

89/2-3-4

Sayı: 6

HAZİRAN, EYLÜL, ARALIK 1989

JUNE, SEPTEMBER, DECEMBER 1989

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI
Journal of the Chamber of City Planners
UNION OF CHAMBERS OF TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECTS

İÇİNDEKİLER

Sahibi ve Sorumlusu:
TMMOB
Şehir Plancıları Odası adına
V. Senih KİTAPÇI

Yayına Hazırlayanlar:
Sedef BAŞARAN
Kübra Cİ-HANGİR
Seydihan ÇAMUR
Funda ERKAL
Emel KIVAN
Senih KİTAPÇI
Gökaleli KURTULUŞ

Kapak:
Alpay ER

Yayın Yeri:
Bayındır Sokak 47/10
06550 Kızılay/ANKARA
Tel : 117 48 12

Dizgi:
ATKO GRAFİK
Necatibey Cad. B/121
Sıhrye / ANKARA
Tel: 229 27 07

Baskı:
Bil Ofset Tel: 231 91 95

Baskı Tarihi:
Nisan 1990

Ederi:
5.000.-TL
KDV'den muafir.
Eski sayılar 2.500.-TL

Abone:
Yıllık (4 Sayı) 10.000.- TL
Öğrencilere : % 50 indirimli
Yurtdışına : % 100 artışı
Üyelere : Bedelsiz.

İlan Ücretleri:

	Barkli	SB
Ana Kapak	2.000.000.-	1.500.000.-
Kapak İçeri	1.200.000.-	900.000.-
Orta Sayfa (Çift)	1.500.000.-	1.200.000.-
İç Sayfalar Tam S.	1.000.000.-	750.000.-
İç Sayfalar 1/2 S.	600.000.-	450.000.-
İç Sayfalar 1/4 S.	350.000.-	200.000.-

	SUNUŞ	2
DÜNYADA ÜNİVERSİTENİN YAŞAMAKTA OLDUĞU DÖNÜŞÜM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	İlhan TEKELİ	3
ŞEHİR PLANLAMA EĞİTİMİ PRATİĞİ VE BELİRLEDİĞİ PLANCI TİPİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	Selçuk YENER	12
PLANLAMA VE EĞİTİM SÜREÇLERİNDE PLANCILARIN VE ODA'NIN ROLLERİNİN YENİDEN TANIMLANMASI ÜZERİNE BİR DENEME	V. Senih KİTAPÇI	16
TÜRKİYE'DE PLANLAMA EĞİTİMİNİN NİTELİKSEL VE NİCELİKSEL DURUMU	Ahmet UZEL	22
KENT PLANLAMA EĞİTİMİ VEREN KURUMLARIN İŞLEVI SADECE KENT PLANCISI YETİŞTİRME OLMAMALIDIR	Kamutay TÜRKÖĞLU	25
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA EĞİTİMİNDE YURTDIŞI ÖRNEKLERİ: İNGİLTERE'DE PLANLAMA EĞİTİMİ VE ÜLKEMİZ ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA EĞİTİMİ İÇİN BAZI SONUÇLAR	Hülagü KAPLAN	27
NASIL BİR KENT PLANLAMA EĞİTİMİ	Gürsel GÜNDOĞDU - Selma TOKCAN	34
HAZİNE ARAZİLERİNİN SATIŞI ÜZERİNE	ÖZTÜ Öğretim Üyeleri	36
BAŞKENT'İN İLK PLANLARI	Ali VARDAR	38
İMAR MEVZUATININ İKLİMSEL, TOPOGRAFIK, PSİKOLOJİK VE EKONOMİK AÇIDAN İRDELENMESİ	Saliha E. AYDEMİR	51
İMAR MEVZUATI VE KENTLERİN BİÇİMLENİŞİNDE GÜNEŞ İŞİNİMİ ETKİSİ	Mustura BULDURUR - AYSAN	56
KONUT ALANLARINDA YAYA AĞIRLIKLIL TRAFİK DÜZÜNLEMELERİ	HOLLANDA ÖRNEĞİ : WOONERF Nilgün GÖREK	58
YÜKSEL YAYA BÖLGESİ	Sedef BAŞARAN, Kübra Cİ-HANGİR, Hakan HİSARLIĞİL, Hülagü KAPLAN, Emel KIVAN, V. Senih KİTAPÇI	62
YÜKSEL YAYA BÖLGESİ İÇİN NE DEDİLER?	Haz: Funda ERKAL	71
KENT İÇİ ULAŞIMDA OLUP BİTENLER	MERAK EDİP SORSAK MI? B. ERTUNA	73
DERGİLERDEN SEÇMELER	Ömür TÜRKSOY	77

SUNUŞ

1989'da yayınlamamız gereken 2., 3. ve 4. sayıları, büyük bir kısmı parasal sıkıntılardan kaynaklanan pek çok sorun nedeniyle; gecikmiş olarak birarada yayınlamanın ekonomisinden yararlanarak, ancak sizlere ulaştırabildik.

Kuşkusuz, bizlerin olduğu kadar, okuyucuların da düzenli aralıklarla çıkan bir yayının anlamı ve önemi konusunda duyarlı oldukları açıktır. Fakat şu ana dek, Üyelerimize ve belediyelere ücretsiz gönderdiğimiz bu dergiyi, sürekli karşılayacak reklâm v. b. olanaklara kavuşamadık. Dergi, büyük ölçüde ve bazen de tamamen Oda'nın kaynaklarıyla yayınlanıyor.

1990 Yılı'nda yayınlayabildiğimiz bu sayının "dosya" konusu "planlama eğitimi". Bir yıldan fazla bir süre önce gündemimize giren eğitim konusunda, o zaman, yeterli sayı ve istediğimiz kapsamda yazı sağlayamamıştık. O dönemden beri elimizde bekleyen iki yazıyı; "Türkiye'de Planlama Eğitiminin Niteliksel ve Niceliksel Durumu" (A. UZEL) ve "Kent Planlama Eğitimi Veren Kurumların İşlevi Sadece Kent Plancısı Yetiştirme Olmalıdır" (K. TÜRKÖĞLU) ancak şimdi yayınlatabiliyoruz. Bu kadar uzun beklemenin bir nedeni de, Dünya Şehircilik Günü Kollojyumu'nun konusunun da "Planlama Eğitimi" olması ve bu yolla bize ulaşacak yazılarla birlikte yayınlanmasının daha anlamlı olabileceği düşüncesiydi.

Dünya Şehircilik Günü Kollojyumu'nda sunulan İ. TEKEL'in açılış bildirisi, S. YENER'in İller Bankası adına sunduğu bildiri ve S. KİTAPÇI'nın Oda adına sunduğu bildiri ve yine Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenen "Nasıl Bir Şehircilik Eğitimi" konulu öğrenci yarışmasında 2.lik ödülünü alan G. GÜNDOĞDU, S. TOKCAN'ın çalışmalarıyla birlikte, H. KAPLAN'ın planlama eğitiminde İngiltere örneğini inceleyen yazısı dosyamızı oluşturdu.

"Başkent Ankara'nın İlk Planları"nı konu alan A. VARDAR'ın incelemesinin dergimizin önemli ve değerli bir parçasını oluşturduğu kanısındayız. Üzüntümüz, böyle bir yazının elimizde 6 aydan fazla bir süre beklemiş olmasıdır.

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinin "Hazine Arazilerinin Satışı"na ilişkin tepkilerini dile getiren bildirimlerini, önemli ve anlamlı bir çıkış olarak gördük. Bu konuda henüz pek fazla bir şey yazılmamışken, bu tepkinin gösterilmesi ve dergimiz sayfalarında yer bulmasının yararına inanıyoruz.

İmar mevzuatının uygulamada oluşturduğu fiziki sorunları inceleyen S. AYDEMİR ve M. BULDURUR - AYSAN'ın yazılarının, okuyucularımızın ilgisini çekecek değerli çalışmalar olduğu kanısındayız.

Yaya ve trafik sorunun çözümünde önemli bir alternatif olarak, dünya planlama literatürüne giren "Woonerf" ilkelerini, uygulama örneği ile birlikte anlatan N. GÖRER'in derlemesinin, güncel yaya bölgesi düzenlemeleri yaklaşımlarının irdelenmesinde iyi bir kaynak olacağını umuyoruz.

Dergimizde adeta bir "dosya" düzeyinde yer alan Ankara'da "Yüksel Yaya Bölgesi" düzenlemesiyle ilgili yazıların bir bölümü, "yayın kurulu" çalışanlarının ortak ürünü oldu.

B. ERTUNA'nın son dönem yerel yönetim uygulamalarını güncel yaklaşımlar çerçevesinde gündeme getiren, uyancı yazısının, önemli tartışma konuları açacağı kanısındayız.

1990 Yılı'nda yine dört sayı olarak çıkabilecek Dergimiz için yazı, eleştiri ve önerilerinizi bekliyoruz.

Saygılarımızla,

- Dergiye göndereceğiniz yazıları, daktilo ile çift aralıklı ve iki nüsha olarak yazınız.

- Yazı ile birlikte, 1/2 sayfalık bir kısa özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.

- Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin; kolaylıkla basılabilecek nitelikte fotoğraf, negatif film, dia, veya aydınlatma veya beyaz kağıda çini mürekkeple çizilmiş olmasına; özellikle çizimlerin 1/2 oranında küçültülüklerinde okunabilirliklerini yitirmeyecek nitelikte olmasına; ilgili yazı ile birlikte gönderilmesine ve kaynaklarının belirtilmesine özen gösteriniz.

- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.

- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını mektupla bildirecek; gönderilen yazılar lade edilmeyecektir.

- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidirmeye yetkilidir.

- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası'ni bağlamaz.

- Her dergi sayısı için; özgün yazılarda 10.000.- TL, çevirilerde 7.500.- TL, özgün şekil, resim, fotoğraf ve karikatürler için 5.000.- TL telif ücreti ödenir.

Dünyada Üniversitenin Yaşamakta Olduğu Dönüşüm Üzerine Düşünceler*

İlhan TEKELİ

**Dünya Şehircilik Günü
ve Türkiye'de Şehircilik
Eğitimi**

Dünya Şehircilik Günü'nün bu yılki toplantısında şehircilik eğitiminin sorunlarını konuşacağız. Kuşkusuz, bu, üzerinde düşünmemiz, düşünce geliştirmemiz ve bu düşünceleri acil olarak uygulamaya koymamız gereken bir konu.

Türkiye'de uzmanlaşmış bir şehircilik eğitiminin, altı üniversitemizde ayrı bir disiplin olarak kurumsallaşmış olması belli bir gelişme aşamasına işaret ediyor. Ama bugün için, Türkiye'deki hem şehir planlama pratiğinden, hem de şehir planlama eğitiminin niteliğinden hoşnut değiliz, sıkıntılarımız var. O nedenle bugünkü toplantı yapıyoruz. Kamusca üniversitelerimiz böyle bir toplantıdan verimli bir sonuç alabilmek için yeterli bilimsel hazırlık yapmış durumda değildir. Bilimsel hazırlıktan kastım, şehir planlama eğitiminin ve şehir planlama pratiğinin sorunlarını ve bu sorunların nedenlerini,

bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak, yeterince araştırmak, üzerinde düşünce geliştirilecek durumda sergilemektir. Tabii, böyle bir bilimsel hazırlık, sadece soruları değil, aynı zamanda çok zengin olduğu kanısını taşıdığı Türkiye'nin deneylerinden yararlanılabilecek başanlı yönleri de ortaya koyacak, geniş bir kesimin faydalanmasına açacaktır. Bu sözleri, bu veriler olmadan düşünce geliştiremeyiz sonucunu çıkarmak için söylemiyorum. Biz planlılar, özellikle de üçüncü dünya ülkelerinin planlıları her zaman eksik bilgiler ve yetersiz zaman içinde, kararlar üretmek zorundayız. Ama bu eksikliği bildiğimiz zaman, bu eksikliğin etkilerini azaltacak yöntemler seçeriz. Bu konuda eksikliklerimizi giderecek temel yönetsel seçme, eleştirilerimizin samimiyet derecesini sürekli olarak irdelemek olabilir diye düşünüyorum.

Bu toplantıda şehir planlama eğitimini daha ileri götürebilmek için yaptığımız öneriler, belli eleştirilerden kaynak-

lanacak. Bu eleştirileri ister açık hale getirelim ister önerilerimizin altında gizleyelim, temelde eleştiri yapacağız. Şimdiye kadar katıldığım bu tür toplantılarda gözlediğim temel bir özelliği dile getireceğim. Bu, eleştirilerin genellikle eleştiri yapanları ve onların gücendirmek istediği kesimleri içermemesidir. Eğer tartışma, eleştiri üstüde yoğunlaşmış, yapıcı olsun, kırıcı olmasın diye; daha çok öneriler üstünde yoğunlaştırılmış ise öneriyi yapan kendinde varsaydığı hünerleri ön plana geçirici, değişiklik sonrasında meslekteki konumunu ek bir çaba sarfetmeden korumasına olanak verecek nitelikte oluyor. Bu özelliklerin, kişilerin bilinçli yaptıkları saptırmalar olduğunu sanıyorum; çoğu kez kendiliğinden ortaya çıkıyorlar. Samimiyetin sürekli irdelenmesinden kastım da bu özellikten bilinçli olarak kaçınmaya çalışılmak oluyor.

Eğer toplantıya katılan gruplar birbirini eleştirecek konumda değillerse; eleştiri, genellikle toplantı dışındaki grup

İlhan Tekeli, 1960 Yılı'nda İTÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 1964'te ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve 1966'da University of Pennsylvania, Regional Science'dan yüksek lisans derecesi; 1968'de İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde doktora, 1973'te ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde doçentlik ve 1979'da aynı bölümden profesörlük derecesi aldı. Halen ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesidir.

* Dünya Şehircilik Günü, Türkiye 13. Kollokyumuna sunulan açılış bildirisiydi.

ya da kurumlara yöneliyor. Orada bulunanların etkileyemeyeceği bir kurum, tüm sonuçların sorumlusu haline gelebiliyor. Bu eleştiri ne kadar suçlama yüklü olarak yapılsa yapılsa yine de gizli bir dıştan belirlemeyi ya da kadere razı olmayı içeriyor. Örneğin, bu toplantıda YÖK'ü suçlayarak hep birlikte rahatlayabiliriz. Bu rahatlamaya ulaşmak için, YÖK'ün ortaya çıkmasında her birimize düşen sorumluluk payını kolayca unutabiliriz. Sorumluluğu a-çıkça bir kişiye yüklenemeyecek, ama değişmesi çok şeyin değişeceği görüntüsü veren bir öneriye sahip çıkabiliriz. Bu, gerçek sorundan kaçışın bir başka yolu olabilir. Örneğin, bu gün programları değiştirerek eğitimin kalitesinin yükseltilmesini savunabiliriz. Hatta bir program değişikliğini uygulamaya koyarak, hayal kırıklığı ile karşılaşılacak tarihi ertelebiliriz. Bu program değişikliğini yaparken; çoğu kez adı ne olursa olsun, öğretim üyelerinin kendi bildiklerini yinelediklerini; bir şehir planlama pratiği ve planlama kuramı üzerinde uzlaşmadan bir program önerilemeyeceğini; bu konuda dünyadaki geçmiş uzlaşmaların büyük ölçüde çıktığını, yerine yenisinin gelmediğini; orta öğretimden gelen öğrencilerin böyle bir programa hazırlık derecelerini; böyle bir eğitim için kütüphanelerin yetersizliğini, v.b. kolayca unuturuz.

Belki daha da büyük kaçış yolları bulabiliriz. Örneğin, bugün benim yapacağım gibi dünya üniversitelerinin geçirdiği bir krizden ve dönüşümden söz edebiliriz. Belki de benim sözünü edeceğim bu dönüşüm, önümüzdeki günlerin üniversitesinde yer alacak şehircilik eğitimi ni düşünebilmenin ilk ciddi hazırlığı haline gelebilir. Bir kaçış mı yoksa bir ciddi hazırlık mı olduğunu, burada söylenen sözlerden çok bunu gerçekleştirmek için gösterilecek çaba, katlanılacak fedakarlık belirler.

Gelişme Tarihi İçinde Üniversitenin Temel Niteliklerinin Oluşumu

Üniversitenin tüm dünyada yaşamakta olduğu dönüşümü daha açıkça ortaya koyabilmek için, üniversitenin temel niteliklerinin, on yıllık bir süre içinde nasıl oluştuğunu ana çizgileri ile ortaya koymaya çalışacağım. Böyle bir uzun döneme baktığımızda iki ilginç özellik kendisini gösteriyor. Bunlardan birincisi, bu kurumun sürekliliği ve uyum yaparak varlığını koruyabilme özelliği. İkincisi ise, içinde yer aldığı toplumla bir tür diyalektik ilişkisi. Toplum, bu kurumu sürekli olarak denetim altına almaya çalışıyor. Üniversite ise otonomisini korumaya uğraşiyor. Toplumun üniversiteyi denetim altına almayı başardığı dönemlerde bilimin gelişmesi üniversite dışına çıkıyor. Bilimin gelişme dinamiği durmuyor. Gelişmesini sürdüren bilim, toplumun denetimini altında çöken yok olmaya yüz tutan üniversiteyi, toplumun bunalıma düştüğü bir dönemde, üniversitenin külleri arasından çıkarıp, yeni bir biçim vererek, yeniden yaratıyor.

Ortaçağ Avrupası'nın en güçlü kurumu kiliseydi. Üniversitenin başlangıcını da Batı Avrupa'nın dini eğitim kurumlarında buluyoruz. Feodal dönemin yaratabildiği artık, sınırlı olduğundan bilginin sembolik formülasyonu ile uğraşacak kişilere ayracağı kaynak da sınırlıydı. Az sayıdaki bu kişileri de var olan düzeni meşrulaştırma işlevi için kullanıyordu. Bu kişiler kırsal kesimde manastırlarda yetiştiriliyordu. 11. yüzyıldan itibaren Avrupa'da kentlerin gelişmeye başlamasıyla birlikte manastırların önemi azalmaya, onların yerini katedral okulları almaya başladı. Bu uluslararası ticaretin ve lonca içi üretimlerin geliştiği kentlerdeki bir ölçüde dünyevi niteliği de olan ruhbanı yetiştiren katedral okulları, psikopos tarafından atanan şansölye adı veri-

len yöneticilerin denetimindeydi. 12. Yüzyıl'da bu okullarda öğrenci sayıları artmaya başladı. Bu artış yeni örgütlenme biçimini gerekli kıldı. Bu dönüşümler içinde daha sonra bir çok başka kente örnek oluşturdu Paris'te yaşanan dönüşüm oldu. 12. Yüzyıl'da Capetler döneminde Fransa'da siyasal yaşam merkezleşmeye Paris çekici bir başkent olarak belirmeye, tüm Avrupadan öğrenci çekmeye başladı. Abelard'ın Paris'te okutmaya başlaması çekiciliğini daha da artırıyordu. Artık Notre-Dame katedral okulu bu talebi karşılayamaz hale geldi. Piskoposluk, önce katedralin bulunduğu adada hocaların kendi evlerinde öğrenci okutmalarına izin verdi; zaman içinde de eğitim tüm kente yayıldı. Hocalık izinin Piskopos'tan alınması gevşedi. Hocaların ruhban kökenli olmayanları da ortaya çıktı. Öğrenciler, hocalara ders karşılığı para ödemesi yapıyorlardı. Zaman içinde hocalar ve öğrenciler bir araya gelerek örgütlendiler. Örgütlenme o dönemin esnaf loncalarını örnek aldı. Universitas, bu dönemde loncalara verilen lardan biriydi. Bu, örgütün kendi kurallarını kendi koymasını, üyelerini yargılama hakkına sahip olmasını gösteren bir hukuki terimdi. Zamanla, eğitim yapılan loncaları işaret eden bir terim haline geldi. Bu lonca içindekiler zaman içinde farklılaştı ve mekanda biçimlendi. Loncanın dışarı ile ilişkilerini kuran ve onu temsil eden kişi, rektör olarak belirdi. Benzer konuları akutanlar bir araya gelerek fakülteleri oluşturdu. Özellikle, gelirleri sınırlı olan öğrencilerin kaldıkları yurt binaları hocaların ders vermeye başladığı yerler oldu. Böylece kolejler ortaya çıktı. Lonca nitelikli ilk özerk üniversite zaman içinde böyle gelişti, oluştu. Paris'te bu oluşum yaşanırken Bologna'da da benzer bir oluşum yaşanıyor. Ama Paris loncasında daha çok hocalar egemen iken, Bologna loncasında öğrenciler

Şimdiye kadar katıldığım bu tür toplantılarda gözlediğim temel bir özelliği dile getireceğim. Bu, eleştirilerin, genellikle eleştiri yapanları ve onların gücendirmek istediği kesimleri içermemesidir.

Toplum, bu kurumu sürekli olarak denetim altına almaya çalışıyor. Üniversite ise otonomisini korumaya uğraşiyor.

gemendi. Rektör öğrenciler tarafından seçiliyordu. Yayınlaşan örnek, daha çok Paris'teki oldu. Oxford ondan küldü. Bu oluşum içinde üniversitenin kuralları da belirleniyordu. Üniversiteler hocalarını atama ve ünvanlarını verme özerkliğine sahipti. Hocalara doktor unvanı veriliyordu. Bu akademik bir ünvanı. İstendiği orijinal bir tezin varlığını gösteriyordu. Doçent ise, daha çok akademik olmayan makamlarca verilen ders verme yetkisini gösteriyordu. Öğrenciler (estudians) araştırıcıydı. Verilen dersler arasında istediklerini seçiyorlardı. Lonca içinde öğrencinin yetişmesi belli kademelerdeki sınavları geçmesi ile ölçülüyordu.

Kısaca gelişimini gördüğümüz özerkliği olan üniversitenin oluşumu, başlangıçta değiştiğimiz temel bir ilke ile geliyordu. Feodal dönemin sınırlı artışı içinde nasıl olup da böyle özerk bir kurum oluşabiliyordu? Bunun açıklaması, bu kurumun gelişmesinin Avrupa'da merkezi krallıkların yeterince güçlenmediği bir döneme rastlamasında yatmaktadır. Kral-Papa çelişkisine dayanan bir güçler dengesi döneminde böyle bir özerklik kurulabilmiştir. Ortaçağın bu üniversitesinde bugünkü anlamda bilim yapılmıyordu. Metafizik ve teoloji egemendi. Tüm bilimsel faaliyetin temelinde Aristo düşüncesi vardı. İki ayrı bilimsel geleneğin başlatıcısı olan Paris ve Oxford Üniversitelerinin her ikisi de temelde Aristo'ya dayanıyordu. Paris'te Aristo'nun mantık ve metafizik gözde iken; Oxford'da diğer alanlardaki öğretileri gözde idi. Bilimin gelişmesi için Aristo düşüncesinin aşılması gerekiyordu. Bu, üniversite içinde olmadı. Üniversitenin esas katkısı, getirdiği bu kurumsallaşma biçimi ile oldu. Bu kurumun bilgiye yönelimi, bilgiyi kullanma ve nakletme biçimi, getirdiği esas katkıydı. Üniversite bilgiyi profesyonelleştirdi. Bilginin üretimini ve devrini kurumsallaştırarak, bir

süreklilik ve birikme mekanizması oluşturdu. Hocalarını üniversal olarak tanıyan bir imtihanla, belirlenmiş bir programı izlemiş öğrenciler arasından seçmeyi esas alan bu mekanizmayı getirerek, bilginin sürekliliğini kişiye bağlı olmaktan çıkardı. Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin bir üniversiteden diğer üniversiteye serbest dolaşımına kabul ederek bilginin üniversalliğini kurumsallaştırdı. Üniversite içinde değişiklik görülmeye yer vererek tartışmayı ve yadsınmayı meşrulaştırdı.

Üniversite, bilginin gelişimini sürekli kılmaya elverişli kurumsal yapısına rağmen, geç Rönesans döneminde ve 17. Yüzyıl'da yaşanan bilimsel devrime kaynaklık edemedi. Bilimsel üretimin gelenekleri ve kurumsallaşması üniversite dışında gerçekleşti. Bu konuda değişiklik nedenleri ileri sürülebilir. Bunlardan biri, herhalde merkezi krallıkların gücündeki artışı. Sistem, kendi denetiminde kuruluşlar yaratıyordu. Örneğin, Fransa'da Cizvitler'e okul kurma yetkisi verildi. Cizvit eğitiminde matematik ve doğabilimleri ne ilişkin konulara yer verilmiyordu. Eğitim, yazı yazma ve retoriğe yöneliyordu. Öğrenci bu kanala kayıyor ve üniversite önemini kaybediyordu. Bu akım üniversiteyi de etkiliyor ve 16. Yüzyıl'da tutuculuğun kaleleri haline geliyorlardı. Bu sosyal ve politik açıklama yanısıra, bilgi-kuramsal açıklamalar da getirilebilir. Bu açıklamalardan biri, ortaçağ üniversitesinin skolastik bilgi anlayışıdır. Bu üniversite gerçekte araştırma yapan ve deneysel yolla bilgi üreten bir kuruluş değildir. Aristo'nun öğretisiyle dini dogmaları uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Usul, dinin doğrularına uygulayarak inanç konularını daha anlaşılır kılmaya uğraşmaktadır. Onun için Aristo mantığına sıkı sıkıya bağlıdır. Genellikle üniversitenin skolastik düşünceye gömülmüş olmasının, bilimsel devrini gerçekleştirmesini engelleyen bir neden olduğu kabul edilmekte-

dir. Needham ise, bu uğraşın, Avrupa düşüncesini Doğu (Çin) düşüncesinden ayıran en önemli özellik olduğu üzerinde durmaktadır. Avrupa'daki metafizik-rasyonalizmin-felsefi rasyonalizme kolayca dönüşebildiğini bu nedenle de Avrupa'da bilimsel düşüncenin gelişmesinin kolay olduğunu; buna karşın çok önemli teknolojik başarıları olmasına karşın, Çin'in bunu gerçekleştiremediğini söylemektedir. Eğer Needham'ın açıklaması kabul edilirse; Üniversitenin bu bilimsel devrini gerçekleştirmemesindeki en önemli etkeni, artık yeniden deyim altına alınmış olmasında görmek daha doğru olacaktır.

Bu dönemde tutuculuğun kaleleri olan skolastik Aristotalien geleneğin dışında az sayıda üniversite vardı. Bunlar Hollanda'daki Leyden Üniversitesi gibi ticaret kentlerinin kurduğu üniversitelerdi. Buna rağmen Hollanda'nın doğa bilimine katkısı yine de üniversite dışından geldi. Doğa bilimlerinin gelişmesi daha çok İtalya'da Rönesans döneminde oluşan akademilerde başladı. Bu kurumlar daha çok kendini, sanata felsefeye ve humanist düşünceye adanmış amatör heyecanlı ağır basan kimselerin toplandıkları yerlerdi. Buradaki, sanattaki arayışlar ve deneysellik, bilimdeki deneylere öncülük etti. Camerata Fiorentina, müzikçi baba, matematikçi oğul Galilei'lerin bulunduğu böyle bir akademiydi. Bu akademiler, dinin baskısı altında olmayan doğa bilimlerinin gelişmesini başlattı. Ama doğa bilimlerindeki gelişmelerin kurumsallaşması için 17. Yüzyıl'ın ikinci yarısına kadar beklemek gerekirdi. İlk gerçek bilim akademilerinin öncüsü 1657 Floransa Dükü Medici'nin kurduğu çok kısa süre yaşayan Accademia del Cimento oldu. Bunu, İngiltere'de 1662'de "Royal Society", Fransa'da 1666'da Academie des Sciences'in kuruluşu izledi. 1700'de Berlin, 1724'de St. Petersburg Akademileri kuruldu. Royal Society'nin kuruluş statüsü-

Paris loncasında daha çok hocalar egemen iken, Bologna loncasında öğrenciler egemendi. Rektör öğrenciler arasından seçiliyordu. Yayınlaşan örnek, daha çok Paris'teki oldu.

Üniversite bilgiyi profesyonelleştirdi. Bilginin üretimini ve devrini kurumsallaştırarak, bir süreklilik ve birikme mekanizması oluşturdu.

Bilimsel bulguların yayın için saptanması artık bilimsel katkının önceliğine ve sonralığına açıklık getiriyordu. Bilimsel katkının getirdiği saygınlık, doğru kişiye gidiyordu.

sünde amacının, doğa ile ilgili bilgileri geliştirmek, deney yoluyla buluşları sağlamak olduğu; yararlı sanat, üretim ve pratik alanına eğileceği, mekanik ve makinelerle uğraşacağı belirtiliyordu. Başka bir deyişle, üniversitenin ilgi alanı; metafizik, din bilgisi, gramer, retorik, mantık, ahlak vb.lerini dışta bırakıyordu. Bu kuruluşlarda doğa bilimleri alanı için yeni bir otorite yapısı gelişti. Bu kurumlar doğa bilimlerinin bulguları konusunda bir tür hakemlik yapıyordu. Deneyleri tekrarlıyor, bunun geçerli olduğuna bir tür şahitlik yapıyor ve bilim adamları topluluğuna yayıyordu. Bunun için Royal Society "Philosophical Transactions", Fransız Akademisi de "Journal des Scavans" dergilerini yayınlamaya başladılar. Bu dergilerde, bu kuruluşların hakemliğinden geçmiş araştırmalar yayımlanıyordu. Böylece bilimsel yayın, 17. Yüzyıl'ın ikinci yarısında herhangi bir ayımdan kurumsal özellikleriyle ayrıldı. Bu kurumlarda, içinde yer alan bilim adamlarının manşaları devlet tarafından karşılanıyordu. Ama bu kurumun üyesi olmanın bir sorumluluğu vardı. Araştırmalarını akademinin kuralları içinde yapacaktı. Kuşkusuz Newton bu kurumun en prestijli üyesiydi. Newton bile yaşamı süresince gizli gizli simya deneyleri yapıyordu. Ama bunları açık hale getiremiyordu. Bu kurumlar bir bilim ahlakı ve denetim mekanizması getirmişti. Bu kurumlar içinde bilimsel otorite yeniden bir yapılanma geçirmişti. Bilimsel bulguların yayın için saptanması artık bilimsel katkının önceliğine ve sonralığına açıklık getiriyordu. Bilimsel katkının getirdiği saygınlık, doğru kişiye gidiyordu. Bu saygınlığın kazanılması ve sahiplenilmesi için, bir giz halinde kalması ve açıklanması gerekiyordu. Böylece bilim ahlakının ana öğeleri birbirini izleyerek ortaya çıkıyordu. Bir anlamda eski bilim anlayışına karşı gelişen yeni bilim anlayışını, krallıklar, ku-

rumlaştırarak bir kompromiye gitmiş oluyordu. Böylece krallık onu meşrulaştırarak denetim altına alıyordu. Bir anlamda dünyevi ve dini bilgi alanları ayrılarak çatışma azaltılmış oluyordu. Böylece, bilimsel gelişme, siyasal olarak topluma zararsız hale getirilmiş bulunuyordu. Bu yolla, eski bilim anlayışı da korunuyor ve toplumsal işlevlerini sürdürmesi sağlanıyordu.

Laik "aydınlanma", bu kurumlarda ve yükselen burjuvazinin salonlarında gelişirken, bilim alanında otoritesini kuruyor; üniversite, artık kendi kaderine terk ediliyordu. Fransız Devrimi ile bir ara üniversite artık ölmek üzere olan bir kurum haline geldi. Napolyon dönemi yüksek eğitimi, temelde üniversite dışı bir oluşum olarak ortaya çıktı. Devrimi başarmış olanların bilime inançları yüksekti. Aydınlanma, artık insanın kaderini Tanrı'nın elinden alıp, insanların eline vermişti. İnsanlığın şimdiye kadar çektiği sıkıntıların büyük ölçüde bilgisizlikten doğduğuna inanılıyordu. Bilimin uygulanmasıyla daha sancısız bir toplum kurulabilecekti. Bilimin, pratiği yönlendirmek için kullanılması insanlığın kaderini değiştirecekti. Bu, gerçekte dünyada planlama düşüncesinin de doğuşu demektir. Konvansiyon Meclisi, yüksek eğitimin iş ve meslek esası üzerinden örgütlenmesini kararlaştırdı. Bilginin birliği yerine, ayrımı esas alınıyordu. Her okul ayrı olacaktı. Museum, Polytechnique (Mühendis Okulu), Öğretmen Okulu, Sağlık Okulu, Yaşayan Doğu Dilleri Okulu ayrı ayrı kuruldu. Bu okullar kurulurken üniversitenin artık adı bile geçmiyordu. Gerçekte bu okullar meslek adamı yetiştiriyordu. Temel işlevi eğitimi. Araştırma ve bilginin üretimi geriplanda kalıyordu.

Bilimin üniversiteye dönüşü ve onu yeniden biçimlendirmesi 19. Yüzyıl'da oldu. Ulus-Devletin ortaya çıkışı yüksek eğitim sistemini dünyevileştirmiş,

laikleştirmişti. Bu, sanayi devriminin gereksinimleri için gerçekleştirilmesi gereken bir ön koşuldu ama yeterli değildi. Yüksek öğrenimin ve bilgi üretiminin sanayi devriminin gereksinimleri doğrultusunda yeniden biçimlenmesi gerekiyordu. Bu yeniden biçimlenme, üniversitenin yeniden doğuşu oldu. Bilim ve yüksek eğitim üniversiteye döndü. Bu dönüşümün öncülüğünü de Avrupa'nın geç kapitalistleşen-sanayileşen ülkesi Almanya yaptı.

19. Yüzyıl başında Alman üniversitesi de büyük ölçüde silinmişti. Prusya'nın Jena'da Napolyon'a yenilgisinden sonra daha çok siyasal nedenlerle bu yenilginin etkisini hafifletmek için kurulmuştur. Bu nedenle, bu yeniden kuruluşundan sonra Alman üniversiteleri Alman ulusçuluğunun merkezleri oldu. Aydınlanma döneminde Avrupa'daki birçok ülkede olduğu gibi Almanya'da da yetişmiş bir aydın kitlesi vardı. Yeniden kuruluş sırasında üniversite, yaşayan yenilgi sonrasının özelliklerinden de yararlanarak bu yetişmiş aydın kitleyi, kendi çevresinde toplayabilmişti. Devlet ile üniversite arasında bir bakımdan bir uyum vardı. Bu eşamada üniversite filozofların ve hümanist düşünürlerin toplandığı farklılaşmamış, oldukça gevşek olarak örgütlenmiş bir yerdi. Berlin Üniversitesi'nde Von Humbolt, araştırmacının ve eğitimin birliği ilkesini uygulamaya koydu. Bunun sonucu üniversite bir farklılaşma yaşadı. Üniversiteler idealist bakış açılarından kurtularak, bilim alanlarındaki araştırmalara yönelince; üniversiteler arası yarışma sonucu üniversitenin tekli yapısı parçalanarak, kırsuller ve enstitüler halinde örgütlendi. Bunları bir araya getiren çerçeveler olarak fakülteler oluştu. 1825'te Liebig, Giessen'deki laboratuvarında araştırmayı birlikte üretim haline getiren, sosyalleşen örgütlenmeyi başlattı. O zamana kadar, bilimsel üretim tek tek yetenekli bilim adam-

larının yaptıkları bir faaliyeti. Bu laboratuvarında öğrenciler, diğer bilim adamları Liebig'in ortaya koyduğu araştırma programını gerçekleştirmek için tüm grup olarak çalışıyorlardı. Bu atılunla, bir taraftan ilk programlı araştırmanın örnekleri veriliyor; diğer taraftan, sanayide artizanal üretimden fabrika üretimine geçilirken ne olduysa aynı şey şimdi bilimsel üretimde yaşanıyor. Von Humbolt Üniversitesi'nde kürsüler, laboratuvarlar, enstitüler bilimsel üretimin sosyalleştiği kurumlar oldu. Bilimsel gelişme, o zamana kadar görülmemiş bir biçimde hızlandı. Artık bir bilim adamının tek başına bilimsel üretim yapması zorlaşıyordu. Bilimsel üretim için, büyük kütüphanelere, karmaşık deney cihazlarına gerek vardı. Bu araçlara bir bilim adamı sahip olamıyordu. Ona, ancak toplum tarafından sağlanıyordu. Fabrikada üretim araçlarının denetimi nasıl emekçinin kontrolünden çıktıysa; aynı biçimde, bilimsel üretim araçlarının denetimi de bilim adamının kontrolünden çıkıyordu. Bilim, üniversitenin tekeline girdi. Özel bilim adamı yok oldu.

Humboldtian üniversite, otonomiye sahipti. Devlet ve üniversitesinin sorumlulukları ayrılmıştı. Devlet üniversitenin içinde çalışacağı koşulların çerçevesini çiziyordu. Üniversite bu koşullar içinde tamamen kendi kendini yönetiyordu. Ama üniversite içinde hiyerarşik bir otorite yapısı vardı. Ders verme yetkisi profesörlere ve "privatdozent"lere verilmişti. Üniversite içinde "collogial" bir yönetim modeli vardı. Ama bu daha çok hiyerarşinin üst kademelerin arasındaydı. Almanya'da üniversitenin başarısı ve prestiji temel ve pratik araştırmayı ayırdı. Üniversite, bilimsel saygınlığı yüksek, temel araştırmanın mekanıydı. Pratik araştırma daha düşük bir statüye sahip teknik yüksek okullara bırakılmıştı.

Almanya'da doğan eğitim ve araştırmayı bütünlükten üni-

versitenin başarısı tüm dünyaya bir model oluşturdu. Çağdaş laik toplumların meşrulaştırıcı ve toplumda sorumluluk verilecek kişilerin yetkilerini onaylayıcı temel kurumu haline geldi. Üniversiteye araştırma, bilgi üretme işlevinin verilmesi, üniversitenin otonomisini de meşrulaştırdı. Bu meşruiyet başka ülkelere de taşındı. 1870'lerde Japonya'da yüksek öğretim, yeniden kurumsallaşırken; daha çok meslek adamı yetiştirmeye dönük yüksek okullar, rejimin sıkı denetimi altına alınıyor; buna karşın bilim üretecek kesimine büyük serbestlik tanınıyordu. Yine 19. Yüzyıl sonunda Alman araştırma üniversitesi modeli, ABD'ye John Hopkins Üniversitesi'yle girip yaygınlaşma başlayınca ABD'de ilk kez üniversitenin otonomisi, bilim adamının özgürlüğü sorunu da gündeme geliyordu.

Bu başarısına rağmen Alman üniversitesi kendisini kireçlenmeye götürecek öğeleri de içinde barındırıyordu. Bunların etkilerinin gözlenmesi için Hitler döneminin beklemek gerekmedi. Bu daha 20. Yüzyıl'ın başında ortaya çıkmaya başlamıştı. Weber, bunları zamanında gözleyerek dikati çekmişti. Bu üniversite, üç sorun ile kendini gösteriyordu. Birincisi; temel araştırma ile pratik araştırmanın kurumsal ayırımıydı. İki kanal birbiri üstünde geri besleme etkisi yaratamıyordu. Bundan her iki kanalın performansı da etkileniyordu. İkincisi; üniversitenin içindeki güç yapısı, sosyal bilimlerin gelişmesini engellemeye başladı. Sosyal bilimlerin gelişmesi büyük ölçüde dondu. Max Weber bile üniversitede bir marjinal muamelesi görüyordu. Üçüncüsü ise; kürsülerin içindeki hiyerarşik güç yapısıydı. Ordinaryus profesör tanılaşıyordu. Sosyal olarak yapılan üretimin yaratıldığı saygınlık, kürsü profesörünün hanesine yazılıyordu. Öğrenci emeği hatta sayıları hızla artan kadrosuz doçentlerin emekleri haksız bir iktisap konusu oluyordu. Bu durumda, üniversitede yaratıcı bir

üretimin sürülebilmesi için hiyerarşinin dayanması gereken temel değişiyordu. Üniversitedeki hiyerarşi askeri, dini ya da bürokratik hiyerarşinin dayandığı temellere dayanmamalıydı. Üniversite içindeki hiyerarşi, araştırmada işbirliği ve karşılıklı danışma süreci içinde bilginin üstünlüğünden, deney birikiminden doğan ikna edici bir hiyerarşi olmalıydı. Bu hiyerarşi, bilimsel başarıya göre yeniden ve yeniden kurulabilmeliydi. Her an yeniden kurulmaya hazır olmalıydı. Profesörün tanılatıldığı sistemde bu akışkanlık kalmıyor; tanılatılan profesör, bilimsel gelişmenin engeli haline geliyordu. Almanya'da bu güç yapısının kırılması için İkinci Dünya Savaşı bile yeterli olmayacak, 1968 öğrenci hareketlerini beklemek gerekecektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman üniversitesinden esinlenmekle birlikte büyük ölçüde onun sorunlarından arınmış yeni örnek üniversite modeli ABD'de ortaya çıktı. Clark Kerr'in multiversite adını verdiği bu oluşum, gerçekte iki farklı üniversite modelinin bir senteziydi. Birisi, Alman araştırma üniversiteleriydi; daha çok Alman entellektüelizminin kurumlarıydı. İkincisi, ise 1862'den sonra ABD'de gelişmiş olan Land Grant College'leriydi. Bunlar ise, Amerikan popülizminin ve pragmatizminin kurumlarıydı. Çevresine bilimsel içerikli servis üretiyordu. Bu iki modelin birleşmesi ile üniversiteler temelde üç farklı işlev yüklenmeye başladılar. Daha önce var olan eğitim ve araştırma işlevine servis hizmeti de eklendi. Bu sentez iki önemli işlevi yerine getirdi. Temel bilimlerle pratik ilimler ayrımı ortadan kalktı. Buna paralel olarak da dünyada üniversite ile teknik üniversite ayrımı anlamını yitirmeye başladı. Diğer taraftan üniversite içindeki güç yapısı, rijitliğini kaybetti. Amerikan üniversitesinin temel birimleri olan disiplin esaslı ayrıma dayanan bölümle-

Von Humbolt, araştırmının ve eğitimin birliği ilkesini uygulamaya koydu. Bunun sonucu üniversite bir farklılaşma yaşadı.

Fabrikada üretim araçlarının denetimi nasıl emekçinin kontrolünden çıktıysa; aynı biçimde, bilimsel üretim araçlarının denetimi de bilim adamının kontrolünden çıkıyordu. Bilim, üniversitenin tekeline girdi. Özel bilim adamı yok oldu.

Üniversite içindeki hiyerarşi, araştırma işbirliği ve karşılıklı danışma süreci içinde bilginin üstünlüğünden, deney birikiminden doğan ikna edici bir hiyerarşi olmalıydı. Bu hiyerarşi, bilimsel başarıya göre yeniden ve yeniden kurulabilirdi.

Multiversite terimini öneren Clark Kerr, burasını sonsuz çeşitlilikte bir kent olarak tanımlıyordu.

Üniversitenin toplumun hizmet taleplerine uyum yapmaya başlaması, toplum talepleri doğrultusunda hizmet üretimine önemli bir yer vermesi, onu, içinde yaşadığı toplumun türbülansı içine çekmişti.

ri, Alman Üniversitesinin kürsüsüne göre güç yapısı bakımından daha esnekti. ABD Üniversitesinde profesör, hiç bir zaman Alman Üniversitesinde olduğu gibi tanımlanmadı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında getirildiği bir başka önemli sonuç, devletin üniversiteye yönelimindeki değişimiydi. Bir yandan gelişen refah devleti kavramı, daha büyük kitlelere, daha eşitlikçi bir yüksek eğitim verilmesini gerektiriyordu. Bu kadar geniş kitlelere özel vakıf üniversiteleriyle eşitlikçi bir yüksek öğretim arzı olanaksızdı. Devlet, kendisi de önemli derecede arza katılmıyordu. Öte yandan, devletin, ister soğuk harp gerekçeleriyle olsun, ister başka gerekçelerle olsun araştırma talebi yükselmeye başlamıştı. Üniversitenin bu hizmet taleplerini karşılaması gerekiyordu. Bu, üniversitelerin içinde, çevresinde bir çok araştırma enstitüsü ve kurumunun gelişmesine neden oldu. Üniversite büyük bir örgütler federasyonu haline geldi. Bölümler, okullar, enstitüler, kâr amaçlı olmayan kurumlar, vb. araştırma, eğitim ve hizmet birimleriyle karmaşık bir örgüt haline geldi. Disiplinler olarak da, en kuramsal alandan en pratik alanlara kadar uzanan, bilimden sanata kadar her alanı içeren bir çeşitliğe sahipti. Multiversite terimini öneren Clark Kerr, burasını sonsuz çeşitlilikte bir kent olarak tanımlıyordu. Örgütün karmaşıklığı ve çeşitliliği, içinde yer aldığı toplumun taleplerine uyumunu kolaylaştırıyordu. Bu tür üniversitelerin kendi içlerindeki bu yapısal değişikliklerin yanı sıra toplum içindeki sayıları da arttı. Kendi aralarında bir saygınlık sıralaması ortaya çıktı.

Bu, üniversitede yer değiştirme ve hareketlilik, yükselme ve saygınlık kazananın aracı haline geldi. Üniversite öğretim üyesi üniversite dışındaki ve içindeki fonları harekete geçiren, araştırmayı örgütleyen yarı girişimci niteliği kazanmaya başladı. Ona, girişimcilik nitelikleri, belki de akademik kat-

klarından fazla saygınlık kazandırıyor. Eğitim ve araştırmanın bütünlüğü ilkesi, araştırma veya, belki de bilimsel hiç bir katkısı olmayacak bir projenin üretimi için; ikinci plana itiliyordu. Üniversite öğretim üyesinin başarısını eğitici nitelikleri değil, bilimsel yayınları belirliyordu. Bilimsel yayın fetişleştirilmişti. Bu ise, özellikle bilim dergilerinin sayısında bir patlama yaratıyordu. Üniversite içinde eski üniversitenin eğitim ve imtihan ayrımı da yok oluyordu. İmtihanın yerine üniversite içindeki yaşamın sürekli bir değerlendirilmesi hakim oluyordu. Bu, öğrenci düzeyinden başlayarak öğretim üyesinin yaşamı boyunca uzanıyordu.

Üniversitenin toplumun hizmet taleplerine uyum yapmaya başlaması, toplum talepleri doğrultusunda hizmet üretimine önemli bir yer vermesi, onu, içinde yaşadığı toplumun türbülansı içine çekmişti. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu yeni üniversitesinin eleştirilişi, bir patlama halinde 1968 öğrenci hareketleriyle ortaya çıktı. Öğrenciler hem yabancılaştırdıkları üniversiteyi hem de üniversitenin içinde yer aldığı toplumun yapısını eleştiriyorlardı. Bu gerilimi azaltmanın yolu üniversitenin işleyişine öğrenci katılımının artırılmasında bulundu. Öğrenci katılımı üniversitenin yukarıda betimlenen gelişme çizgisini değiştiremedi ya da değiştirmesine zaman kalmadı. 1970'li yılların başında başlayan dünya ekonomik krizinin kapitalist merkez ülkelere getirdiği yeni sağ ideoloji ve ekonomik politikalar, üniversitelerde İkinci Dünya Savaşı'ndan beri gözlenen eğilimleri güçlendirdi ve üniversiteyi yeni bir niteliksel değişim aşamasına getirdi. İşte, bundan sonraki bölümün yapısı yaşanmakta olan bu değişim olacaktır.

Üniversitede Yaşamakta Olan Dönüşüm

Dünya Üniversitelerinde gözlenen birinci eğilim, üniversitenin otonomisinin bir saldırı altında bulunmasıdır. Üniversite denetim altına alınmak istenmektedir. Bir zamanlar bilgi üretimi ve araştırmadaki başarı için ön koşul olarak görülen özerklik neden bir saldırıya uğramaktadır? Üretim ile bilimsel gelişmenin daha da içiçe girdiği bir dönemde araştırmaya gereksinime daha da artmıştır. O halde değişen nedir? Burada, üst üste düşen bir çok etkiden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, her halde, tüm dünyada ekonomik bunalımla birlikte yaşamaya başlayan yeni sağ ideolojik saldırıdır. Üniversite, bölümleri arasında önemli farklar bulunsa da genellikle muhafazakar değerlerin hakim olduğu yerler değildir. İlerici radikal düşüncelere kaynaklık edebilmekte, ona üniversitenin saygınlığını getirebilmektedir. Yeni sağ ideoloji, kendisi için potansiyel tehlike taşıyan bu kurumun yapısını da denetim altına almak istemektedir. Yeni sağın, kurmak istediği denetime üniversiteyi hazır hale getirmekte iki mekanizmadan yararlandığı gözlenmektedir. Bunlardan birisi, monetarist politikaların uygulamasıyla devletten gelen kaynaklarını kısarak, onu kaynak sağlamak için iş çevrelerinin taleplerine daha duyarlı hale getirmektedir. Diğeri ise, firma üniversiteleri gibi alternatif kurumlar yaratarak, üniversiteyi bir varlık sorunuyla karşı karşıya bırakarak; denetlenmeyi, "ehven-i şer" görmesini sağlamaktır. Üniversitede özerkliğin kaldırılması konusundaki baskı bir anlamda bu multiversitenin yapısından kaynaklanmaktadır denilebilir. Üniversite servis işlevleri edinip toplumun içine girdiği, denetim altına alınma talebini de birlikte yaratmaktadır. Örneğin, kendisini temel ilimlere adanmış bir Von Humbolt Üniversitesi'nin denetime

alınması konusundaki baskı bir multiversiteye göre daha az olacaktır. Bunun ötesinde, Von Humbolt Üniversitesi'nin, otonomisine sahip çıkma kapasitesi bir multiversiteden daha yüksektir. Multiversite, çeşitlenmiş karmaşık yapısıyla çok heterojen bir topluluktur. Bir kimlik sorunuyla karşı karşıyadır. Oysa Von Humbolt Üniversitesi homojen bir yapıdadır, kimliği tanımlıdır. Bunun temel öğelerinden birini dirençle koruyacaktır. Bir üçüncü neden olarak, üniversite dışında artık çok sayıda olan araştırma kurumlarında gödümlü olarak yapılan "management" teknikleriyle yönetilen araştırmaların bilimsel buluş için yeterli olacağı; bu amaçla, artık özerk bir akademik çevrenin yükünü taşımaya gereksinime olmadığı konusunun doğması gösterilebilir.

Üniversitenin özerkliğinin azaltılması ve denetimin artırılması geleneksel üniversitenin "collegial" yönetim modelinin yerini bürokratik ya da piyasa yönelimli yeni yönetim modellerinin almaya başlaması demek olmaktadır. Üniversite özerkliğinin iki yapı taşı vardır denilebilir. Bunlardan birincisi, "cooptio" yani içinden seçimdir. Özerkliğin yönetsel yönüne işaret eder. Üniversitelerde daha çok kısa süreler için üniversite içinden seçilen eşitler arasında birinci niteliğindeki yöneticilerin yerini, uzun süreler için, değişik mekanizmalarla, çoğunlukla dışarıdan atanan, kendilerinde liderlik niteliği olduğu varsayılan ve üniversiteyi belli doğrultularda, yeniden yapılandıracak yöneticiler almaya başlamıştır. Bu yönetsel özerkliğin zedelenmesi demektir. Doğrudan yasal düzenlemelerle değiştirilmektedir. Özerkliğin ikinci yapı taşı "collegium", bilimsel özerkliğin temelini oluşturan "meslektaşlar birliği"dir. Bir bilim alanındaki meslektaşlar bir arada karşılıklı etkileşime ile programlarını ve kurullarını saptarlar. Collegiality, gerçekte bir demokratiklik kaygısının öte-

sinde işlevlere sahiptir. Bilimsel üretimi kolaylaştıran ve mükemmelleştiren bir çevre oluşturabilmek için gereklidir. Dostça yarışmalı bir çevre doğurur. Bu çevrede bilim adamları birbirlerine düşüncelerini kaygılarını açarlar, yeni düşünceler bu ortamda doğar, cesaret bulur, olgunlaşır. Bu çevreyi oluşturamayan bir üniversite düşünce açısından çölleşmiştir. Özerkliğin bu boyutu birincisi kadar doğrudan saldırıya uğramamakta; saldırı, üniversitenin piyasaya duyarlı hale getirilmesi ve kurulan denetim biçimleriyle içeriğinin boşaltılması yoluyla olmaktadır.

Collegial ilişkiler içinde, üreten bir üniversite yerine; "Managament" (Yönetimbilim; buradaki bilimi, ideoloji diye okuyunuz) denetiminde üreten bir üniversite almaktadır. Bu yönetim anlayışının sonucunda, sürekli performansı ölçülen bir üniversite ortaya çıkmaktadır. Bu rasyonalizm adına yapılmaktadır. Rasyonalizmi ancak konulan hedeflere göre olan bir kavramdır. Hedeflerin geniş ve çok boyutlu tanımlanması halinde ölçüm ve değerlendirme zorlaşır, pratikte imkansız hale gelebilir. Onun için hedeflerin dar tanımlanması yönünde bir baskı yaratır. Hedeflerin daraltılmasının yaratacağı distorsiyonun topluma maliyeti ise kaçınılmaz olarak toplum tarafından taşınır. Ayrıca, yönetimbilim ideolojisi üniversitelerde egemen kılınırken daha çok ABD tipi hiyerarşik denetime dayanan bir modelin benimsendiği görülmektedir. Oysa, iş dünyasında bu model, Japon yönetim yaklaşımı tarafından önemli ölçüde sarsılmıştır. Üniversite yönetiminin mutlaka bir etkinlik denetimi içine alınması gerekiyorsa bu denetimin belki de üniversite gelenekleriyle daha kolay bağdaşacak Japon yönetim modeliyle de kurulabileceğinden hiç söz edilmemekte olması dikkati çeken bir noktadır.

Üniversite ve eğitim üyesi üzerinde bugün dört farklı dene-

tim kurumsallaşmaktadır denilebilir. Bunlardan birincisi, akademik başarı değerlendirmesi; ikincisi, öğrenci değerlendirmesi; üçüncüsü, piyasa değerlendirmesi; dördüncüsü, devletin değerlendirmesidir. Bunlardan ilk ikisi kurum içi, son ikisi ise kurum dışı değerlendirilmiştir. İlk ikisi için söylenecek çok fazla şey yok ve kısımca gereklidir. Bir üniversite bunları başarılı biçimde kuramamış ise; dış denetimin kurumsallaşmasını kolaylaştıran gerekçeler yaratmış oluyor. Akademik değerlendirme, bir meslektaşlar ya da akranlar değerlendirmesi olmak zorundadır. Bu, iki türlü sapma olasılığını içinde barındırıyor. Birincisi, klik değerlendirmeleri haline gelmesi bilimsel nesneliliğini yitirmesidir. İkincisi ise, bilimsel ortodoksiyi güçlendirici bir etkisi olmasıdır. Bundan çok çekinmek gerekiyor. Bilimin gelişme dinamiği içinde ortodoksi bazı yararlı işlevlere sahiptir. Öğrenci değerlendirmesi de 1968'in getirdiği önemli denetim mekanizmalarından biridir. Özellikle akademik değerlendirme için klik türü sapmaların azaltacak bir özellik taşıyor. Bunun da uyması gereken bir koşulu var; nesnel bir performans değerlendirmesi niteliğini kaybederek bir pazarlık aracı haline gelmemesi gerekiyor.

Esas olarak üzerinde durulması gerekenler dış değerlendirmeler. Devlet denetiminin niteliği, kuşkusuz, devletin niteliğine bağlı. Devlet, demokratiklikten uzak ise bu denetimin bilimsel faaliyet üzerindeki saptırıcı ve engelleyici etkisi daha çok oluyor. Kuşkusuz, devletin hedeflerine duyarlı bir üniversite modeli savunulamaz. En azından böyle bir kurumun güçlü bir biçimde uzun süre varlığını koruması olanaksızdır. Burada önemli olan bu duyarlılığın bir hiyerarşik emir komuta zinciri içinde kurulmasıdır. Demokratik siyasal yaşam içinde karşılıklı etkilenmelerle ve her iki yanın da hedeflerinin meşruiyetini kamuoyuna dayandır-

Yeni sağ ideoloji, kendisi için potansiyel tehlike taşıyan bu kurumun yapısını da denetim altına almak istemektedir.

Üniversite servis işlevleri edinip toplumun içine girdikçe, denetim altına alınma talebini de birlikte yaratmaktadır.

Collegiality, gerçekte bir demokratiklik kaygısının ötesinde işlevlere sahiptir. Bilimsel üretimi kolaylaştıran ve mükemmelleştiren bir çevre oluşturabilmek için gereklidir.

Bu yönetim anlayışının sonucunda, sürekli performansı ölçülen bir üniversite ortaya çıkmaktadır.

Üniversite ve öğretim üyesi üzerinde bugün dört farklı denetim kurumsallaşmaktadır denilebilir. Bunlardan birincisi, akademik başan değerlendirilmesi; ikincisi, öğrenci değerlendirilmesi; üçüncü, piyasa değerlendirilmesi; dördüncüsü, devletin değerlendirilmesidir.

Yeni sağın üniversiteye saldırısının temel öğelerinden biri, üniversiteyi piyasa güçlerinin yönlendirmesine terk etmeyi başarmaktır.

Üniversite sanayi işbirliği dediğinizde karşınıza çıkan ilk bilimsel ahlak sorunu budur. Üniversite ürettiği bilginin gizliliğine razı olacak mıdır?

masıyla kurulmalıdır.

Yeni sağın üniversiteye saldırısının temel öğelerinden biri, üniversiteyi piyasa güçlerinin yönlendirmesine terk etmeyi başarmaktır. Üniversite, sürekli olarak bir fildişi kule olmakla suçlanmıştır. Fildişi kule olmanın üniversite açısından savunulacak yanları kuşkusuz bulunabilirse de, genelde bir üniversitenin toplumunun sorunlarına sırtını dönemeyeceği açıktır; bu bakımdan haklı bir eleştiridir. Ama bunun çözümünü piyasa güçlerinde görmek de doğru değildir. Piyasa güçleri, toplumun güçlü kesimlerinin taleplerini üniversiteye taşıyacaktır. Piyasa güçlerine duyarlı hale getirilen üniversite, fildişi kule olmayacaktır ama, toplumun bir kesiminin kaleşi olacaktır. Toplumun güçsüz kesiminin sorunlarını dile getirmekten uzaklaşacaktır. Eğer fildişi kule olmaktan uzaklaşmak tüm toplumun sorunlarına duyarlı olmak anlamında kullanılacaksa ona evet demek gerekir. Bunun belki de en iyi yolu özerk üniversitenin iç denetimini demokratikleştirmektir.

Üniversite gün geçtikçe piyasa tarafından yönlendirilir nitelik kazandıkça; kendi dünyasından olmayan değerleri benimsemek zorunda kalıyor, bilgiye yaklaşımı ve bilim dünyasının kendi ahlakı büyük bir baskı altına giriyor. Bilgiye, bir aydın ya da düşünür olarak değil de çok, soğuk bir profesyonel olarak yaklaşıyor. Üniversite öğretim üyesi bir aydın olmaktan çıkarak, bir akademisyen oluyor. Bilgi, kültürel boyutunu, bilim adamının insanlığın geleceğine ilişkin "vision"u ile ilişkisini kaybediyor, soğuk bir araçsallığa indirgeniyor. Bilgi, herkese açık insanlığın malı olmaktan çıkarak, mülkiyet konusu ve gizlilik konusu oluyor. Temel araştırmanın yerini pratik araştırma almaya başlıyor. Bu gelişmelerin sonuçlarını kısaca irdelemeğe çalışalım. Üniversitenin bilgisinin temel özelliği, yayınlanması bilimsel tartışmaya

açılmasıdır. Üniversitenin ürettiği bilgi bir kamu malıdır. Bir çok ulusal şirketin bilgisinin temel özelliği gizlenmesi ve firmanın mülkiyetinde bulunması ve bir bedel karşılığında kullanılmasıdır. Bir özel malıdır. Üniversite sanayi işbirliği dediğinizde karşınıza çıkan ilk bilimsel ahlak sorunu budur. Üniversite ürettiği bilginin gizliliğine razı olacak mıdır? Bilginin mülkiyetine sıfır toplamı olarak yaklaşamayız. Bilginin yayılmasının çok yüksek dışsal etkileri vardır. Yaratacağı geri beslemelerle toplumun refahını hızla artıracaktır. Bilimsel gelişmeyi hızlandıracaktır. Bu nedenle özel mülkiyet konusu olmaz. Üniversitede üretilen bilgi, başı boş üretilen bir bilgi değildir. Açıkça ifade edilmiş olsun olmasın geleceğin topluma ilişkin bir visionu içerir. Firma için üretilen bilgi ise firmanın visionuna hapsedilmiştir. Bunu üreten bilim adamının visionu ile bu çelişir. O zaman bilim adamı için kalan yol bilimsel faaliyetinin kültürel içeriğini geriye itmek, faaliyetini salt soğuk bir araçsallık başarısına indirgemek olur. Bu ise onu, üstüne lazım olmayan işlere karışın bunun için mücadele eden bir aydın olmaktan çıkarır, disiplinine sığınan bir profesyonel haline getirir. Bu sürecin içine giren bilim adamları, genellikle bir konudaki fikirlerini söylemezler, benim disiplinime göre bu sorunun yanıtı budur derler. Kendi düşüncesine değil disiplinlerine sığınır. Kuşkusuz üniversitelerde gözlemlendiğini söylediğim bu eğitim konusunda yaptığım bu eleştiri bir bilim adamının bilgisinin pratikte yararlı olmasını küçümsemiyor. Bilgi, eninde sonunda pratiği etkilemeyecekse, toplumun değişimine katkısı olmayacaksa anlamı olmayacaktır. Burada eleştirilen, bu pratik yarar değildir. Eleştirilen, bilim adamının bu toplumsal yararın niteliğini sorgulayabilecek toplumsal bağlılıklarını yitirmesi, bu toplumsal sorgulamayı yapma-

masıdır.

Üniversite, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gittikçe büyük sayıda kişiyi eğitmek durumunda kaldı. Bir ayrıcalıklı azınlığı eğitmekten büyük kitleleri eğitmeye yöneldi. Bu, bir yandan ekonominin, ve genişleyen bürokrasinin taleplerini karşılaması için gerekiyordu. Diğer taraftan toplumsal tabakalaşma içinde urmanabilmenin bir aracı olarak görüldüğünden artan toplumsal talepten doğuyordu. Üniversite üzerinde oldukça uzun bir süre bu eğitim talebini karşılama baskısı yaratıldı. Nicelik kaygıları niteliğin önüne geçti. Nitelik arka planda kaldı. Gerçekte, öğrenmek, insanların temel haklarından biridir. Olanaklı olduğu kadar çok kimsenin üniversiteye devam etmesinde bir sorun yoktur. Hele yukarıda sözünü ettiğim gibi eğitimin dışsallığı, yüksekse bundan tüm toplum yararlanır. Sorun olan konu bu noktadan sonra başlıyor. Üniversitenin laik, çağdaş toplumda kişilerin yetkilerini de ehliyetlerini belirleyen temel kurum haline gelmesinden doğuyor. Bu nicelik baskısı altında yeterli birikimi sağlamamış kişilere derece vermesi sorun doğuruyor. Günümüz üniversitesinin gündemine nitelik sorununu getiriyor. Dünya üniversitesi günümüzde "excellence" (mükemmellik) arayışına giriyor. Günümüz üniversitesinin bu arayışında, bir elitizme dönüş kaygıları, üniversite üstündeki denetimi artırmaya gerekçe oluşturmak gibi araç arayışlarını gözlemek kabil olsa da kolayca karşı çıkılacak bir hedef değildir. Kanımca bu konudaki yazında sık sık yapıldığı gibi nicelik kaygılarını, eşitlikçi; nitelik arayışlarını ise, elitist yönelişlerle özdeşleştirmek doğru olmaz. Niteliği de beraberinde getirmeyen nicelik artışları toplumda eşitlikçi etkiler yaratmaz, tersine, eşitsizliğin sürdürülmesinin aracı haline gelebilir. Bu nedenle ikisini de birlikte gerçekleştirmeye çalışmak gerekir.

Sonunu Baęlarken

Üniversitenin 10 yıllık öyküsünü ve gündüzde gösterdiği değişme eğilimlerini bu eğilimlere ilişkin bazı eleştirileri de içerecek gördük. Bu, bize iki şeyi gösteriyor. Bunlardan birincisi, toplumların üniversiteyi yaratmaları ve sürekli olarak da denetim altında tutmanın yollarını aramaları oluyor. Bu denetimin amacı ise açık, toplumun varolan üretim yapısını ve güç yapısını birlikte üretebilmek. İkinci olarak gözlediğimiz, bi-

rincisinin ayrılmaz bir parçası olan bir başka olgu var. O da bu denetimi sağlamak için kurulan düzenin, sürekli olarak bir iç dirençle karşılaşması ve muhalefeti birlikte üretmesi oluyor. Bu muhalefeti üretmeyen üniversite, özerkliğini koruyamıyor, herhangi bir toplum kurumuna indirgeniyor, topluma yaratıcı düşünceler getiremiyor, toplumsal etkisi sönümleniyor.

Biraz önce üniversite sisteminin dünyada ne yönde geliştiğini anlatmaya çalıştım. Bu eğilimleri anlatırken, bu değişimleri hemen benimseyelim,

Türkiye'de de uygulayalım sonucuna ulaşmak amacını taşı mıyordum. Bu kolaycı yolun izleyicisi çok. Amacım bu değişimlere karşı üretilecek muhalefetin formülasyonuna yardımcı olmak, yapılacak önerileri sağlam bir temele oturtabilmek, salt geri gelmeyecek bir geçmişin nostalgisine dayanmaktan kurtarmaya çalışmaktı. Türkiye'nin üniversite konusunda ciddi bir muhalefeti üretmesine bugün her zamankinden çok gereksinme var. □

Şehir Planlama Eğitimi Pratiği ve Belirlediği Plancı Tipi Üzerine Düşünceler*

*Selçuk Yener,
1971'de ODTÜ Mim.
Fak. Şehir ve Bölge
Planlama Bölümünden
mezun oldu. 1978'de
aynı bölümden yüksek
lisans derecesi aldı.
1971-74 yılları arasında
serbest planlama
bürolarında çalıştı.
1974'ten beri İller
Bankası, İmar Planlama
Dairesi'nde
çalışmaktadır*

Selçuk YENER

Eğer uygulama, planlanmanın esas varlık nedeni ise ve bu uygulamanın veya uygulayamamanın sonuç ürünü olan kentlerimiz, bugün kriz sorunlarla karşı karşıya ise; kollegyumun konusu Planlama Eğitimi olsa da meslek pratiğinin yapıldığı süreç üzerinde de durmak gereği ortaya çıkmaktadır. Çünkü, bu süreç sağlam temellere oturtulamamışsa; planlıları planlayan üniversitelerin çabalarının marjinal kalma tehlikesi vardır.

Cumhuriyet'in kurulmasından bugüne kadar geçen zaman süreci içinde şehir planlama pratiğimizi belirleyen çok sayı-

da kanun ve yönetmeliklerin çıktığını bilmekteyiz. 1933 tarihli Yapı Yollar Kanunu, 1957 de yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ve söz konusu kanunlarla ilgili yönetmelikler, pratiği en fazla belirleyici konumda olmuşlardır.

Yukarıda saydığımız hukuksal belirleyicileri incelediğimizde bir çok açıdan yaklaşımlarının farklı olduğunu görürüz. Ancak bunların, çok belirgin bir ortak özelliği vardır. O da, planlama ve uygulamanın birbirinden kopuk iki ayrı süreç olarak ele alınması ve planlıların uygulama süreçlerinden soyutlanmasıdır.

Olguya bu bağlamda yaklaşıldığında; Türkiye'de 1970'li yıllara gelene kadar "alaylı planlılar" tarafından geliştirilen bir imar planı çizme fetişizmi görüldü. Daha sonraları "mektepli planlılar"ın devreye girmeye başlaması ile buna bir de araştırma fetişizmi eklendi. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak da her fetişleştirme olayında olduğu gibi; gerçek amaç yani, uygulama hep göz ardı edildi. Araç olması gereken şeyler de amaç oldu.

50 yılı aşan böylesi bir pratik, kaçınılmaz olarak literatürde "elitisist" diye tanımlanan planlı tipini üretti ve pekiştir-

* Dünya Şehircilik
Günü, Türkiye 13.
Kollukyumu'na İller
Bankası İmar Planlama
Dairesi adına sunulan
bildirinin özeti'dir.

di. Diğer bir deyişle bildiği bazı doğrular çerçevesinde planını üretip onattıran sonra da "al, uygula" diye belediyenin önüne atan ve gerisine de pek karışmayan plancı tipidir tanımlamaya çalıştığımız.

Ote yandan, bu plancımız söz konusu pratiği üretirken sık sık "yaptığım planlar uygulanmıyor" diye şikayet eder. Bu yüzden de giderek mesleğine yabancılaşır, küskün, umarsamaz tavırlar takınır. Deyim yerindeyse bu elitist plancımız biraz da nihilisttir.

Şunu da hemen belirtmek gerekir ki, 1970'li yıllarda yukarıda sözünü ettiğimiz planlama süreci ve plancı tipine yoğun eleştiriler geldi.

En köklü tepkiler Üniversite kaynaklı idi. Bu kuruluşlardan gelen, mevcut planlama sisteminin yerine geçebilecek alternatif planlama sistemi önerileri çok net olmamakla beraber, İngiltere kaynaklı Strüktür Planlama Eylem, Planlama İkili si genellikle kabul gördü.

Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası ise "yerinden planlama" ve "katılım" ağırlıklı planlama süreçlerini gündeme getirdi.

İhale sistemi ile yaptırdığı planlarla mevcut planlama pratiğini üreten kuruluş olan İller Bankası ise, bitmiş planı elde etme sürecinin belirli ölçüde dışına çıkabilen özel sözleşmeli planlama yaklaşımları denedi.

1970'lerde en ilginç olaylar belediyelerde yaşandı. Bu kuruluşlar geleneksel belediyecilik anlayışından sıyrılmaya çalışarak "üretici belediye", "kaynak yaratıcı belediye", "demokratik belediye" gibi sloganlarla belediye olgusuna yeni boyutlar kazandırdılar. Buna paralel olarak, özellikle büyük belediyeler kendi bünyelerinde çeşitli uzmanlık dallarından oluşan kadrolar kurarak kentsel sorun odaklarına el attılar.

Ne var ki tüm bu birikimler, 1980'li yılların politik ikliminde rafa kaldırıldı. Daha sonra iktidara gelen hükümetin ise 3194 sayılı İmar Kanunu, 2981

sayılı Af Kanunu ve İmar İstih Planları ile Toplu Konut Kanunu gibi üç temel girişimi oldu. Ancak, köklü yaklaşımlar görüntüsü veren bu girişimler sağlam temeller üzerine oturtulmadı, içerikleri boşaltılmış bir biçimde gündeme getirildi.

Bugünkü planlama medyasını tanımlamak gerekirse tek kelime ile "belirsizlik" veya "bulanıklık"tır. Bu belirsizlik ve bulanıklık doğal olarak, YÖK faktörü bir yana, planlama eğilimini de bulanık hale getirmektedir.

O zaman sorulacak soru şu;

Nasıl bir kentsel planlama sistemi önermeliyiz ki; Üniversitelerimiz bu sistem tarafından motive edilebilsinler ve bu sistemi besleyecek planlıları yetiştirebilsinler?

Ancak, burada uzun uzadıya her boyutuyla düşünülmüş ideal bir planlama sisteminin tanımını yapmayacağız. Çünkü böyle bir girişim, bugünkü konumuzun boyutlarını çok aşar. Yapmamamızın asıl nedeni ise bu tip ideal, dört dörtlük model önerilerinde esas stratejik olguların gözden kaçırılma tehlikesi yüksek olabilmekte bazen hiçbir şey önermemek anlamına da gelebilmektedir.

Böyle bir model önerisinden kaçınarak üç konu üzerinde duracağız. Bunlar;

1- Kentsel rant artışlarının topluma-belediyelere geri dönmesi

2- Kent işletmeciliği

3- Katılım olgularıdır.

Kanımızca, bu üç olgu biz planlıların ve Üniversitelerin yakın gelecekteki gündemini belirlemede en stratejik konumda yer almaktadır ve almalıdır da.

Bilinmektedir ki, bugün kentlerimizdeki taşınmazlar üzerinde oluşan spekülatif değer artışları ve bunun sonucu oluşan baskılar, planların uygulanmamasının önemli nedenlerinden biridir. Gerçi, bu taşınmazlardan alınan belirli vergiler ve harçlar vardır ama bunların düzeyleri çok düşüktür ve oluşan

rantı topluma-belediyeye dönüştürmede başarılı sayılmazlar (Emlak vergisi gibi).

Taşınmaz vergilerini salt bir parasal kaynak olarak değil de kent planlamasının aktif bir aracı olarak gören yeni yaklaşımlara gereksinme vardır. Murat Balamir'in geliştirdiği bir öneriye göre, taşınmaz mallar üzerinde imar planının belirlediği yoğunluk, yapılaşma ve kullanım kararları ve taşınmazın kent içindeki konumu, uygulanacak vergiyi belirlemelidir. Bu yolla planlar üzerindeki olumsuz baskılar önemli ölçüde azalacak, planlara etaplama kavramı daha rahat girecektir. Aynı zamanda da belediyelerin alacağı vergiler büyük ölçüde artacak ve daha önce devlet tarafından üretilen kamu hizmetlerinin çoğu belediyeler tarafından üretilir hale gelecektir.

Ote yandan, yine biliriz ki; ekonomisini büyütmek isteyen ülkeler, kentleşme maliyetlerini mümkün olduğu kadar düşük tutmak zorundadırlar.

Ne yazık ki, ülkemizde özellikle altyapı ve konut konusundaki yatırımlarda çeşitli nedenlerle çok yüksek boyutlara ulaştığımız sandığımız ulusal kaynak israfı vardır. Altyapı projelerinin elde ediliş biçimi ve uygulaması ile kentlerimizdeki sıyrılmış gelişme biçimi bu olgusunun önemli nedenidir. Ayrıca altyapı projeleri ile imar planlarının farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda birbirlerinden ilişkisiz olarak üretilmesi, özellikle kentlerimizin gelişme alanlarında pahalı çözümlere gidilmesine neden olmaktadır.

Bunun yanında, belediyelerdeki yetersiz kalmış bütçeleme teknikleri ve örgütlenme biçimleri yine kaynak israfının nedenleri arasında sayılabilir. Artık belediyeler fen işleri, imar işleri gibi anlamını yitirmiş bir bölünme ile değil, son 20-30 yılın oluşturduğu ve kriz haline gelen kentsel sorun odaklarının belirlediği konulara göre iç örgütlenmelerini yapmalıdır.

Nasıl bir kentsel planlama sistemi önermeliyiz ki; Üniversitelerimiz bu sistem tarafından motive edilebilsinler ve bu sistemi besleyecek planlıları yetiştirebilsinler?

Taşınmaz vergilerini salt bir parasal kaynak olarak değil de, kent planlamasının aktif bir aracı olarak gören yeni yaklaşımlara gereksinme vardır.

Halk katılımı olmayan bir kentsel işletme modeli, çok rahatlıkla kentsel soyguna dönüşebilir.

Proje üretme biçimi ve uygulama ise bugünkü gibi kent sakinlerinin belediyenin avucuna, belediyenin devletin avucuna baktığı ve artık terk edilen bir finans modeline göre değil "kullanan öder" (cost recovery) biçiminde formüle edilmiş çağdaş bir kent işletmeciliği ve finans modeline göre yapılmalıdır.

Demokratik ülkelerde uygulanan bu modele göre; bir kentin veya kentteki bir bölgenin sakinleri, o yöre ile ilgili kentsel sorunları belediye ile tartışır. Üretilecek hizmete gerçekten ihtiyaç var mıdır? Hizmetten kimler yararlanacaktır? Yöre sakinleri bu hizmeti finans edebilecek midir? Edemiycekse yeni vergiler getirilecek midir veya merkezi fonlara başvurulmalı mıdır? Tüm bu tartışmalar bağlamında seçilen bir proje uygulamaya sokulur. Aynı tür tartışmalar seçim sırasında da çeşitli partiler ve seçmenler arasında yapılır. Bu nedenle partiler, ayağı yere basmayan boş vaatlerde bulunamazlar.

Ödeme gücü düşük halkın oturduğu alanlarda gerçekleştirilecek projelerde ise çapraz-finansman veya çapraz-subvansiyon gibi yöntemlere başvurulur.

Görüldüğü gibi; halkın katılımı olgusu, modelin ayrılmaz bir parçasıdır. Plancılar projelerini yöre halkıyla beraber tartışarak ve ikna ederek oluştururlar. Tüm kenti ilgilendiren büyük projeler gündeme geldiğinde ise referanduma da başvurulabilir. Sonuç olarak da, halkın katılımı olgusu mistik bir kavram olmaktan çıkar, planlama sürecinin ayrılmaz bir parçası olur.

Şunu da hemen belirtmek lazımdır ki; halk katılımı olmayan bir kentsel işletme modeli, çok rahatlıkla kentsel soyguna dönüşebilir.

Kısacası, katılım olgusu, yukarıda sözünü ettiğimiz, "model doğuran alt model" diye tanımlayabileceğimiz planlama yaklaşımının kaçınılmaz girdisidir veya motorudur. Rantların

dönüşümü ve kentsel işletmecilik boyutlarının devreye girmeyişi veya farklı zamanlarda girişi bu alt modeli çökertmez ancak gücünü azaltır. Bu güç azalmasının getireceği olumsuzluklar belediye ve plancı kadroları daha yaratıcı olmaya ve kit kaynakları daha rasyonel kullanmaya zorlar. Diğer yandan ise halktan daha fazla fedakarlık etmeleri bekleneneğinden katılım olgusunun önemi daha da artar.

Burada, genelde halkımızın kentsel sorunlara karşı yeterli düzeyde bilinç sahibi olmadığı ve katılımı yönlendirecek sivil toplum örgütlerinin henüz yeterince oluşmadığı söylenebilir. Ancak kentlerimizdeki sorunların boyutları, bu bilincin önce öğrenilip daha sonra pratiğe dökülmesi gibi bir lükse sahip olmadığımızı gösterir. Bu bilinç, pratik içinde yoğunlaşarak ve bazen de yanlışlar yaparak öğrenilecektir.

Şimdi yukarıda ana hatlarını belirttiğimiz alt modelin veya belediyeler modelinin oluşumunu sağlayacak ve giderek bu modeli besleyecek plancı tipini tanımlamaya ve bu konuda üniversitemize döşen görevleri belirtmeye çalışalım.

Konuya Genel plancı X Uzmanlaşmış plancı ikilemi bazında yaklaşırsak, uzmanlaşmış plancı tipinin ağır bastığını görürüz. Bugün özellikle de büyük kentlerimizde kriz düzeyine gelmiş çok çeşitli sorun odakları oluşmuştur. Bu sorunların karmaşıklık düzeyi, her şeyden biraz anlayan genel plancı tipinin bilgi düzeyini çok aşmıştır. Bu nedenle uzmanlaşma kaçınılmazdır. Ancak bu uzmanlaşma, sırf uzmanlaşmak amacıyla yapılmış bir sınıflama biçiminde değil fakat, kentlerimizde birikmiş sorun kümelerinin niteliklerine ve ağırlıklarına göre olmalıdır. Örnek vermek gerekirse, büyük kentlerimizin üçte ikisini oluşturan gecekondu alanları üniversitelerimiz ve plancılarımız için genellikle sosyolojik bir olgu olarak görülmüş, konuya plan-

lama bağlamındaki yaklaşımlar oldukça sız kalmıştır.

Bir kent işletmeciliği konusu ve buna bağrılı olarak kent ekonomisi, altyapı konuları ve bunlara ilişkin teknikler konusu tüm dünyanın gündeminde, kent planlamasının ana temasını oluşturmaya başlamışken, bizim üniversitemizin eğitim programlarında, sıradan okutulan dersler görüntüsündedirler. Kent plancılarımız bu konuları yurdumuzdaki yabancı firmalarda çalışarak acı tecrübelerle öğrenmek zorunda kalmaktadır.

Bu noktada bir parantez açmakta fayda var. Doğaldır ki böyle bir uzmanlaşmanın ürünleri olan kent plancıları, belirli bir büyüklüğe ulaşmış sorunları çeşitlenmiş yerel yönetimlerin kadroları içinde yer alacaktır. Sayı olarak belediyelerin çoğunluğunu oluşturan küçük ve orta çaptaki belediyelerin sorunları bir genel plancının bilgi düzeyi ile çözülebilecek niteliktedir. Bu nedenle üniversitemizin bazıları genel plancı yetiştirmeye yönelik eğitim programı uygulayabilirler.

İkinci ikilememiz ise Aynı meslek Unsurlarının Oluşturduğu Takım İçinde Çalışan Plancı X Farklı Meslek Unsurlarının Oluşturduğu Takım İçinde Çalışan Plancı bazındadır. Planlama pratiği, işin doğası gereği takım çalışmasını gerektiren bir eylem biçimidir. Konunun niteliğine göre çeşitli mesleklerden oluşan takım bir araya gelir. Projeye girdi olabilecek verilerle oynayarak çeşitli alternatifler geliştirir. Sonunda, amacı en iyi gerçekleştirecek alternatif seçilir.

Ölkemizdeki plancıların takım çalışması pratiği ise oldukça farklıdır. Meslek uzmanlaşması temeline dayanmaz. Bu alışkanlık üniversite eğitimi sırasında başlar. Özellikle stüdyo çalışmalarında üç dört öğrenci bir araya gelerek takım oluştururlar. Genellikle içerlerinden biri başı çeker diğerleri yardımcıdır. Bu, aynı işi yapan insanların dikey örgütlenmesi tipidir. Söz konusu alışkanlık

Kentlerimizdeki sorunların boyutları, bu bilincin önce öğrenilip daha sonra pratiğe dökülmesi gibi bir lükse sahip olmadığımızı gösterir. Bu bilinç, pratik içinde yoğunlaşarak ve bazen de yanlışlar yaparak öğrenilecektir.

Sorunların karmaşıklık düzeyi, her şeyden biraz anlayan genel plancı tipinin bilgi düzeyini çok aşmıştır. Bu nedenle uzmanlaşma kaçınılmazdır.

mezuniyetten sonra da devam eder. Örneğin, bu şehir plancısı bir kamu kuruluşuna girer. Aynı işi yapan tecrübeli meslektaşları ile beraber plan üretmeye başlar. Ama ürettiği planın getirdiği yanlış verilmiş bir kararın o belediyeye ne kadara mal olacağını farkında değildir. Rasyonel olmayan böyle bir örgütlenme biçiminin ilk aşılacağı yer yine üniversiteler olabilir. Şehir planlama öğrencileri üniversitenin diğer fakültelerindeki öğrencilerle ortak projeler yürütebilirler. Örneğin, bir toplu konut projesi mimarlık ve mühendislik fakültesi öğrencileri ve hatta ekonomi ve sosyoloji bölümü öğrencilerinin katılımı ile ortak yapılabilir. Böyle bir deneyim, onların planlılık yaşamında derin izler bırakabilir.

Üçüncü olarak Elitist Planlı X Katılımcı Planlı ikilemi üzerinde duracağız. Amacı "İmar planı" gibi bitmiş bir ürün elde etmek olan ve uygulamayı da "izinler" ve "yasaklar" gibi etkin olmayan kontrol mekanizmaları ile yapmaya çalışan bugünkü planlama sürecinin ürünü olan elitist planlıya karşılık, daha önce önerdiğimiz alt-model, katılımcı planlı tipini kendine çeker ve aynı zamanda bu tip planlıyı üretir.

Burada özellikle son 20 yıldır geliştirilen bu modelin daha önce belirttiğimiz gibi netleştirilmiş kuramı yoktur. Uygulama alanının büyüklüğüne, yöre sakinlerinin sosyal özelliklerine ve eldeki kaynakların niteliklerine göre çeşitli

biçimler alır. Ayrıca bu model, üçüncü dünya ülkelerinde özellikle geçeköndü alanlarının iyileştirilmesi (up grading) projelerinde kullanılmış ve zengin deneyimler kazanılmıştır.

Ülkemizde de planlama gündeminde ağırlıkla yer almaya başlayan geçeköndü, kentsel sit alanları ve yeni yerleşme alanları, katılım modellerinin uygulanması için potansiyel alanlardır.

Bu modelin uygulanması üniversite eğitimi sırasında başlatılmalıdır. Seçilmiş bir geçeköndü alanında yöre sakinlerinin katılımı ile oluşturulan bir yol, bir oyun alanı tasarımı ve uygulaması bir staj konusu olabilir. Döner sermaye çerçevesinde üniversitelerde üretilen projelerde katılım modeli devreye sokulabilir.

Son olarak da Pratiğe Yönelmiş Planlı X Kuramsal Planlı ikilemi üzerinde duralım. Yeterli kuramsal bilgilerle donatılmamış daha çok fiziksel plan elde etmeye yönelik eğitim tipinin ürünü olan pratiğe yönelmiş planlıyı iki tip tuzak bekler. Eğer bu planlı mevcut planlama sürecinde yer alırsa doğası gereği bu sistemin belirlediği plan türünü tekrar tekrar üretir. Gidererek de bu sistemin içinde hapsolür. Bu tip planlının katılım modeli içinde yer alması durumunda ise sistemin tıkanmasına ve kosa neden olabilir. Çünkü, katılım modelinin en büyük özelliği yaratıcılıktır.

Oyleyse, geniş kuramsal bilgilerle donatılmış, ancak bu bilgileri pratiğe yöneltmesini

bilen, pratikten aldığı derslerle kuramını besleyip geliştirebilen bir planlı tipini yetiştirmek kaçınılmazdır. Bu tip planlı, mevcut planlama sürecinde yer aldığı süreçte verdiği esneklik içinde klasik plan üretme biçimini zorlar ve yeni çözümler geliştirebilir. Bu tip planlının, katılım modeline ağırlık veren planlama süreçlerine ise kolay adapte olacağı gerçektir.

Yukarıda tanımlamaya çalıştığımız eğitim tipi ve bu eğitimin ürünleri planlılar, bizlerden farklı değerlere, güdülere ve araçlara sahip olacaklardır. Belki bir çok şeyden şikayet edeceklerdir ama "yaptığımız planlar uygulanmıyor" demeyeceklerdir. □

KAYNAKÇA

- 1- İlhan Tekeli, Türkiye'de Kent Planlaşmasının Tarihsel Kökleri, Bildiri, ODTÜ, 1979, Ankara.
- 2- Perihan Kiper, Selçuk Yener, Türkiye'de İmar Planı Ön Çalışmalarının Tarihi Gelişimi, Çakmazlan, Bildiri, ŞPMMO, 1980, Ankara.
- 3- Raci Bademli, İmar Planlaşmasında Yabancılaşmanın Boyutları, Bildiri, ODTÜ, 1980, Ankara.
- 4- ŞPMMO Nasıl Kuruldu? 10. Yıl Özel Sayı, ŞPMMO, 1979, Ankara.
- 5- İlhan Tekeli, ODTÜ'nün Şehir ve Bölge Planlama Eğitiminin On Yıla Yaklaşan Deneyiminin Değerlendirilmesi Üzerine, Tezisi, ODTÜ, 1970, Ankara.
- 6- Skinner, Taylor, Wegelin, Suiter Upgrading for the Urban Poor. Evaluation of Third World Experience, Island Publishing House, HAITAT, BIE, 1987.
- 7- İlhan Tekeli, ODTÜ'de Şehir ve Bölge Planlama Eğitimi, Türkiye'de Kentbilim Eğitimi, Ruşen Keleş, A. Ü. S. B. F., 1987, Ankara.
- 8- Ali Vardar, Kent Yenilemesinde Sakinlerin Planlamaya Katılması - Federal Almanya'dan Örnekler, Planlama, Sayı 88/1, Ş. P. M. M. O. 1988, Ankara.

Ülkemizde de planlama gündeminde ağırlıkla yer almaya başlayan geçeköndü, kentsel sit alanları ve yeni yerleşme alanları, katılım modellerinin uygulanması için potansiyel alanlardır.

Geniş kuramsal bilgilerle donatılmış, ancak bu bilgileri pratiğe yöneltmesini bilen, pratikten aldığı derslerle kuramını besleyip geliştirebilen bir planlı tipini yetiştirmek kaçınılmazdır.

Planlama ve Eğitim Süreçlerinde Plancıların ve Oda'nın Rollerinin Yeniden Tanımlanması Üzerine Bir Deneme*

V. Senihi KİTAPÇI,
ODTÜ Mimarlık
Fakültesi, Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümü'nden. 1988'de
mezun oldu. Halen
serbest planıcı olarak
çalışmaktadır.

V. Senihi KİTAPÇI

Yöntem ve Perspektif

Bir konuda araştırma yaparken; sorunları saptayıp, çözüm önerileri ararken ya da tez geliştirirken; verili pratik koşulların düşüncelerimizi, ütopyalarımızı hiç olmazsa düşünce düzeyinde sınırlamaması gerektiğine inanıyorum. Her hangi bir konudaki düşüncelerin bütünlüklü ve tutarlı

bir şekilde, elektisizme düşülmeden verilebilmesi; onun, anlaşılabilirliğini artırmanın da ötesinde ne için uğraş verilmektedir olduğunu da açıkça belirler. Var olan koşullar, pratiğin dayatmaları ancak bu türden geniş perspektifli çalışmalarla aşılabilir.

O halde; planlama eğitimi konusunu tartışırken, kuşkusuz, var olan planlama, üniversite

ve eğitim pratiğini ve teorisini de değerlendireceğiz. Fakat, düşünce ve tezlerimizi bu var olan ve süregelen durumla sınırlamayacağız. Yine planlama mesleğini irdelerken, süregelen kent planı üretim yöntemleri ve uygulamalarını göz önüne alacağız; olması gerekeni, hedefimizi, bundan edeta bağımsızca ortaya koyacağız.

Var olanın niteliklerini iyi

* Dünya Şehircilik
Günü, Türkiye 13.
Kollokyumu'na Şehir
Plancıları Odası adına
sunulan bildirdir.

belirlemişsek; tezlerimiz ve hedeflerimiz, partikte kendilerine filizlenme yollarını bulacaklardır. Kuşkusuz, var olanın dönüşümü kolay olmayacaktır. Var olanı, eklemeler yamamalar yoluyla değiştirmeye, biçimlendirmeye çalışmak yerine, karşısına alternatifini koyarak dönüşüme zorlamak daha tutarlı olacaktır.

Üniversite ve Bilim Eğitimi

Bilim; önceleri, insanlığın doğa üzerindeki denetim çabalarının aracı ve sonucu iken; teknolojik gelişmenin boyutlanmasıyla, sınırları, süregelen toplumsal ilişkilerce belirlenip, sınırlanmaya başlanmıştır. Oysa, bilimin potansiyel üretici gücünün sınırsız gelişimi, özgürlükte ilerlemeyi; özgürlükte ilerleme, özgürlüğün bilincinde ilerlemeyi gerektirmektedir. İnsanın insan üzerindeki her türlü egemenliğinin ortadan kalkmasına ve insanın doğa üzerindeki egemenliğinin artmasına yönelebildiği sürece; bilim, insanlığın özgürleşmesi yolunda kendini gerçek anlamıyla ortaya koyabilir. Aslında bu nedenle de, bilimin, bilimsel gelişmenin sınırları, var olan toplumsal ilişkilerin ölçülerince belirlenmez.

Bu noktada, bir gerçek üniversite tanımının üç önemli sacayağını, bilimsel araştırma, bilimsel bilginin üretimi ve uzmanlaşma olarak sayabiliriz. Ve bütün bunların oluşacağı ve oluşturacakları yaratıcı, özgür bir evrensel kültür ortamı...

Üniversiteyi tarihsel gelişimi içerisinde ele aldığımızda, bundan farklı durumları, farklı yaklaşımları bulmak olanaklıdır. Bunun başlıca iki nedeni sözkonusu edilebilir. Birincisi, üniversitenin tarihsel olarak düşünsel temelleri olan bazı öğelerin yanı sıra, toplumlara göre değişebilen, bilimsel bilginin niteliğini ve bunun toplumda uygulanma süreçlerini etkileyecek felsefi temellerin mo-

tivasyonu veya toplumsal paradigmalara, ya da ideoloji olarak tanımlanabilir.

İkincisi, toplumsal işbölümünün istemleri ve teknolojik gelişmenin hızı doğrultusunda uzmanlaşma eğilimi ve dolayısıyla, entellektüel çalışmayla üretken çalışma arasındaki ayırımın toplumsal yapıya bağlı olarak değişim göstermesidir.

Dolayısıyla, hem tarihi süreci hem de bugünü kapsayacak, yarını ve tüm örnekleri açıklayacak genel bir üniversite tanımı yapmanın oluşturacağı eksiklikler ya da sakıncalar ortaya çıkıyor. Bu durumda, var olanları tekil veya değişmez örnekler olarak ele almak; veya bu andaki durumları, gelecek için bir kalıp olarak düşünmek hatalıdır. O halde, yapılması gereken; olması gerekeni tanımlama ve ona ulaşacak yol ve yöntemleri bulma çabası olmalıdır.

Gerçek üniversite tanımında beliren üç önemli öğeden bilimsel araştırma ve bilimsel bilginin üretimi, oldukça iyi bilinen kavramlardır. Uzmanlaşma kavramı ise, özellikle son yıllarda değişen toplumsal süreçlere bağlı olarak, uzmanlaşmış meslek adamı yetiştirme ile özdeşleşmiş durumdadır. Bunun nedenlerini, fazla gerilere gitmeden, ülkemizin son 30-40 yıllık dönemini kabaca gözden geçirerek bulabiliriz.

1950'li yıllarda başlayan, toplumsal üstyapı kurumlarını zorlayan sosyo-ekonomik dönüşüm sancuları, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren üniversitelerde, uzmanlaşmış teknik adamlar, teknisyenler yetiştirmeyi, bilimsel araştırma ve bilimsel bilginin üretimi görevlerinin önüne geçirmeye başladı. Bu durum, ülkede ağırlık kazanan "dışa bağımlı sanayileşme" politikasının istemlerine uygun uzman işgücünü sağlayıcı, devlet ve piyasaca belirlenen işgücü talebine uygun uzmanlaşma ve meslek adamı yetiştirme programlarına geçiş için üniversiteleri dönüştürmeye başlamanın başlangıcı sayılabilir.

Üniversite ve mesleki eğitim kurumu kavramları birbirine karıştırılıyordu.

Daha önceleri, teorik yanı ağır basan, sosyal bilimler ve temel fen bilimleri programları ağırlıklı olan üniversiteler, yeni politikalara uygun teknik uzmanlaşmayı sağlayıcı programlara yöneldiler. Giderek, günümüzdeki örnekleriyle görüldüğü gibi; temel fen bilimleri ve sosyal bilimler bölümleri olmayan üniversiteler kurulmaya başlandı.

1950'li yıllarda uluslararası platformlarda projelendirilen, ODTÜ, Fen Lisesi, Hacettepe Üniversitesi gibi projeler, bu günkü Bilkent, Açık Öğretim türü en olumsuz örneklerin habercisi sayılabilirler. Ülkenin, dışa bağımlı sanayileşme ve gelişme politikası; teknolojiyi, üretme yerine, üretilmiş teknolojiyi alıp, uygulama, kopyalama şeklinde oluncu; 1960'larda iyice egemen olmaya başlayan faydacı yaklaşımların yanı sıra, o yıllarda üniversite ortamının gerektirdiği özgürlük ve özgür düşünce ortamında oluşan, tam bağımsızlık ve halkla üniversitelli kopukluğunu giderme çabası; üniversitelerde filizlendi, gelişti.

Görüldüğü gibi, bir kurum olarak üniversitenin amaç ve işlevleri toplumsal yapının temel niteliklerindeki değişime ve çelişmelerle uyulanabiliyor. Fakat, toplumu harekete geçirci, yönlendirici düşünsel temel, bu dönüşümlere bu denli kolay uyulanamıyor. O yıllarda, yaratılan görece özgürlük ortamında, toplumun çeşitli kesimleri sınırları aşan bir gelişim gösterdiler.

1980'lerde tüm kurumlar gibi üniversite de reorganize edildi. Temel amaç, süregelen toplumsal ilişkilerin ölçülerince sınırlanmak istemeyen düşünsel temelin, bir ölçüde hizaya gelmesiydi. Bunu ancak, bilimsel bilginin üretiminin gereksinim duyduğu, özgür düşünce ortamının baskı ve tasfiye ile yok edilmesi yoluyla başardılar.

Bir gerçek üniversite tanımının üç önemli sacayağını, bilimsel araştırma, bilimsel bilginin üretimi ve uzmanlaşma olarak sayabiliriz. Ve bütün bunların oluşacağı ve oluşturacakları yaratıcı, özgür bir evrensel kültür ortamı...

Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren üniversitelerde, uzmanlaşmış teknik adamlar, teknisyenler yetiştirmeyi, bilimsel araştırma ve bilimsel bilginin üretimi görevlerinin önüne geçirmeye başladı.

Üniversiteleri, aslı ürünü olan bilim adamı yetiştirme görevinden alıkoyup, yan ürünü olması gereken meslek adamı yetiştiren kurumlara dönüştürdü.

E. Hirsch, 1946 yılında hazırladığı üniversite özerkliği raporunda; "devlet idaresine ait kartasiyecilik ve vesayet anlayışı, mümkün olduğu kadar geniş bir hareket serbestliğine muhtaç olan bir fessaliyete dayatılırsa bunun bir sonucu olarak; üniversite, bir kışla halini alabilir ki, bu gerçek bilimin mezarı demek olur." şeklinde işaret ettiği tehlike 1980'le birlikte gerçekliğe dönüştü.

Bunun yanı sıra, YÖK sisteminin getirdiği önemli dönüşümler vardır. Uluslararası iş bölümü (veya görev tayini)nde Türkiye'ye verilen yeni rolün gerektirdiği uzmanlaşma ve iş gücü istemini karşılamaya yönelik; Bilkent türü ileri teknolojiyi kullanmaya dönük uzman meslek adamı yetiştirme üniversiteleri dönemi başlatıldı. Merkezi olarak belirlenmiş programlarla, bilimsel araştırmalara ve özgür düşünce ortamına açık ders programları olanağı yok edildi. Bilimsel düşünceye aykırı olarak, öğrencilerin, derslerini harfiyen bilmekten oluştuğu düşüncesi, sınavlar sistemi benzeri önlemlerle etkinleştirildi. Sonsuz örnekle derinleştirilebilecek bu dönüşüm süreci, özette; bilimsel bilginin üretilmesi, bilimsel araştırmaların yapılacağı özgür düşünce ortamını yok edip; üniversiteleri, aslı ürünü olan bilim adamı yetiştirme görevinden alıkoyup, yan ürünü olması gereken meslek adamı yetiştiren kurumları dönüştürdü. Meslek Yüksek Okullarının üniversiteler bünyesine katılması, fakülteleştirilmesi, veya fakültelerle birleştirilmesi; kontenjanların merkezi baskılarına dönüştürülmesi bu bilinçli ve sistemli çabanın ürünüdür.

Kent Planlama ve Planlılar

Kent planlama ve imar planlama kavramları, ülkemizde o denli birbirinin yerine kullanılır oldu ki; kent planı ile imar planı yapımcıları adeta özdeşleşti. İmar

planı yapım süreçlerinde yer alan farklı disiplinlerden kişilere karşı tavır, planlıların en önemli sorunu imiş gibi görünmeye başladı.

Bu tutumun eğitim kurumlarına yansması da, imar planı yapımcısı olacak fiziki planı yetiştirilmesinin, programlarda ne kadar, nasıl ve hangi dönemlerde yer alması tartışmaları şeklinde oldu. Kuşkusuz, bunda, ülkemizdeki kent planlama pratiğinin en önemli parçasını oluşturan plan üretme süreci olan "imarçı" yaklaşımın etkinliğinin ve yaygınlığının payı büyüktür.

Buna, üniversitelerin merkezi yönetimin vesayeti altına alınarak, meslek okullarına dönüştürülmeye çalışılması, kontenjan artırma türü baskıların uygulanması ve üniversite mezunu kent planlılarının işsizlik ve alternatifsizlik durumu ile karşı karşıya bulunmaları da eklenirse; kent planlama eğitimi yapan üniversitelerin, fiziki planı ve giderek, imar planı yetiştirme yoluna gitmelerinin başlıca nedenlerini bulmamız olanaklı olur.

Başka bir özücü gerçekliği-miz de; üniversiteleri bilimin üretileceği yerler olarak görmemenin ve faydacı düşüncenin etkisiyle bilim adamlarının toplum içindeki maddi ve manevi statülerinin düşürülmesiyle; öğretimin üyeleri, maddi ve manevi kayıplarını karşılamak üzere, YÖK'çe hazırlanan tezgâhta (döner sermayelerde), imar planı süreçlerine birer yaldızlı müteahhit edasıyla daldılar. Kendileri dalmakla kalmayıp, öğrencileri de eğitim programlarını da o yola çektiler.

Üniversitelerin asli görevleri unutuldu. Mesleki pratik, meslek adamı yetiştirme, var olan plan üretim süreçleri, eğitim programlarının başlıca kaygıları oldu. Çeşitli gerekçelerle, eğitim programları imar planı yapım süreçlerini öğrenen programlara dönüştü. Bu noktada, şu soruyu sormak kaçınılmaz oluyor. Acaba, var olan imar planı yapımı tarzı yerine

başka bir şeyler geliştirilirse o zaman şehir planı ünvanlı imarçılar ne işler yapabilecekler?

Buraya kadar ifade edilmeye çalışılan düşünceler, planlı ünvanlı kişilerin kendilerine yansıtırdıkları, ya da toplumsal yapı tarafından onlara biçilen planlayıcı, yani, başkaları adına ve bazen de o başkalarına rağmen karar verme hak ve yetkisine sahip meslek adamı rolünü sorgulamadan geçirilmeye çalışıldı. Ashında, sorun ve sorunun çözüm yolları bu konuda yapılacak belirlemeler sonrasında ortaya çıkabilecektir.

İmar planları yoluyla kent planlamasının varabildiği ve varabileceği yer pek çok tezle ortaya konmuştur. Ülkemizdeki durum; planın, kentin 20-30 yıl sonrasını iki boyutlu resmedilmesi şeklinde algılandığı; planı çizen planlıların kimliği ve niteliğinin özde pek fazla niteliksel bir değişikliğe yol açmadığı; tasarım ülkesel ve yerel süreçleri kucaklamadığı; uygulamanın, plan aksine veya plandan bağımsızca yapılageldiği; halkın planlara ilgisinin, kendi parselinin ötesine varmadığı; yerel yönetimlerin demokratik bir yapıya bürünmediği; teknik beceriksizlik ve yolsuzlukların çok önemli boyutlarda olduğu bir planlama süreç ve tarzı şeklindedir.

Bu durum, ülkemizdeki sosyo-ekonomik yapı ile uyum gösteren, onunla özde bir çelişki olmayan -ki böyle bir uzlaşmazlığı olsaydı, mutlaka farklı bir planlama yaklaşımına dönüşüm, sistemin gereği olarak ortaya çıkabilecekti- imarçılık tarzının alternatifinin gün geçirmeksizin ve ısrarla gündeme getirilmesinin gerekliliğinin açık kanıtıdır.

Öncelikle, bize toplumsal yapı tarafından yüklenen ve toplumsal eğitim süreçleri aracılığıyla, benimsediğimiz, başkaları adına, başkalarına rağmen plan yapabileme, henüz hayatta olmayan insanlar, çocuklar, gençler, yaşlılar için, mekansal ve sosyal yaşam, tek başımıza

Bilim adamlarının toplum içindeki maddi ve manevi statülerinin düşürülmesiyle; öğretim üyeleri, maddi ve manevi kayıplarını karşılamak üzere, YÖK'çe hazırlanan tezgâhta (döner sermayeler), imar planı süreçlerine birer yaldızlı müteahhit edasıyla daldılar.

veya bir grup seçkinle birlikte belirleme haklarımızı tartışmalıyız.

Bir kent planı oluşturulurken, en asli unsur olan, orada yaşayan halkın, istem ve kararlarının plana yansımaması ya da planın uygulanması süreçlerinde halkın doğrudan karar verici ve denetleyici olarak yer almaması, sonuçta, plancıların öznel görgüsü ve bilgisi ölçüünde planlar yapılmasına yol açmaktadır. Tekdüze kent dokuları, doğal ve tarihi çevre ile uyumsuz yapılaşma; büyüme ve gelişme tapınına bağlı olarak sosyal yapıdaki değişimlerin gözardı edildiği fizik planlar bu sürecin sonucu olmaktadır. Böylesi bir durum gösteren planların da gerçekleştirilebilirliği ve uygulama süreçlerinde alacağı tepkiler bildiğimiz, gördüğümüz olgulardır.

Katılımcı Planlama ve Plancılar

En azından yüz yılı aşkın bir süredir Türkiye'de aydınların-elitlerin, halka bakışı genel çizgisiyle bir değişim gösterememiştir; "bu halk cahildir, adam olmaz; bunlarla bir şey yapılamaz; bizi anlamıyorlar." Bu yaklaşımın sonucu olarak; yıllardır elit aydınlar hemen her konuda, halk adına, halka rağmen veya popülizm yoluna düşerek, halk için kararlar verdiler. İlginçtir ki, yakın dönem tarihimiz incelendiğinde, nitelikçe önemli ve başarılı işler yapıldığı da söylenemez. Kentlerimizin durumu ortadadır.

Toplumsal yapının bize verdiği rolü, yadsınmamızın, yargılamamızın zamanı geldi, geçiyor. Sağlıklı ve doğru kentleşme ve planlama için daha doğru bir temelde yeni yapılanma ve süreçleri oluşturmanın çabası içinde olmalıyız.

Planlarımız ve kararlardan birinci derecede etkilenen halkın, karar süreçlerine karar verici olarak katılımı, uygulamayı doğrudan denetleyici olarak kent planlama sürecinde yerini

alması, gerekliliği tartışma götürmeyecek denli açık ve evrensel bir gerçektir.

Sorun, bu sürecin nereden başlayacağı, hangi mekanizma ve araçlarla gerçekleştirileceği noktasında odaklanmaktadır. Başlangıç noktası, kent plancılarının ve diğer elit aydınların planlama sürecindeki rol değişikliğine hazırlanmalarıdır. Her hangi bir temsili seçilmenin sonucu olarak, başkaları adına plan yapma yetkimiz olmadığı halde, salt teknik eğitimimizin sonucu edindiğimiz mesleki formasyonla, halkın fiziki ve sosyal yaşamını belirleme hakkını, bir grup elite birlikte elde tutuyoruz. Oysa, mesleğimizin gereği; sorunların belirlenmesi, halkın karar verebilmesi için önerilerin, alternatiflerin hazırlanması ve teknik bilgilerin karar vericilere ulaştırılması olmalıdır.

Bu rol değişikliğini, benimsemenin oldukça güç olacağı ortadadır. Bir sultanın yüz yıl önce dile getirdiği "halkımız cahildir, eline tüfek versen kendini vurur." düşüncesi hala yaygındır. Bunu aşmak zorundayız. Üstelik, tüfek bizim elimizde ve halk yine vuruluyor. Kendi kendini vurma özgürlüğü niçin olmasın? Halkın cahilliği, aydınların aydınlatılmamalarından kaynaklanır. "Anlamıyorlar" diye suçlayacağımıza, "Anlatamıyor muyuz?" diye düşünmeye çalışalım. Üstelik, karar verme mekanizmalarının dışında bırakılmış, denetim hak ve yetkisi olmayanların, cehaletlerini nasıl giderebileceklerini, cahil olmadıklarını nasıl kanıtlayabileceklerini de düşünmek gerekir.

Katılımcılığın, genellikle yapılacak işe halkın para ve işgücü ile katılımı anlamında sınırlandırılarak algılandığı ortamda; planlama gibi bir süreç halkın karar verici olarak katılımını sağlamanın oldukça sorunlu ve zor bir yol olduğu bilinmelidir. Fakat, yaşamdan kaynak bulan, halkın plana ve çevresine sahip çıktığı, uygulamanın doğrudan halk tarafından

denetlendiği planlı bir kentleşme için başka yol görünmüyor.

Katılımcı bir planlama modeli ise, geniş ölçekli bir tartışmalar dizisinin ve pratik sınamaların sonucu oluşturulabilir. Önemli olan, var olan planlama sürecinin asli unsurlarından biri olan plancıların, bu rol değişimine hazır olup olmadığıdır.

Planlamada Uzmanlık Eğitimi

Planıcıları, diğer mesleklerden farklı olarak onların üzerinde tek başlarına karar verici ve politika belirleyici olarak görürsek -ki var olan planlama süreçlerinde yadsınmayan bir roldür-, farklı alanlarda kararları tek başına üretecek plancıları yetiştirmek için uzmanlaşma kaçınılmaz olmaktadır. Plancının, bütünü gözeten, bütüne ilişkin alternatifler, çözümler üreten, öneren kişi olması gerektiği kabul edildiğinde ise, çeşitli uzmanlık alanlarına ilişkin konularda sığ olmayan, ama başka bir uzmanlık alanı ile tam olarak örtüşmeyen bilgiler edinmesi kaçınılmazdır.

Plancıyı, bir konuda, kendi başına karar üreten kişi veya grup olarak algılamıyorsak; farklı konular üzerinde yoğunlaşmış, uzmanlaşmış plançılara gereksinim olacaktır. Fakat, örneğin ulaşım planlaması üzerine uzmanlaşmış bir plancının, trafik mühendisliği mesleği ile örtüşük bir eğitim ve bilgi edinmesini istemek; bir trafik mühendisinin, bir parça genel plançılık eğitimi görmesini sağlamakla elde edilecek sonuçtan farksızdır. Plancılar katı-tatit tekniklerde uzmanlaşmalı ama bunun sınırı istatistikçilikten, bilgisayarlıktan ayrılmalı. Eğer eğitim o noktaya yöneliyorsa, bu planlama bölümlerinde değil ilgili meslek dallarında tamamlanmalı, orada yapılmalıdır. Yani, planlama eğitimi gören biri, eğer bazı alanlarda "uzmanlaşmak" istiyorsa, o alanın eğitim prog-

Toplumsal yapının bize verdiği rolü, yadsınmamızın, yargılamamızın zamanı geldi, geçiyor.

Başlangıç noktası, kent plancılarının ve diğer elit aydınların planlama sürecindeki rol değişikliğine hazırlanmalarıdır.

Dolayısıyla, plancının uzmanlık alanı, disiplin ve uzmanlıklar arası olmak noktasında belirir.

Örneğin ulaşım planlaması üzerine uzmanlaşmış bir planıcının, trafik mühendisliği mesleği ile örtüşük bir eğitim ve bilgi edinmesini istemek; bir trafik mühendisinin, bir parça genel planıcılık eğitimi görmesini sağlamada elde edilecek sonuçtan farksızdır.

İlerde, planıcılar da planlayacak daha genel, üst disiplinlerin oluşması kaçınılmaz olacaktır.

Pratikten kopmamak demek, pratiği doğrudan yapmak anlamına gelmez.

Pratikten kopuk olmama, eğitim kurumunun var olan pratiği yeniden üretmesi anlamına yorumlanmamalıdır.

ramını izlemelidir. Planlama eğitiminde uzmanlaşmanın sınırı buradadır.

Eğer, planıcıları, karar verici durumda olan bir katılımcı yapı için öneriler geliştiren, önerileri tartışan kişiler olarak tanımlarsak; burada, diğer meslekler ve uzmanlık alanları ile ilişkilerimiz sorunu belirir. Planıcılığın, diğer disiplinler arasında veya bir çoğunun ara kesitlerinden oluşan, onların üzerine bir yerde olduğunu görüyorsak; planıcı, birbirinden ayrı süreçlerde uzmanlaşmayı gerçekleştirmiş; bu disiplinler arasındaki bölgede, bilgilerin sentezini sağlayacak konumdadır. Dolayısıyla, planıcının uzmanlık alanı, disiplinler ve uzmanlıklar arası olmak noktasında belirir.

Planıcıların uzmanlaşması, kendi içlerinde işbölümü anlamına gelmelidir. Alanın genişliği karşısında, planıcılar da, sorunların çözümü noktasında bir araya gelmek koşuluyla, kendi aralarında belli alanlara yoğunlaşarak, genel planıcılık fonksiyonlarını kaybetmeden belirli bir alanda uzmanlaşabilirler. Önemli olan, uzmanlaşmanın planıcılık formasyonundan fazlaca ayrılaştırılmadan yapılması gereğidir. Aksi durumda, ilerde, planıcıları da planlayacak daha genel, üst disiplinlerin oluşması kaçınılmaz olacaktır.

Planlama Bilimi ve Meslek Adamı Eğitimi

Uluslararası düzeydeki rol tayini nedeniyle; ülkemizdeki sosyo-ekonomik yapılanmadaki düzenlemelerin, üniversitelere uzanması sonucu; üniversitelerde bilimsel bilginin üretilmesi, bilim adamı yetiştirilmesi, bilimsel araştırmaların yapılmasının yerine konan ilişkiler; şehircilik eğitiminde, ülkedeki planlama süreçlerinin var olduğu şekliyle yeniden üretimi, bu üretimi gerçekleştirecek meslekadamlarının yetiştirilmesini ve araştırma yerine de uygulamalar yapılmasını dayattı.

Ne yazık ki, üniversiteler, bir serbest planıcılık bürosu gibi, döner sermayeler eliyle imar planı müelliflerine döndürülür. Böylesi işlevi gerçekleştiren kurumların, bilim adamı yetiştiren programlar oluşturmak yerine, var olan plan üretim süreçlerinin gerektirdiği işgücü talebini karşılamak üzere, o niteliklere uygun zenaatçılar veya sanatçılar yetiştirmekten öte perspektifleri olmaz.

Var olan koşulların dayatmalarını, yegâne gerçeklik ve değiştirilemez koşullar olarak kabul eden, verili sistem içinde çözüm arayan yaklaşımların başka çıkar yolu da yoktur. Oysa; bizler, olması gerekeni belirleyip; onu, isteyip, yapmaya giriştiğimizde, var olanı değiştirme, dönüştürme şansına sahip olabiliriz.

Tıpkı, bilim adamı yetiştirmeyi hedefleyen programların ulaşacağı sonuçlar da buna denk düşer. Böyle bir programın izlendiği eğitim sonucunda; süreçleri etkileyecek, mesleki pratik içersinde başarılı olacak, teknik ressamlık ve bürokratiklikten öte, planıcılık yapabilecek meslek adamları, üniversite eğitiminin yan ürünü olarak belireceklerdir. Var olan mesleki pratiği, sürdürülecek tipte "planıcıların" yetiştirilmesine üniversite eğitiminin yönlendirilmesi gereksiz bir girişimdir. Kısa süreli pratikler sonucu, bu tür "mesleki" formasyonlar kazanılabilmektedir. Dolayısıyla; bu tür formasyonlara ihtiyaç duyan kurumların veya mesleki örgütlenmelerin, bu alanda geniş eğitim sistemi içinde düşünülmesi yeterli olacaktır.

Var olan pratiğin, yeniden üretilmesi (imar planlaması) sürecine giren "üniversite"lerin yolu çıkmazdır. Bilimsel araştırma yapmak, kuramsal çalışmalar yürütmek çabası, hiçbir şekilde imar planı yapıcılığıyla eşleştirilemez. Kuşkusuz, pratikten kopuk bir kuramcılığı savlamıyoruz. Pratikten kopmamak demek, pratiği doğrudan yapmak anlamına gelmez. Pratikten kopuk, kuram da olmaz.

Sorun pratik süreçlerle ilişki tarzıdır. Üniversite, pratik, yaşamla bilgi alışverişinde olmalı, kuramlar geliştirilmeli, bilimsel bilgiler üretilmeli, bunlar pratik süreçlerde sınanmak üzere açıklanmalı, sınamaya sonuçları araştırılarak, yeniden bilimsel süreçler başlatılmalı. Ancak böylesi bir süreçte yetişen öğrenciler, bilimin yöntemlerini kavrayacaklar ve bir meslek adamı olma konumuna geldiklerinde, kazandıkları yöntem bilgisi ve kuramlar aracılığıyla, pratik süreçleri algılayıp, yön verecek, mesleki formasyonlarını gerçekleştirebileceklerdir.

Uzmanlaşma teorilerinin, perde gerisinde yatan, meslek adamı ve pratik süreçler için teknisyenler yetiştirilmesi düşünceleri, üniversiteleri üniversite olmaktan uzaklaştırır.

Varolan pratiği yeniden üretmeyi bir şekilde içeren programlar, süreçleri etkileme, dönüştürme olanaklarını yitirirler.

Konuyu "salt kuramsal eğitim" olarak görmemek gerekir. Eğitimin pratik süreçlerle de ilişkisi olmalı, pratikten kopuk bir kuramsal çaba anlamsızlaşır. Fakat, pratikten kopuk olmama, eğitim kurumunun varolan pratiği yeniden üretmesi anlamına yorumlanmamalıdır. Eğitim programları, bir ölçüde pratik süreçleri analiz eden, yorumlayan dersleri de içermeli ve pratiği üreten kurumlarla etkileşim içinde olmalıdır.

Ülkemizde, üniversitelerle pratik arasında ara kurumlar olmaması boşluğu, üniversite tarafından doldurulmaya çalışılırsa; üniversitelerin yapısal bir dönüşümü gerçekleşir. Böylece; üniversite, üniversiteden başka bir şey olmaya başlar.

Üniversite ile pratik süreç arasındaki eksik kurumların oluşturulmasını ayrı bir platform olarak tanımlamıyoruz. Bu alanda, bağımsız araştırma kurumları, entitüler, vakıflar, meslek okulları, meslek kursları, mesleki örgütlenmeler v.b. kurumlarının oluşturulması gö-

revi ayrıca ele alınmalı.

Belki de, bir başka çözüm yolu olarak karşımıza çıkacak olgu; Üniversiteler arasında, program farklılaşması ile oluşacak farklılaşma olacaktır. Böylece bir yönelim YÖK'le birlikte dayatılan tek tip ders programları ve içerikleri baskısının aşılmasının ötesinde, yine üniversitelere yüklenen mesleki eğitim baskısının aşılmasında da bir çözüm olabilecektir. Sonuçta, kimi "üniversiteler" mesleki eğitime yönelik yüksek okullar oluşlarını tescil ederken, kimileri de gerçek üniversitenin gerektirdiği programlara kavuşabileceklerdir. Herhalde, bu tartışmalardan uzlaşma beklemek yerine ayrışmaları sağlamak, ayrılıkları netleştirmek daha yerinde olacaktır.

Bu aşamada, doğru bir çözüm yolu olarak; mesleki pratiği denetleme, meslek adamı formasyonlarını belirleme, mesleki pratiğe yönelik eğitim, kurs, staj programlarını düzenleme ve işgücü talebini saptama, eğitim kurumları ve üniversitelerle, meslek arasındaki ilişkileri organize etme gibi görev-

leri üstlenecek kurumsal yapılanmalara gereksinim vardır. Bugün, bu görevi, Odalar gerçekleştirebilir.

Mesleki pratiğin ve mesleki süreçler içerisinde meslek adamlarının konularının belirlenmesi ve denetim görevi Odalarca üstlenildiğinde; buna yönelik yapılanmalar geliştirilmeli, üniversitelerdeki eğitim programlarının oluşumunda Odaların da görüşü alınmalıdır.

Sonuç Yerine

Üniversiteler, asli görevlerini ağırlıklı olarak yerine getirmek üzere; bilimsel araştırmalara yönelmeli; bilimsel bilginin üretilmesi süreçlerini başlatmak ve bilim adamı yetiştirmek hedeflerine yönelik eğitim, öğretim programları gerçekleştirilmelidir. Meslek adamı yetiştirme, ancak bu sürecin bir yan ürünü olabilir ve mesleki pratik içinde kazanılabilecek, bir anlamda statik formasyonun, dinamik programlar içinde yer alması anlamsız olur.

Üniversitelerin pratik süreç-

ler ile ilişkisinin, pratik içerisinde meslek adamı formasyonu ile girerek gerçekleşmesi yanlış bir tutumdur. Şehir planlama eğitimi veren kurumlara birer plan yüklenicisi, olarak plan üretimi yapmaları, eğitim programlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bilimsel çalışma ve bilim yapmakla hiçbir şekilde bağdaşmayacak bu yol, bir an önce terk edilmelidir.

Plancılar, kentleşme dinamiğimizi, planlı kentleşmeyi yerel demokrasiyi ve insanların çevrelerine sahip çıkmalarını sağlayabilecek, "katılımcı planlama" yaklaşımı için rol değişimine hazır olmalı; kent planlama süreçlerinde, plan platformu, şu an izleyici konumundaki halkın gerçek oyuncular olarak sahneye çıkabilecekleri dönüşüme uğratılmalıdır.

Planlama eğitimi, planlıların gelecekte bilim adamı olarak veya mesleki uygulama içindeki planlılar olarak, bu yeni rollerin gerektireceği dinamizmi kucaklayacak esneklik ve amaçla planlanmalıdır. □

Belki de, bir başka çözüm yolu olarak karşımıza çıkacak olgu; Üniversiteler arasında, program farklılaşması ile oluşacak farklılaşma olacaktır.

Türkiye'de Planlama Eğitiminin Niteliksel ve Niceliksel Durumu*

Ahmet Uzel, 1959'da
Güzel Sanatlar
Akademisi Mimarlık
Bölümü'nden mezun
oldu. İller Bankası'nda
çalıştı. Bir süre serbest
mimarlık yaptı. 1988'de
G. Ü. Şehirçilik Anabilim
Dalı'ndan Doktora
derecesi aldı. Halen G.
Ü. Müh. Mim. Fak. Şeh.
ve Böl. Pl. Bölümü'nde
öğretim görevlisi olarak
çalışmakta ve serbest
şehirçilik yapmaktadır.

Ahmet UZEL

Türkiye'de yüksek öğrenim, kamuoyunda ve ilgili kurumlarda giderek artan bir yoğunlukla tartışılmaktadır. Yüksek öğrenim kurumları içinde en eskisi yirmisekiz yıldır, en yenisi ise beş yıldır⁽¹⁾ eğitim veren altı şehir ve bölge planlama bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerin de, yüksek öğrenime ilişkin tartışmalardan ve eleştirilerden belli olanlarda pay alması kaçınılmazdır.

Bu yazıda, yüksek öğrenime yöneltilen eleştirilerden söz etmeden, planlama eğitiminin ni-

teliksel ve niceliksel özelliklerine değinilecek ve bu özelliklerin meslek adamlarının mesleki kişiliklerine, çabalarının nitelik ve türüne, bu çabaların pratiğe dönüş biçimine, nasıl yansıdığı ele alınacaktır.

Ülkemizin yaşadığı kentleşme sürecinin yarattığı çok boyutlu sorunlara ivedi çözümler araştırmak, bulmak ve bu çözümlerin yaşama geçirilmesi konusunda çaba harcamak, şehir ve bölge planlama bölümlerinin başta gelen görevi olmalıdır.

Bu görevi yerine getirirken:

a) Bölümlerin bilimsel ça-

balarının yanısıra, ne tür bir eğitim ile ne tür bir meslek adamı yetiştirmeyi amaçladıkları açıkça belirlenmiş olmalıdır.

b) Ülke koşullarına uygun eğitim izlenecelerin oluşturulması zorunludur.

c) Ülke sorunlarını iyi bilen, iyi yetişmiş ve yeterli sayıda öğretim üyelerine gerek vardır.

d) Üniversitelerin planlama pratiğine katılmalarında yasal, yönetsel, parasal kolaylıklar sağlanmış olmalıdır.

e) Politik düzeyde alınan

* Makale, Aralık 1988'de çıkarılması düşünülen "eğitim" konulu sayımız için Kasım 1988'de hazırlanmıştır. Düşünülen "eğitim" konusu ancak bu sayımızda yer alabilmektedir.

kısa erimli ve dar perspektifli düzenlemeler karşısında, alternatif üretimde hızlı ve etkin olmak gereklidir.

Aşağıda bu başlıklar kısaca incelenecektir.

Bu günlerde "genel plancı" ya da belirli bir konuda "uzman plancı" mı yetiştirilmeli? konusu gündemdedir. Demek ki yetiştirilecek plancının türü belirlenebilirliği değildir. Bu arada her yıl yüzlerce öğrenci mesleğe adım atmakta, yüzlerce öğrenci meslek adamı olmanın ilk basamağında görev istemi ile çeşitli kurum ve kuruluşlara başvurmakta, ya da "serbest" çalışmayı denemektedir. Eğitimin türü ve amacı iyi belirlenmemiş bir bölümden çıkmış olan meslek adamlarının başarısı / başarısızlığı ile, ülke sorunlarına yaklaşımındaki becerisi de kaçınılmaz olarak tartışılacaktır.

Ota yandan "görevlendirme" durumunda bulunan kişi ve kuruluşlar da, sadece "şehir plancısı" ünvanını aramakta, yaptıkları sınav ya da soruşturma da, kendi gereksinimlerine ağırlık vererek tasarım, çizim, araştırma, ekonomi bilgisi vb. nitelikleri ortaya çıkarma yoluyla nitelik belirlemeye çalışmaktadırlar.

Şehir ve bölge planlama bölümleri izlencelerinin, ülke koşullarının farklı tür ve boyutları sorularına çözüm arar biçimde oluşturulması gerekir. Bu bağlamda şehir ve bölge planlama bölümlerinin izlencelerine bağlı olarak uyguladıkları eğitimin, kimi farklılıklar gösterdiği bilinmektedir.⁽²⁾ Ancak bu farklılıkların, ülkenin planlama sorunlarına farklı yaklaşımlar ve çözüm arayışları içinde olmak üzere ortaya konmuş olduğu söylenemez. İzlencelerdeki farklılıkların zaman içinde geliştirilmek istendiği de bir gerçektir. Ancak bu geliştirmenin bir "evrim" olmadığı görülmektedir.⁽³⁾

Şehir ve bölge planlama eğitimi veren kurumlarda görevli öğretim elemanları sayıca yetersizdir. Bu yetersizliğin yanı sıra, köken farklılıkları da var-

dır. Bu farklılık bölümlerin bakış açısını etkilemektedir. Bugün şehir ve bölge planlama eğitimi veren kuruluşların hemen tümünde mimar kökenli öğretim üyelerinin çoğunluğu oluşturması, eğitimin çok yönlülüğünde, çoğunlukla tasarımı öne çıkartmaktadır. Oysa İkinci Dünya Savaşı öncesi için geçerli yaygın ve kurumsallaşmış olan bu yaklaşım, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin yaşadığı ekonomik, sosyal ve siyasal olayların sonucu olan kentleşme karşısında etkisiz kalmıştır. Öğretim elemanları bu yaklaşımdan kurtulamamışlar, kent ve bölge planlama kuram ve kılavuzunun ülke gerçeklerine uygun olarak yeniden biçimlendirilmesine yol göstermede yeterli düzeyde etkin olmamışlardır. Kuşkusuz bu etki yetersizliğinin, çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Köken farklılığı bunlardan ancak biridir. Eğitim ve öğretim koşulları olanaksızlıklarla dolu olsa bile, üniversitelerden beklenen "yol göstericilik" öğretim elemanlarının davranışlarında ortaya çıkmaktadır.

Şehir ve bölge planlama bölümlerinin planlama pratiği içinde yer almaları, ancak üniversite döner sermayesine iş alınması ile olasıdır. Bu çerçevede üretilecek iş sunuluğunda ve türlü nedenlerle beklenen etkinlik sağlanamamaktadır. Oysa öğretim elemanlarının (bir ölçüde) öğrencilerle birlikte pratiğin içinde olması, hem kendilerinin, hem de öğrencilerin teoriden pratiğe geçmede birikim kazanmalarına, teorik birikimlerini pratiğe aktarmada becerilerini artırmalarına yardımcı olacaktır.

Bu düzen etkili bir biçimde işlememektedir. Döner sermaye işletmelerinin düzeni, planlama pratiğine uygun değildir. Bu düzenin işletilmesi ancak kişisel özveri ve becerilere, işleme ile çalışanları arasında iyi niyete dayalı ilişkilerin sürdürülmesine bağlı kalmaktadır. Şehir ve bölge planlama bölümlerinin planlama pratiğine etkin bir

biçimde sokulması için döner sermaye işletmelerinin planlama pratiğine uygun, karşılıklı sorumluluklar, yaptırımlar içeren bir düzene kavuşturulması gereklidir. Böylelikle öğrenciler stüdyo çalışmalarını yanı sıra önemli bir laboratuvara kavuşturulmuş olacaklardır.

Kentleşme sürecinin hızı, bu süreçten etkilenen çok önemli bir toplum kesimi için ivedi çözümler geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla politik düzeyde alınan kısa erimli yasal önlemlerde, yasa koyucu kendini plancının yerine koymakta, planlar da plan üretici değil, yasa uygulayıcı durumuna düşmektedir. Bu noktada özellikle, şehir ve bölge planlama bölümlerinin çok hızlı seçenek üretmesi ve bu alternatifleri kamu oyuna tartışmaya açması gerekir. Üniversitelerin çatısı altındaki kısa çevrimli çeşitli bilimsel toplantılar kamu oyuna kimi kez ancak haber olarak yansımakta, kimi kez de hiç yansımamaktadır. Bu tür toplantıların sık tekrarlınır oluşu, yeni bakış açıları getirmediği gibi, etkisiz bakışları nedeni ile, kendi çevresinde bile zaman zaman yeterli ilgi derleyememektedir.

Bu nedenle, şehir ve bölge planlama bölümleri yaygın toplantı v.b. etkinlikleri, çok geniş bir çevreye ulaştırarak, bu etkinliklerle alternatifler üretmek, niteliklerini geliştirici ve kabul ettirici bir dinamizm içinde olmalıdır.

Yukarıda özetle sunulan bulgu ve gözlemlere bakarak Türkiye'deki şehir ve bölge planlama bölümlerinin eğitimde, ülke sorunlarına yaklaşımında ve etkinliklerde yeterli düzeye erişmediği sonucu ortaya çıkar.

Ortadereceli okullardan yüksek öğrenime gelen öğrencilerin kalitesi ile, meslek seçme konusundaki bağımlılık ve rastlantısallık tartışılmalı bir sorundur. Bu sorun da, şehir ve bölge planlama eğitimi doğrudan etkilemektedir.

Genellikle çok farklı ve yaşam kalitesi düşük yerleşme-

Bugün şehir ve bölge planlama eğitimi veren kuruluşların hemen tümünde mimar kökenli öğretim üyelerinin çoğunluğu oluşturması, eğitimin çok yönlülüğünde, çoğunlukla tasarımı öne çıkartmaktadır.

Şehir ve bölge planlama bölümlerinin planlama pratiğine etkin bir biçimde sokulması için döner sermaye işletmelerinin planlama pratiğine uygun, karşılıklı sorumluluklar, yaptırımlar içeren bir düzene kavuşturulması gereklidir.

Öğrenci kalitesine ilişkin bu gözlemin, şehir ve bölge planlama eğitiminin çok önemli bir sınırlayıcısı olduğu açıktır.

lerden gelen öğrencilere önce kentsel yaşam kalitesinin ne olduğunu, temel kavram olarak öğretilmesi gerekmektedir. Görel olarak hangi düzeyden hangi düzeye varılması gerektiğinin bir temel kavram olarak benimsenmesi, bu kavramın öğretim temeli olduğunun vurgulanması, soyut düzeyde hemen hemen olanaksızlaşmaktadır.

Bu olanaksızlığı kişisel ve toplumsal birikimsizlik yaratmaktadır.

Öğrenci kalitesine ilişkin bu gözlemin, şehir ve bölge planlama eğitiminin çok önemli bir sınırlayıcısı olduğu açıktır.

Öğretim elemanlarının nitelik, nicelik ve yaklaşım biçimlerine, çoğu kez kent kökenli olmayan öğrencilerin kentsel yaşamı bilmemelerinin sınırlayıcılığına değindikten sonra, şehir ve bölge planlama bölümlerinin eğitim izlenceleri üzerinde de durulmalıdır.

Bugün, özellikle yerel yönetimlerin çok sayıda şehir planıcısına gereksinimi vardır. Ancak kadro, ücret v.b. sorunlar ile, ülke yüzeyindeki şehir planıcısı dağılımının dengesizliği, mevcut plancıların kamu kesiminde iş bulmasını güçleş-

tirmektedir. İş bulamayanlar ise, deneyimsizliklerinin yanı sıra, çalışma ortamında politik baskılar, çalışma ortamındaki araç, gereç, yardımcı eleman, v.b. eksiklerin yarattığı yalnızlık gibi olgularla pasifize olmaktadır. Öte yandan, serbest meslek sahibi olarak çalışma girişimleri, deneyim eksikliği ekonomik güçsüzlük vb. nedenlerle, ya hiç gerçekleşmemekte ya da çok kısa ve başarısız bir deney olmaktadır.

Yüksek öğrenim yapılarak ulaşılan diğer mesleklerle oranla olumsuz koşullarda hayata atılmanın moralsizliği, çok önemli ahlaksal davranış sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar, meslek ortamında etkili bir virtüsten kaynaklanır gibi, hızla yaygınlaşmaktadır.

Hedefleri ve nitelikleri belirgin olmayan bir eğitimden geçerek meslek yaşamına başlayan genç meslek adamlarının sayıca yeterli olmaması, ülke yüzeyine dengeli ve gerekli yoğunlukta dağılmaması ve olası çalışma yerlerinde mesleğini uygulamak için uygun bir ortam bulamaması halinde, bu meslek adamlarının ülke fiziksel mekanına egemen olması mümkün değildir.

Demek ki, bu ortamda meslek adamlarının sayılarının hızla artırılması, ne meslek adamlarının sorunlarını çözecek, ne de meslek adamlarının teknik gücünden yararlanma düzeyini artıracaktır.

Sonuç olarak : ülke yüzeyinde şehir ve bölge planlama kavramının benimsenmesinin yanısıra; bu kavramın eylem planına geçirilmesi için çok yönlü çabalar harcanmalıdır. Şehir ve bölge planlama eğitiminin niteliklerinin değiştirilmesi ve geliştirilmesi, çok yönlü çabaların ancak bir bölümüdür.

Şehir ve bölge planlama eğitiminin niteliksel ve niceliksel özellikleri, ülke sosyo-ekonomik özelliklerine koşut özellikler göstermeyi sürdürecektir ve bu özelliklerle birlikte, olumlu yönde gelişeceklerdir. □

NOTLAR

- (1) 28 yıldır eğitim veren Şehir ve Bölge Planlama bölümü ODTÜ Mimarlık Fakültesindedir; beş yıldır aynı eğitimi veren bölüm ise, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fak.nda bulunmaktadır.
- (2) Kocay, Ruşen, Türkiye'de Kent Bilim Eğitimi, AÜSBF Yayınları, 561 Ankara, 1987
- (3) + g.m. ODTÜ'de Şehir ve Bölge Planlama Eğitimi, İhsan Tekeli, (makale) sf. 65

Şehir ve bölge planlama eğitiminin niteliklerinin değiştirilmesi ve geliştirilmesi, çok yönlü çabaların ancak bir bölümüdür.

Kent Planlama Eğitimi Veren Kurumların İşlevi Sadece Kent Plancısı Yetiştirme Olmamalıdır*

Kamutay TÜRKÖĞLÜ

Kamutay Türkoğlu, 1959'da İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldu. İller Bankası'nda çalıştı. Bir süre serbest mimarlık yaptı. G. Ü. Şehircilik Anabilim Dalı'nda doktora derecesi aldı. Halen, G. Ü. Müh. Mim. Fak. Şeh. ve Böl. Pl. Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmakta ve serbest şehircilik yapmaktadır.

Ülkemizde, kent planlama eğitimi veren kurumların nitelik ve nicelik açısından yeterli; bu kurumlarda yetiştirilecek kent plancılarının ise düzeyli olması için, çeşitli çabalar sürdürülmektedir. Kuşkusuz, kent plancısının iyi yetiştirilmesi birincil amaçtır; temel gerekliliktir.

Oysa, kent planlama ve uygulama sürecinin; bir başka deyişle; imar kurumunun başa-

rısı, yalnız iyi yetiştirilmiş kent plancısına bağlı değildir.

Kent planlama eğitimi veren kurumlar, kent plancısı yetiştirmek görevlerinin yanı sıra, üstlenecekleri yeni işlevlerle imar kurumunun başarısına daha fazla katkıda bulunabilirler.

Kent Planlama Eğitiminin Programında Toplumun Her Aşamada Tümü ile Kentsel Yaşam İçin Bilinçlendirilmesi Eylemleri de Bulunmalıdır.

Kent planlama - uygulama eylemi, kentli toplumu doğrudan etkiler. Bu sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel etkilenme, ona planlama ve uygulamasını özgürce eleştirme ve tartışma hakkını ka-

* Makale, Aralık 1988'de çıkarılması düşünülen "eğitim" konulu sayımız için Kasım 1988'de hazırlanmış, Düşünülen "eğitim" konusu ancak bu sayımızda yer alabilmiştir.

Kendi meslek disiplininin yanısıra, kent planlama ve uygulama sürecini bir bütün olarak algılayabilecek bu yardımcılann eğitimi, kent planlama eğitimi veren kurumların salt o mesleklerin eğitimini veren diğer kurumlara katkısı ile sağlanabilir.

Yerel yönetimlerde, özellikle belediyelerde görev yapacak İmar kurumu ilgililerini, var olan sistemler içinde eğitimi sürdüren kamu kuruluşları, kent planlama eğitimi veren kurumlarla işbirliği yapmaya zorunlu olmalıdır.

Ve böylece, kent planlığını disiplinler arası bir meslek gibi görme fikrinden uzaklaşılabilir.

zandırır. Bu hak, toplumun büyük kesiminin benimsediği planlı bir düzenin korunması ve yaşatılması görevini de beraberinde getirir.

Böyle bir hakkın kullanılabilmesi ve görevin doğru yapılabilmesi, kent toplumunda, belirli bir duyarlılığın ve bilincin geliştirilmesi ile olanaklıdır.

Doğru ve onurlu çabası içinde bir kent plancısı, yalnız bırakılmamak ve ona destek olunmak isteniyorsa, kentli toplumun tüm bireyelerine, bu niteliğin kazandırılması yadsınamaz bir koşuldur.

Topluma böyle bir duyarlılığın ve kültürün kazandırılmasında, ilgili kamu kuruluşlarının, çeşitli örgütlerin yanısıra, öncelikli ve ağırlıklı görev, kent planlama eğitimi veren kurumlara düşmektedir. Böyle bir görevin oluşturulması ile ancak :

- * Çevre sorunları yaratmaktan çekinen,
- * Doğa, tarih ve kültür değerlerini koruyarak geliştirmeyi düşünen,
- * Doğruyu, iyiyi ve güzeli arama çabasında duyarlılığı olan,
- * Bireysel yarar ile toplumsal yarar dengesini kuracak hak bilirliliği gelişen,
- * Olumsuzluklara karşı çıkabilen; bu amaçla kamu oyu oluşturma ve örgütlenme yürekliliği gösteren,
- * Planlama kurumuna; onu oluşturan kavramlar ve yürüten uzmanlara saygı ve güven duyan,
- * Yanlı politikalar ve salt tepkisel tavrıla planlama kurumunun getirdiği doğruları ortadan kaldırmayan,

kentli sayısı artırılabilir ve bu nitelikleri taşımayanların bilinçsiz egemenliklerine son verilebilir.

Kent planlama eğitimi veren kurumların böyle bir işlevi ye-

rine getirebilmesi için, yasal ve parasal olanaklar sağlayan yeni düzenlemelere gidilmelidir. Bu düzenlemeler, radyo, televizyon ve basın v.b. gibi toplu iletişim araçlarının kullanılması kolaylıklarını gerektirdiği gibi; ilk, orta ve yüksek öğretim kuruluşları, "halk eğitimi" kurumları ve diğer tüzel kişiliklerle işbirliğini de öngörmelidir.

Kent Planlama Programında İmar Kurumuna Katkı Oluşturan Diğer Mesleklerin Eğitiminin Kent Planlama Kültürü ile Zenginleştirilmesi Eylemleri de Bulunmalıdır.

Kent planlaması ve uygulamasına katkısı yadsınmaz olan;

- * Kent toplumunu da inceleyen sosyologların,
 - * Kentte üretilen mal ve hizmetlerle ilgilenen ekonomistlerin,
 - * Sorunlara kent ölçeği ve özelinden de bakan çevrecilerin,
 - * Planlama sürecinde doğrudan işbirliği yapılacak altyapı mühendislerinin,
 - * Açık alan düzenlemeleri ve kentsel tasarım çalışmalarında kent planlama sürecinin bütünü kavrıyabilecek mimar ve peyzaj mimarlarının,
 - * Kent yönetimi ve işletmeciliğinde görev alacak olan hukukçu, idareci, maliyecilerle; belediye başkan ve belediye meclisi üyesi politikacıların,
- katkısının doğru ve nitelikli olarak sağlanabilmesi için, özel biçimde eğitilmesi gerekir.

Kendi meslek disiplininin yanısıra, kent planlama ve uygulama sürecini bir bütün olarak algılayabilecek bu yardımcılann eğitimi, kent planlama eğitimi veren kurumların salt o mesleklerin eğitimini veren diğer kurumlara katkısı ile sağlanabilir.

Birbirine katkısı gereken mesleklerin eğitimini veren ku-

rumlar arası, bugün var olan ilişkiler, değinilen soruları çözecek düzeyde değildir. Kent planlama eğitimi, bugün, bu disiplinlere katkı vermemekte; kendi disiplinine katkı verenleri ise, tek yanlı tanıma biçimindeki uygulamasını sürdürmektedir.

Çözüm, kendisine katkı veren diğer disiplinlerin öğretim programlarının, kent planlama eğitimi veren kurumlar aracılığı ile; bu amaçla özel olarak geliştirilmesindedir. Bunun yanısıra kent planlama ve uygulama sürecine katılacak olan diğer disiplin ilgililerine; kent planlama eğitimi veren kurumlarda yüksek lisans eğitimi görmüş olma koşulunun getirilmesine ilişkin, yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yerel yönetimlerde, özellikle belediyelerde görev yapacak imar kurumu ilgililerini, var olan sistemler içinde eğitimi sürdüren kamu kuruluşları, kent planlama eğitimi veren kurumlarla işbirliği yapmaya zorunlu olmalıdır.

Ancak böyle bir eğitim ve iletişim ortamında, kent planlama eğitimi veren kurumlar da, ülkedeki kent planlama ve uygulama sürecini izleyebilir, yardımcı disiplinlerdeki gelişmelerden yararlanabilir.

Bir başka anlatımla, bu yarar, eğitici kurumun, imar kurumuna bütünü ile katkı sağlarken, kendini de geliştirmesi demektir.

Bunun doğal sonucu olarak, kent plancıları da daha iyi yetiştirilebilir.

İyi yetiştirilmiş kent plancı, anlaşılmaz bir uzman, bir yalnız adam, bir "DON KIŞOT" olmaktan kurtarılabilir.

Ve böylece, kent planlığını disiplinler arası bir meslek gibi görme fikrinden uzaklaşılabilir; onun, ilgili diğer meslekleri de geliştiren, bağımsız ve egemen bir disiplin olma niteliği, daha da geliştirilebilir.

□

Şehir ve Bölge Planlama Eğitiminde Yurtdışı Örnekleri:

İngiltere'de Planlama Eğitimi ve Ülkemiz Şehir ve Bölge Planlama Eğitimi için Bazı Sonuçlar

Hülagü Kaplan, 1973 yılında AÜ, SBF, İşletmecilik Bölümü'nü bitirdi. 1980 yılında İngiltere, Oxford Politeknik Şehir Planlama Bölümü'nden Şehir Plancı diplomasını, 1982'de aynı yerden Şehir Planlama Master'ini tamamladı. 1983'te Baş Uzman Şehir Plancı olarak Kültür ve Turizm Bakanlığına girdi. 1986'dan itibaren GÜ, MMF, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Ulaşım Planlaması dersini vermeye başladı. Ocak 1988'den itibaren aynı bölüme tam gün kadrolu öğretim görevlisi olarak geçti. Halen aynı yerde çalışmalarını sürdürmektedir.

Hülagü KAPLAN

"Çoğumuz plancının (toplumdaki) rolünün bize olumsuz gelen bölümlerinin farkındayız : İmar kontrolü. Yerel planlara göre arazi kullanım değişiklikleri ve yapılaşma başvurularının değerlendirilmesi plancıların işidir. Ancak, plancının çalışma kapsamı içine giren diğer birçok konu bulunmaktadır : Yapısal ve yerel

planların formüle edilmesi, çeşitli araştırmalar yapılması; yerel topluluklar için istihdam yaratım, hizmet sektörü geliştirme planlarının yapılması gibi." Ben Ball (1)

Yukarıdaki sözler, İngiltere'de⁽²⁾ üniversiteye girme üzere hazırlanan 'üniversite adaylarına' şehir ve

bölge planlama öğrenim ve meslek konularını tanıtmak amacı ile yazılmış bir tanıtım yazısından alıntıdır. Anlaşıldığı gibi, 'plancı', 'planlama' konu ve kapsamı yalnız ülkemizde değil, bu mesleğin derin bir geleneği bulunan bir ülkede bile toplum tarafından henüz tam olarak kavranabilmiş değildir. Amaç ilke ve nedenselliği açık olarak ortaya konulamadığı, do-

Odaların kendi üyesini seçme hakkı tanınmıştır ve odalar da bunu, düzenlenen sınavlar yolu ile yaparlar. Oda, yüksek öğrenim kuruluşlarından kendisine başvurarak, ŞBP eğitim programı uygulamak isteyenlerini, belirli kısıtlara göre değerlendirerek, uygun görür ise; bu sınav hakkını, kısmen veya tümüyle bu kuruluşa devretmektedir.

layısı ile kavranamadığı süreçte, toplumun geniş kesimlerinde, bir olumsuzluk; plancı ise; bu olumsuzluğun sorumlusu olarak algılanmaktadır. Bu durum ise plan yerine plansızlığı tercih eden; işbitirme'yi, firmalar ve birbiri ile eşgüdümleştürülen kurumlar ölçeği ötesinde görme-yenlerce benimsenen bir durumdur.

Bu kısa girişten sonra İngiltere'de planlama eğitimini ana çizgileri ile özetleyelim.

İngiliz Eğitim Sisteminde Planlama Eğitiminin Yeri

Ingiltere'de planlama eğitimi lisans veya daha üst düzeyde üniversite ve politekniklerde verilmektedir. Daha çok akademik çalışma, kuramsal araştırma ağırlıklı olan üniversitelere göre politeknikler daha çok teknoloji, uygulamaya ağırlıklıdır.⁽³⁾

Yüksek öğrenim kuruluşlarının bir diğer grubunu oluşturan ve bir bakıma, ülkemizdeki meslek okullarının benzerleri olan yüksek öğrenim kolejlerinde (College of Higher Education) çeşitli fen, mühendislik ve diğer meslek bölümleri olmasına rağmen, (Şehir ve Bölge Planlama) ŞBP bölümü hiçbirinde yoktur. Tekniker, yüksek tekniker, mühendis, tasarımcı vb. ünvanlar ile mezun veren ancak mezuniyet belgeleri üniversite ve politeknik mezuniyet belgelerine denk sayılmayan bu kuruluşlar dışında sadece iki istisna bulunmaktadır. Birer güzel sanatlar okulu olan bu kuruluşlar da ŞBP eğitimini üniversite ile bağlantılı olarak vermektedirler.

Sonuç olarak, 100'ün üzerindeki yüksek öğrenim kuruluşlarının 60 kadarı üniversite ve politeknik olup (bu da yaklaşık 1:1 oranında), bunlardan 7 politeknik ve 8 üniversitede ŞBP eğitimi lisans düzeyinde verilmektedir. Bu sayıya, bir önceki paragrafta sözünü ettiğimiz güzel sanatlar yüksek okullarını da eklersek, toplam 17 ŞBP

bölümü bulunmaktadır.

İngiliz eğitimi sistemi ile ilgili bir kaynakta, ŞBP bölümlerinden yılda 25'in altında mezun veren 4; 25-60 arasında mezun veren 7'si saptanmıştır. Yine aynı kaynakta 10 ŞBP bölümünün 10-25 arasında öğretim elemanına, 1 bölümün ise 25-60 arasında olarak saptanan grup öğretim elemanına sahip olduğu belirtilmektedir.⁽⁴⁾ Ayrıntıya girmeden, kabaca her yıl bu bölümlerden 600 dolayında mezun verildiğini, buna karşılık öğretim ile ilgili eleman sayısının da kabaca, 300'ün üzerinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu da bize 2 : 1 oranını vermektedir. Yeterli hacim ve rahatlık sağlayan öğretim mekanı ve diğer eğitim, kullanım mekanı ŞBP ve benzeri bölümler için temel gereksinimler arasında yer alan ozalit, büyütme/küçültme, fotokopi, pantograf, fotoğraf atelyesi ve araç-gereçleri, maket atelyesi araç-gereçleri, video kullanım çekim araç-gereç odaları en önemlisi, temel kaynakların ve dergilerin yer aldığı kitaplık, tezlerin ve saklanması yarar görülen diğer çalışmaların yer aldığı bölüm-içi çalışmalar odası, (toprak etüd haritaları dahil) harita ve planlar ile hava fotoğraflarının saklandığı plan ve harita odası ve kütüphaneleriyle bölümün dahil olduğu fakülteler ŞBP eğitimi için uygun koşulları sağlamaktadır.

İngiltere Şehir Planlama Odasının Planlama Eğitimindeki Yeri

Eğitim kalitesini belli bir düzeyin altına indirmeyen bir diğer etkenin de İngiltere Şehir Planlama Odası (RTPI-Kraliyet Şehir Planlama Enstitüsü) olduğu anlaşılmaktadır. Planlama eğitimi ve uygulamaları konusunda, Şehir Planlama Odası İngiltere'de bilgi, deneyim ve güç birikimine sahiptir. İngiltere'de mimar veya mühendislik mesleklerinden birini icra etmek isteyen kişi, mesleğin ilgili odasına kayıtlı

olma durumundadır.⁽⁵⁾ Odaların kendi üyesini seçme hakkı tanınmıştır ve odalar da bunu, düzenlenen sınavlar yolu ile yaparlar. İşte RTPI'da belli konuları (veya dersleri) kapsayan ve iki aşamalı böyle sınavı uygulamaktadır. Oda, yüksek öğrenim kuruluşlarından kendisine başvurarak, ŞBP eğitim programı uygulamak isteyenlerini, belirli kısıtlara göre değerlendirerek, uygun görür ise; bu sınav hakkını, kısmen veya tümüyle bu kuruluşa devretmektedir. Ancak, ilgili ŞBP bölümü ve bunun programını da izleyerek, düzenleme değişiklikleri isteyebilmektedir.

Üniversite ve politekniklerde genelde uygulanan sistem, lisans programının 2 bölüm halinde tamamlanmasıdır. Genellikle 2 veya 3 yıl süren ilk bölüm sonunda öğrenci, programın niteliğine göre bilim mezunu (BSc.) veya sanat mezunu (BA) ünvanını almaktadır.⁽⁶⁾ Programın ancak 2. bölümü tamamlandığında şehir planlama mezuniyet belgesi (BPL, BTP, Dip PL, dip TP) verilmektedir. BSc. veya BA'dan sonra, programın bu bölümünün tamamlanması, değişik ŞBP bölümlerine göre 1 veya 2 yıllık bir eğitimi kapsamaktadır. Bu mezuniyet belgesi alınmadan ve bu belge RTPI tarafından kendi iki aşamalı sınavlarından tam olarak geçildiği anlamında kabul edilmeden, kişinin Şehir Plancısı olarak meslek icra etme yetkisi yoktur. Ancak, BSc. veya BA derecesini almış öğrenci, eğer şehir planlama diploması için eğitimine devam etmeyecek ise, aldığı bu dereceyi kabul eden bir başka eğitim programına aktarılabilen veya bu dereceyi yeterli gören bir işte çalışabilmektedir.

Planlama Eğitim Programları Genel Çevresi

SBP bölümlerindeki dersler, seminerler ve proje çalışmaları (stüdyo) ile diğer uygulama çalışmalarını

kapsayan ve bunların karşılıklı dengelenmesini içeren lisans eğitimi, epey benzerlikler gösterir.⁽⁷⁾

Planlama lisans eğitimi İngiltere'de, bizdeki lise karşılığı olan A' ve O' düzey sınavlardan sonra, normal olarak 4 yıllık bir ŞBP programının tabirini ister. Bazı kurslarda bu, bir yılın tamamı uygulama-okul dışında olmak üzere 5 yılı bulmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bazı ŞBP bölümlerinin programları RTPI tarafından tanınmıştır -onaylanmıştır- ki bunun anlamı ŞBP bölümü mezuniyet belgesinin, oda üyeliği için aranan akademik koşulları da sağlamış olması demektir.

Aşağıdaki bölüm, İngiliz ŞBP bölümlerine giriş koşullarını da içeren bir kaynaktan çevrilerek alınmıştır :

"Şehir ve bölge planlama arazi kullanımı (ve yanlış kullanımı), arazi kullanımları arasındaki etkileşimler, kentsel ve kırsal çevrenin ekonomik verimliliğinin, güvenliğinin, rahatlığının artırılması ve (kentsel ve kırsal çevre) görünümünün iyileştirilmesi için, kullanımların denetlenmesi ile ilgilidir".

"Planının, arazi kullanımına olan değişik, çeşitli ve rakip taleplerin dikkatli bir biçimde gözönüne alınmasını, bu taleplerin ölçülüp değerlendirilmesini ve geleceğe yönelik uygulamaları için önerilerin hazırlanmasını yapabilecek şekilde eğitilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin, kendilerinin de içinde yaşayacakları gelecekteki çevre için analiz yapacak, ayrıca birbiri ile yarışabilecek özgün önerilerin hazırlanmasında yaratıcı nitelikler geliştirecek şekilde eğitimleri gerekir."⁽⁸⁾

Bütün ŞBP bölümleri, adayın önceki öğrenim durumunun yeterliliği ve önceki öğrenim kurumu yönetiminin hazırlanmış öğrencinin genel durum raporunu da göz önüne alarak,

adaylar arasında ilk elemeyi yaparlar. Bölüme kabul edilebilecek nitelikte bulunanlar ise yüz yüze görüşme için bölüme çağılır. Bu görüşmelerde adayın bir planlama bilgisine sahip olup-olmamasına değil, plan, planlama, kent, çevre vb. kavramların farkında olup-olmadığına bakılır. Örneğin, adaydan kendi geldiği çevrede ne gibi sorunları olduğunu, bunlar için ne gibi öneriler yapılabileceğinin farkında olması adayın konuya ilgisini belirleyebilmektedir. Lise sıralarında bu konularda yapmış olduğu çalışmalar var ise bunlar göz önüne alınır. Newcastle Üniversitesi görüşmeye ek olarak, adaylara görüşme öncesinde dağıttığı ve küçük bir alanda basit bir araştırmayı içeren 'gözlem testi'ni de değerlendirmektedir.⁽⁹⁾

Çoğu kurslar, öğrencilerin kendi başlarına veya gurup olarak, çevreden seçilen gerçek alanlar için sorunların incelenmesi, çözümlerin formüle edilmesi doğrultusunda uygulamaya dönük çalışmalara ağırlık verirler. Bu projeler, yer seçimi, ölçek ve karmaşıklığına göre izlenen ŞBP bölümü programı boyunca değişirler ve stüdyo uzmanlarınca yapılan devamlı, nitelikli değerlendirmeye tabidirler. Yıllık eğitim-öğretim programlarının yenilenmesinde, öğretim elemanları ile öğrencilerin katılımı ile oluşturulan 'program komiteleri' etkin bir rol oynamaktadır. Dersler ve seminerler öğrenciyi, uygulama

çalışmasını veya çalışmalarını en iyi bir şekilde devam ettirecek ve başaracak bir duruma hazırlayan bilgi ile donatırlar. Uygulama çalışmaları ve genelde stüdyo, program içinde öğrenciye sunulan seçmeli konular ile de yakından ilgilidir.

İngiltere'de eğitim programlarının ülkemiz eğitim programlarından önemli bir diğer farkı da; tek bir disiplinde eğitim-öğretim için bu disiplin-içi konuları kapsayan 'klasik' programlar yanında, artan bir biçimde birden fazla disiplin konularını kapsayan programlara yer vermesidir. Bunların iki genel örneği, tek-alan (single-field) ve çifte-alan (double-field) modüller kurslardır. Modüller kursta modüller yani kurs birimleri, dersler olmaktadır. Böyle bir sistem uygulayan bir yüksek öğrenim kuruluşunda modüller, bu kuruluşun modüller kursa katılan bölümlerinin derslerini kapsamaktadır. Böylece, öğrencinin kendi kayıtlı olduğu bölüm dışında diğer katılan bölümlerden de ders seçebilmesi olanağı gerçekleşmektedir. İçerdikleri alanları gözönüne alarak, tek-alan'a ayrık alan, çifte-alan'a katılmalı-alan denebilir. Burada 'alan' kabaca bir disiplini kapsamaktadır. Modüller kursta ayrık-alan'a kaydolun öğrenci, iki ayrı alan'ı eğitim programında birlikte almakta; katılmalı alan'a kaydolun ise, bir alan'ın dersleri ağırlıklı; ancak, diğer alanlardan da seçilme olanağı tanıyan bir prog-

Öğrencilerin, kendilerinin de içinde yaşayacakları gelecekteki çevre için analiz yapacak, ayrıca birbiri ile yarışabilecek özgün önerilerin hazırlanmasında yaratıcı nitelikler geliştirecek şekilde eğitimleri gerekir.

Yıllık eğitim-öğretim programlarının yenilenmesinde, öğretim elemanları ile öğrencilerin katılımı ile oluşturulan 'program komiteleri' etkin bir rol oynamaktadır.

Oxford Polytechnic'de benzetişim yoluyla katılm sorgulaması.

Bir dersin devamlı, sabit kalacağı düşüncesi yerine, değişebilirliği düşüncesi ile hareket edilmektedir. Dersler, her akademik yıl ŞBP bölümlerince, bölümün öğretim elemanları ve öğrenci temsilcilerinin katılımının sağlandığı bir komite tarafından gözden geçirilmektedir.

Hem kuramsal çalışmalar, hem de bazı uygulamalı derslerde ülke dışındaki konu ve deneyimler de kapsamaktadır. Uygulamalı derslerden genellikle en az biri uygulamaya ilişkin yurtdışı gezisi ve çalışmasını içermektedir.

Şehir Planlama Odası (RTPI) üye kabulünde, mesleğe girişte, ıcrada ve sınav sistemi ile eğitim programlarının genel çizgisinin belirlenmesinde etkin bir role sahiptir.

ram izlemektedir. Bunun bir örnekleme Ek.1'de Oxford Politeknik programları gözönüne alınarak yapılmaktadır.⁽¹⁰⁾ Birinciye örnek olarak, Planlama ile Haritacılık bölümlerinin derslerinin bir bileşiminin birlikte alınması; ikinciye örnek olarak da Planlama bölümü derslerinin ağırlıklı, bunun yanında Haritacılık, Jeoloji, Ekonomi bölümleri derslerinden de seçim yapılabilmesi gibi; ayrık-alan modüller kursunu tamamlayan kişi, her iki disiplinde, yaklaşık eşit eğitim görmektedir. Ancak, planlama konularına derinlemesine girilmediğinden lisans (BSc/BA) mezunu RTPI'ne üye olabilmek, dolayısı ile profesyonel plancı olarak çalışabilmek için planlama dalında yüksek lisans yapmak zorundadır.

İngiltere Planlama Eğitim Sisteminden Çıkarılan Bazı Sonuçlar

Bu sonuçları kısaca 9 maddede belirleyebiliriz. I. Bu programlar, planlama kuramları ve planlama uygulamalarını birbirine ilişkilendirmede, kuramsal ve uygulama konularına belli ağırlıklar vermekte belirli benzerlikler göstermektedirler.

II. Bu programlar, birinden diğerine yapılanma farklılıkları göstermektedirler. ŞBP programı klasik yapılanma yanında, ayrık-alan ve katlamalı-alan modüller kursları gibi, planlama dışından, diğer disiplinlerin programlarındaki konular ile bütünleştirilen programların bulunması, program seçiminde esneklik kazandırmaktadır. Böylelikle; örneğin, çevre duyarlılığına sahip bir öğrenci, ilgili dersleri alarak, bu duyarlılığı daha nedensel ve bilimsel temellere dayandırabilmekte, geliştirebilmektedir.

III. Programdaki derslerin septonmasında esneklik vardır. Bir dersin devamlı, sabit kalacağı düşüncesi yerine, değişebilirliği düşüncesi ile hareket

edilmektedir. Dersler, her akademik yıl ŞBP bölümlerince, bölümün öğretim elemanları ve öğrenci temsilcilerinin katılımının sağlandığı bir komite tarafından gözden geçirilmektedir.

iv. Uygulama (stüdyo içi ve dışı) çalışmaları, programın önemli bir bölümünü belirlemede ise de, seminerler ve seçmeli derslere de büyük önem verilmektedir. Öğrenciye, geniş bir seçmeli konu yelpazesinden seçmeli ders seçimi olanağı tanınmakta ve seçmeli dersler genellikle iki yıl üst üste alınmaktadır. Böylece öğrenci, seçtiği konu(lar)da uzmanlaşmaya yönelmektedir. Çok geniş bir yelpazesi olan planlamada da bu bir gereksinim olarak görülmektedir.

v. Proje değerlendirmele- rinde, son aşamada veya son jüride değerlendirme yerine, proje süresince devamlı değerlendirme yapılması uygulanmaktadır.

vi. ŞBP bölümlerine öğrenci alınmada, tam merkeziyetçi bir anlayış ile sadece üniversite sınavı giriş puanına bakılarak kabul yerine, aday ile ayrıca yüz yüze görüşme yapıldıktan sonra kabul benimsenmiştir. Bu görüşmeden sonra bölüm karar vermekte özgürdür. Ayrıca, bazı bölümler mülakata ek olarak, adayı bir çeşit yetenek sınavından geçirmektedir.

vii. Hem kuramsal çalışmalar, hem de bazı uygulamalı derslerde ülke dışındaki konu ve deneyimler de kapsamaktadır. Uygulamalı derslerden genellikle en az biri uygulamaya ilişkin yurtdışı gezisi ve çalışmasını içermektedir.

viii. Şehir Planlama Odası (RTPI) üye kabulünde, mesleğe girişte, ıcrada ve sınav sistemi ile eğitim programlarının genel çizgisinin belirlenmesinde etkin bir role sahiptir. Bir ŞBP bölümünün programını veya sınav kapsamını planlama mesleği için uygun bulmadığında, bu sınavı kendi sınavına eşit saymamakta, programı onaylamamaktadır. Dolayısı ile, böyle bir program mezununu Oda'ya

üye yapmamakta ve mesleği icra ettirmemekte yetkili ve yükümlüdür.

ix. Yukarıdakine ek olarak, herhangi bir işte profesyonel plancı ünvanını taşıyabilmek, plancı olarak çalışabilmek, plan yapabilmek için Oda'ya üye olmak zorunludur. Demek ki, Oda'nın meslek içinde de etkin bir rolü bulunmaktadır. Bu rol kamu desteğini görmekte, hukukten desteklenmektedir.

Demek ki, tam merkeziyetçi bir eğitim sisteminden farklı olarak; bir yılda yer alan bazı dersler, izleyen yılda kaldırılabilen, program yapılaşması değiştirilebilmekte; bilgi birikimindeki değişimler, ülkenin değişen koşul ve gereksinimlerine göre, kuram-uygulama dinamik etkileşimini genel çerçevesi içinde, planlama eğitimi de 'planlama'nın kendisi gibi devamlı yenilemeyi içeren bir süreç göstermektedir.

Bu yukarıda belirlenmelerin, kendi ŞBP eğitim sistemimiz ile karşılaştırılması bir soru ile okuyana bırakılmıştır : Tersine çevrildiğinde kendi ŞBP eğitim sistemimizi görebiliyor muyuz?

Son Söz

Genel kabul gören ilksavı (aksiyomu) burada yinelemek gerekiyor. İngiltere deneyimi örneğinde olduğu gibi, diğer ülkeler deneyimlerini, tarihsel gelişimleri, bugünkü koşulları ve kendi ülkemiz koşul ve gereksinimlerini belirleyerek, irdelenmeli, planlama eğitimi ve uygulamasında 'çağ'ı ve çağdaşlığı; diğer ülkelerde yapılan hataları yinelemiyerek yakalamaya çalışmalıyız.

Dış ülke deneyimlerinden yararlanılabileceğini, ancak her ülkede, plancıların sorunları ve gerçeklerini anlamak durumunda oldukları fizik çevre, sosyo-ekonomik koşulları ve değer sistemlerini değerlendirmek durumunda oldukları sosyal çevre olduğunu vurgulayarak, bizzat İngiliz plancıları, planlama eğitiminin geliştirmekte olan ül-

kelerde gelişmiş ülkelerden farklı olacağını vurgulamaktadırlar. Ortadoğu ülkeleri için bunu söyleyerek, öncelikle araştırmaya önem verilmesini ifade ettiklerinde yıl 1974 idi. Onbeş yıl geçtikten sonra, acaba bu 'yabancı' gözleminde vurgulanan eksikleri gidermede ne kadar yol aldık? İşte ŞBP eğitim sistemimiz değerlendirilirken, bu noktaları da göz önüne almalıyız.⁽¹¹⁾

KAYNAKÇA VE NOTLAR

- (1) Ball, B. (1989) "Town and Country Planning in Which Degree-Volume 1 : Engineering, Technology, Environment, s. 427, The Newspaper Publishing Co Ltd., London.
- (2) Ülkemizde İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'yı kapsayan Birleşik Krallık sınırlarını yerini geleneksel bir hata olarak, bunun bir bölünmüş olan İngiltere tanınması kullanılmaktadır. Bu anlam bilim (semantik) yanlış da burada vurgulamak istedik.
- (3) İngiliz (veya buradaki doğru tanımlaması ile Birleşik Krallık) eğitim sistemi, henüz tarihsel gelişimi, kurumsal özellikleri, henüz de bugünkü durumu yönünden ülkemizdekine göre belirli farklılıklar göstermektedir. Örnek olarak, kuruluşu daha yeni olan üniversiteler ve politenikler 'Fakülte' termininde oluşturulmuşken daha eski olan, Oxford Cambridge gibi üniversiteler 'Kolej'lerin birleşmesi ile oluşmuştur. Oxford Üniversitesi'nin 34 koleji bulunmaktadır, Üniversite'ye kayıt kabul bu kolejlere aracılığı ile olmaktadır. Üniversite, politenik, kolej, yüksek okul, ileri eğitim okulu vb. konuda daha geniş bilgi için Bennett bkz. Izbiçki, J. (1978) Education A-Z, Collins, London.
- (4) Degree Course Guide 1988/1989: Guides to first Degree Courses Of UK Universities, Polytechnics and Other Institutions / 1989), CRAC, Cambridge.
- (5) RTP'nin 5 çeşit üyeliği bulunmaktadır. Önem sırasına göre bunlar: Öğeniler (Fellows) : FRTPI; Üye : MRTPI; Hükûmî Üye : LMRTPI; Hükûmî - İlişkin Üye : LARTPI ve Öğrenci (aday) Üye: SRTPI'dir. Bunlardan ilk öbürü "Onaylı Şehir Planı" sınavını kullanabilmektedir. Ashworth, G. (1973), Encyclopaedia of Planning Terminology, London.
- (6) Mühendislik ve fen dalının ilmi BSc, mimarlık, sosyal bilimler, sanat, dil vb. dalının büyük çoğunluğu BA derecesi vermektedirler. Planlama bölümlerinde ise, araştırmadaki konu kapsamına göre, 7 bölümde BSc, 10'unda BA derecesi verildiği saptanmıştır.
- (7) İngiltere'de planı yetiştiren ŞBP programları dışında ayrıca kentel çalışmalar (urban studies) veya bizdeki deyimle 'Şehirçilik' programları uygulayan üniversite ve politenikler vardır. Birmingham Üniversitesi Kentel ve Bölge Çalışmaları Merkezi, Sheffield Politenik Kentel ve Bölge Çalışmaları Bölümü ve Reading Üniversitesi Kentel ve Bölge Çalışmaları Fakültesi içinde yer alan çeşitli bölümlerin, Şehirçilik, Kentel Arazi Ekonomisi, İskan Çalışmaları vb. programları benzerlerdir. Bu gibi programlardan mezun olanlar kendi konuları ile ilgili işlerde beşle, iskan sorunları, toplu konut, yerel yönetim konuları yapım ve yönetimi, kentel ve bölge araştırma ve inceleme konularında çalışmakta veya plan yapımında planlama araştırmacısı olarak görev alabilmektedirler. Ancak, planlama dışındaki planlama konularına yakın diğer herhangi bir dalda mezun olanlar gibi, planlama diploması veya yüksek lisansına sahip olmadıkça Şehir Planları Odası'na kayıt olamazken, dolayısıyla profesyonel plançı olarak çalışmamaktadır.
- (8) Degree Course Guide 1989/1990 (1989).
- (9) Planlama kurslarında öğrenci beşerlik oranı İngiltere yüksek öğrenim ortalamasının üzerinde olduğundan, öğrenci adaylarına bölüm ile girişmelerinde, bölümlerden bölüme farklı olabildiğince değerlendirme (not verme) yöntemleri konusunda bilgi edinmeleri önerilmektedir.
- (10) Oxford Polytechnic : Full - Time Prospectus for 1989 Entry, Oxford, 1988.
- (11) Robert J. M., Spatial Design and Planning in the UK-Its Relevance to Developing Countries (Seminar for Middle East Administrators and senior Planning Professionals, Beirut 1972) Praeger Publishers New York, 1974.

EK ORTAK (GENEL) PLANLAMA EĞİTİMİ PROGRAMI ÇERÇEVESİ İÇİNDE KENDİ BÖLÜM KİMLİKLERİNİ ORTAYA KOYAN BAZI ŞBP EĞİTİM PROGRAMLARI ÖZETİ

Bristol Politenik :

1. yıl : (i) Gelişim (İmar) Süreci; (ii) Modern Planlamanın Tarihi; (iii) Çevre Tasarımı; (iv) İngiliz Yönetim Sistemi; (v) Gelişim kontrolü; (vi) İstatistik

2. yıl : (i) Doğal Sistemler -Sosyal Süreçler; (ii) Bilgisayar; (iii) Rekreasyon Tedbirleri ve Planlaması; (iv) İskan Tedbir ve Planlaması; (v) Ulaşım Tedbir ve Planlaması.

3. yıl : (i) Yerel Politika ve Planlama (ii) Yerel Kamu Maliyesi; (iii) Karşılaştırmalı Çevre Planlaması; (iv) Organizasyon, Yönetim ve Karar Verme; (v) Gelişim Planlaması - I (Stratejik, Kentel, Kırsal)

4. yıl : (i) Planlama Ekonomik Politikası ve Felsefesi (ii) Gelişim Planlaması II (Yerel Planlama); (iii) Seçmeli Dersler; Seçeneklerden 2'si; (iv) Ana Konu Çalışması; (v) Tez.

Eğitim, küçük-grup öğretimi ve özellikle proje çalışmalarını yolu ile öğrenci-odaklı öğrenim üzerine kurulmuştur. Derslerde değerlendirme, normal olarak, % 50 sınavlara % 50 konu çalışmalarına dayanmaktadır. Bu da öğrenci-odaklı öğrenimi güçlendirmektedir. İlk üç yıl sonunda BA, 4. yıl sonunda BTP derecesi verilmektedir. Karşılaştırmalı Planlama konusunda, yurtdışı gezilere önem verilmektedir.

Edinburg Üniversitesi
Güzel Sanatlar Okulu :

1. yıl : (i) İnsan ve Fizik Çevre-I; (ii) Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar-I; (iii) Uygulama-I; (iv) Planlama Kuramı ve

Planlama dışındaki planlama konularına yakın diğer herhangi bir dalda mezun olanlar gibi, planlama diploması veya yüksek lisansına sahip olmadıkça Şehir Planları Odası'na kayıt olamazken, dolayısıyla profesyonel plançı olarak çalışmamaktadır.

Eğitim, küçük-grup öğretimi ve özellikle proje çalışmalarını yolu ile öğrenci-odaklı öğrenim üzerine kurulmuştur. Derslerde değerlendirme, normal olarak, %50 sınavlara %50 konu çalışmalarına dayanmaktadır.

Öğrenciler, özellikle 1. yıldan sonraki dönem tatillerinde bir planlama kuruluşunda deneyim kazanması için yönlendirilir ve özendirilir.

Uygulaması-I; (v) Planlama Teknikleri-I

2. yıl : 1. yıldaki konuların hepsinin II. bölümleri alınır.

3. yıl : Okul - dışı mesleki uygulama yılı.

4. yıl : (i) Sosyal ve Ekon. Ça.-III; Uygulama-III; Planlama Kuramı ve Uyg.-III; Seçmeli Dersler-I : Seçeneklerden 2 ders.

5. yıl : (i) Planlama Kuramı ve Uyg.-IV; (ii) Uygulama-IV; (iii) Seçmeli Dersler-II : Seçeneklerin 2.bölümleri, 2.bölüm yoksa, yeni birisi alınır, (iv) Tez hazırlanır.

Programı grafik olarak şöyle gösterebiliriz :

KONU GRUBU	YIL				
	1.	2.	3.	4.	5.
İnsan ve Fizik Çevre	⊙	⊙			
Plan Teknikleri	⊙	⊙			
Sos. ve Ekon. Çal.	⊙	⊙		⊙	
Plan Kuram ve Uyg.	⊙	⊙		⊙	⊙
Uygulama		⊙	⊙	⊙	⊙
Seçmeli Ders				⊙	⊙
Tez					⊙

Seçmeli Dersler 1988/89 programında şunları kapsamakta idi :

4. yıl için : (i) İskan Planlaması; (ii) Ulaşım Planlama; (iii) Gelişim Planlama; (iv) Azınlık Gereksinimleri Planlaması (Demografik ve Sosyo-Ekonomik anlamda azınlık grupları, ör. yaşlı grup. veya dar gelirli grup. v.b.)

5. yıl için : (i) İskan Planlama; (ii) Ulaşım Planlama; (iii) İstihdam Planlama; (iv) Sosyal Planlama; (v) Kentsel Tasarım; (vi) Peyzaj Tasarımı; (vii) Topluluk Planlama; (viii) Mali Değerlendirme ve Gelişim.

Programda, Planlama Hukuku, Yerel Yönetim Finansmanı, Prosedürler ve Yönetim gibi konular, son gelişmeleri de kapsayacak biçimde bir araya getirilerek, verilmektedir. Yurtdışı saha gezileri, programın bir parçasıdır. Öğrenciler, özellikle 1. yıldan sonraki dönem tatille-

rinde bir planlama kuruluşunda deneyim kazanması için yönlendirilir ve özendirilir. Yukarıda belirtildiği gibi, konu grupları birkaç dersi birden kapsayabilmektedir. Ör.: Planlama Teknikleri : İstatistik, Bilgisayar, Video vb. görsel araçlar kullanımı, Planlama Tahmin ve Değerlendirme Yöntemleri gibi derslerin konu grubudur. Aynı biçimde, Planlama Kuramı ve Uygulaması konu grubu; planlama ve planlıların içinde çalıştıkları kuram ve kapsama giriş, Planlama Tarihi, Yerleşmeler Tarihi, Planlama Uygulamasının Politik ve Yönetim İşlikleri gibi dersleri kapsar.

Programdan da anlaşılacağı gibi, öğrenciyi uzmanlaşmaya hazırlayan seçmeli dersler'e büyük önem verilmektedir.

İngiltere'de en fazla öğretim elemanı bulunan ŞBP bölümü buradur. Daha önce belirtildiği gibi, ŞBP eğitimi hem tek-alan hem de çifte-alan programlara sahiptir. Modüller kurs genel çerçevesi içinde, öğrenci önce planlama programı için zorunlu olan modülleri (dersleri) almaktadır. Modüller kurs, politekte 2 aşamada tamamlanmakta ve ilk aşamada 10 temel modülden geçme zorunluluğu bulunmaktadır. Bunu grafik olarak şöyle açıklayabiliriz :

Böylelikle, öğrenci isterse sadece Şehir Planlama Bölümü kursundaki bölüm derslerini alarak, veya bunlardan, kendi duruma göre; modüller program planlama BA derecesi için zorunlu olanları alıp, diğerlerini Politeknik'in diğer bölümlerindeki derslerinden seçerek kursu tamamlayabilmektedir. Tüm modüller 1989/90 için 700 dersi kapsamaktadır.

Planlama çifte-alanlı modüller kurs aşamalarındaki dersler aşağıdaki gibidir.

1. Aşama :

Zorunlu Modüller : (i) Kentsel Değişim ve Planlama; (ii) Planlamaya Giriş; (iii) Mikro Bilgisayar Becerileri; (iv) Sosyo-Ekonomik Süreçler; (v) Kurumsal Çerçevesi; (vi) Gelişim (ınar) ve Gelişim Endüstrisi; (vii) İngiltere'de Arazi ve Arazi Görünüm (Peyzaj).

RTPI öğrencileri için zorunlu, diğerleri için önerilen modüller : (i) Planlamada Tasarım Bilinci; (ii) Ulaşım ve Toplum; (iii) Sosyal Araştırmada Ölçme ve İrdeleme.

2. Aşama :

Tüm öğrenciler için zorunlu modüller : (i) Plan Karar Verimi; (ii) Planlama Düşüncesi ve

Planlama Uygulaması; (iii) Karşılaştırmalı Planlama; (iv) Planlama Tezi.

RTPI öğrencileri için zorunlu ek modüller : (i) Eylemde Stratejik Tedbirler; (ii) Kentsel İrdeleme; (iii) Yapı Çevre; (iv) Planlama Hukuku ve Kontrolü; (v) Ada Ölçeğinde Planlama; (vi) Gelişimin Özendirilmesi ve Kontrolü; (vii) Araştırma Tasarım ve Yönetimi; (viii) Yerel Planlama.

Diğer kabul edilebilir modüller : (i) Arazi görünümünde endüstri-öncesi Tarih; (ii) İngiliz Sanat ve Mimarlığı; (iii) Oxford Yapıları; (iv) Gelecekteki Kent; (v) Eşit-Dağılımsız Gelişim; (vi) Çevresel Jeomorfolojinin İlkeleri; (vii) Atmosfer Yönetimi; (viii) Batı Toplumunda Doğa ve Çevre; (ix) Turizmin Anlam ve Önemi; (x) Kartografya Tasarım ve İletişimi; (xi) İşletme Örgütlenmesi; (xii) Tu-

rizm Etki Analizi; (xiii) Turizm ve Ziyaretçi İrdelemesi; (xiv) Bölgesel Ekonomi ve Politika; (xv) İngiltere'de Kamu Tedbirleri Kararverimi; (xvi) Bilgisayar-İletişim Tedbirleri; (xvii) Yabancı Çevre Yönetimi; (xviii) Tedbir İrdelemesi; (xix) Kentsel Ortak Alanlar Peyzajı; (xx) Metropoliten Süreçler; (xxi) Yeşil Kuşaklar ve Stratejik Planlama; (xxii) Kentsel Tasarım İlkeleri; (xxiii) Kırsal Planlama; (xxiv) Kent dışı Yeşil Alan Planlaması; (xxv) Kentsel İçeriler Deneyimi; (xxvi) Büyük Projeler ve Stratejik Planlama; (xxvii) Kırsal Alan Kenti Tasarımı; (xxviii) Kırsal Yeşil Alanlar Yönetimi; (xxix) İskan ve Emek Piyasaları; (xxx) Erişebilirlik Planlaması; (xxxi) Ulaşım Tedbirleri; (xxxii) İrk, Kadın-Erkek ve Politika; (xxxiii) Planlamada Ekspert Sistemleri; (xxxiv) Kamu Maliyesi ve Tedbirleri; (xxxv) Zorlu-Baskılı Kent; (xxxvi)

Ulaşım Planlama Uygulamaları; (xxxii) Modern Sanat Anlayışında Kent; (xxxviii) Ulaşım Ekonomisi; (xxxix) Turizm Tasarım Yöntemi. Yukarıdakiler ek bir modül, Serbest Çalışma'dır. Bunda, öğrenci, danışmanı ile birlikte yukarıdakiler dışında bir konu belirleyerek çalışmaktadır.

Ayrıca, ikisi İngiltere'de Arazi ve Arzı Görünüm ile Karşılaştırmalı Planlama derslerinde olmak üzere, en az üç saha çalışması yapılması zorunludur. Bunlardan Karşılaştırmalı Planlama ile ilgili olanı yurtdışı saha çalışmasıdır. □

YAZARIN NOTU :

İmar sözcüğü yerine gelişim; İngilizce'deki Policy ve Politica arasındaki fark -ki, birde hatalı olarak, her ikisi birden politika (lar) olarak ifade edilmektedir- belirtmek için de Politici : Siyasal bilim, Policy (ve policies) : tedbirler kullanılmıyorsa.

Nasıl Bir Kent Planlama Eğitimi*

*Gürsel Gündoğdu,
İTÜ Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü 1989
mezunu. Halen ODTÜ
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nde
Yüksek Lisans eğitimi
yapıyor.*

*Selma Tokcan,
İTÜ Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü 1988
mezunu. Halen ODTÜ
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nde
Yüksek Lisans eğitimi
yapıyor.*

Gürsel GÜNDOĞDU, Selma TOKCAN

Özetlediğimiz bu çalışmamız, ülkemizin de içinde bulunduğu az gelişmiş ülkelerde yaşanan hızlı kentsel dönüşüm süreci çerçevesinde, eğitim konusu özellikle de kent planlama eğitimi konusuna, bir bakış açısı çerçevesinde eleştiri getirme çabasına içermektedir.

Çalışmamızda ortaya konulan konuları şöyle sıralayabiliriz;

• Türkiye'de kentleşme olgusu,

• Kent planlama pratiği ve kurumsal dokusu,

• Dünyada ve Türkiye'de kent planlama eğitiminin kurumsallaşması,

• Kent planlama eğitimi siyasaları ve makro sınırlayıcıları,

• Planıcı yetiştirme programları,

• Eğitim kurumlarının araştırma ve piyasa düzeyinde pratikle ilişkileri,

• Kent planlama eğitimi için alternatif planlama eğitim programı,

Bu yazıda, alternatif planlama eğitimi bölümünü özetlemeye çalışacağız.

Eğitim Kurumları

Şehircilik eğitimi, şehir mekanını, çok çeşitli konu ve ölçeklerde kavrayıp, inceleyecek, genel

* Dünya Şehircilik Günü çerçevesinde geleneksel olarak düzenlenen ve bu yıl konusu "Nasıl Bir Şehircilik Eğitimi?" olan yarışmada 2. Tık ödülü alan çalışmanın, yazarları tarafından hazırlanan özetidir.

plancıdan, uzman plancıya doğru giden bir süreç içerisinde yetiştirilir.

Üniversiteler sadece bilimsel araştırmalar ve çalışmalar üreten kuruluşlar değil, bunları halka doğrudan ulaştıran kurumlardır. Kurulacak olan 4 ayrı araştırma merkezi, (Çevre Merkezleri, - Kent Araştırma Merkezleri, - Bölge Araştırma Merkezleri, Sosyal Bilim Araştırma Merkezleri), aracılığıyla öğrenciler hem pratikle teoriyi uygulamaya olanağı yoluyla halka ulaşacaklar, hem de toplumsal ve işlevsel açıdan şehre, plancı olarak katkıda bulunmayı gerçekleştireceklerdir. Merkezler, bölümünün mali sorunlarını çözecek düzeyde kurumlar da olacaklardır.

Eğitim Sisteminin Tanımı:

İnsan kaynağı alanında açık olarak duyulan ihtiyaç, organik olan bütün temel elemanların bir bütün olarak incelenmesine dayalı kapsamlı bir planlamadır. (1) Bu durumda sistem analizi yaklaşımı çok önemli katkılarda bulunabilir. Sistem, plancı adaylarının 5 temel ilke üzerine yetiştirilmesini hedeflemektedir.

BİRİNCİ İLKE : Plancının, şehirselsel alan kullanımının, tarihsel bir süreç içinde sosyal grupların ve sınıfların çıkar çatışmalarının sonucunda oluştuğunu kavraması gerekir.

İKİNCİ İLKE : Plancı, yaptığı planın hangi grupların çıkarına dönük olduğunu bilincinde olarak, bu planı ne tür gruplar arası koalisyonlarla gerçekleştirebileceğini araştırmalıdır.

ÜÇÜNCÜ İLKE : Plancı, hazırlayacağı planın statik, bütümleyici bir tasarım olmasından kaçınmalıdır.

DÖRDÜNCÜ İLKE : Plancı, toplumdaki güçsüz kesimlerin planlama sürecindeki etkinliğini artırmak için, sınıfsal niteliği belirsiz kavramlar kullanılmaktan kaçınarak, kararlarının sınıfsal sonuçlarını açıkça ortaya çıkarmalıdır.

BEŞİNCİ İLKE : Plancı, toplumdaki güçsüz kesimlerin alan kullanım sürecindeki yarışmaya daha etkin şekilde katılmalarını sağlayacak güdüyü doğurmak için, alanın güçsüz kesimler için kullanım örneklerini ortaya koymaya, önerilerini somutlaştırmaya çalışmalıdır (2).

Kent planlaması eğitimine özgü sorunları çözmeye yönelirken de tüm toplumsal sorunlara çözümler bulunamayacağı açıktır. Fakat, Ülkemizin bulunduğu gelişmişlik aşamasında koşulların belirlenmesinde gelişmiş ülkeler tarafından belirlenen genellemelerin dışına çıkılabileceği de yani bu genel özelliklerin kalıpları ve görünen bu tür ilişkiler dışına çıkabileceğimiz de bir gerçektir. Buradan hareketle kent planlaması kurumlarının ve eğitim kurumlarının alanlarının olanakları ile toplumsal sorunlara çözümler üretilebileceği ortaya konmuştur.

Kent planlaması eğitimi sürecinde öğretim üyesi - öğrenci ilişkileri eğitim süreci içinde klasik kent planlaması eğitimi ilişkileri içinde yaşam bulur. Bu süreci etkileyen önemli bir etken de pratiğin biçimleniş tarzıdır. Pratiği ise çeşitli örgütlenmelerin durumu ifade eder. Teknoloji, bilimsel bilgi ve örgütlenmeler bir kültürün hem birikimi hem de ürünüdür.

Ayrıca, kent planlama eğitiminin kendisi de bir belirleyicidir. Bu belirleyicinin gelişmesi ile örgütlenme, bilimsel bilgi ve teknolojik düzeyde gelişmeler olanaklı hale gelebilecektir. Kent planlaması eğitimi alanına, bu gelişmeyi sağlayacak özelliklere sahip mi diye baktığımızda; bunun yapısal bir soruna dayandığı, boyutunun daha büyük olduğunu görürüz.

Gerçekten bu boyut, ülkenin bağımlı ilişkilerinden dahi etkilenmektedir. Bilimsel bilgi üretiminin, tekniklerin ve örgütlenmelerin farklı bir gelişmişliğe (kültüre) uygun olacak bir şekilde yeniden ele alınması gerekmektedir.

Diğer yandan kent planlama eğitiminde bu gelişimi tek aşamada sonuçlanabilecek statik bir yapıya sahip değildir. Kendi içinde ve dışında dinamik süreçlerden kaynaklanan etkiler vardır.

Etkinliğini daha uzun süre korumak isteyecek olan geçmiş ilişkiler, kent planlama eğitiminin bu gelişiminde ona engeller yaratabilecektir. Fakat bu süreç içerisinde, kent planlama eğitimi kurumlarının ilerlemeye yönelik bilimsel çabaları, kent planlaması uygulamalarının toplumsal çıkarılara yönelikliği toplumsal pratiğe aktararak (bu şekilde) toplumsal pratik idelenebilecektir.

Eğitim ve öğretim izleniminin devamlılığı araştırma merkezleri ve bilgi bankaları kanalıyla sağlanacaktır.

Sonuç

Alternatif kent planlama eğitimi önerimizde, eğitimin makro düzeydeki sınırlayıcıları ve bu sınırlayıcıların kendi aralarındaki ilişkileri, kent planlama eğitiminin etkileme düzeyini ortaya koyarken geliştirilen model bir takım kurumsal değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Klasik kent planlama eğitiminin dayanakları dışında önerilen izlenimde: uzmanlık eğitimi kavramı ile çok ürünlü stüdyolar, araştırma merkezleri / bilgi bankalarını da gündeme getirmektedir. Akademik düzeyde yetişen uzman planlılar, varolan pratiği yeniden üretmek yerine: toplumun geçirdiği dönüşüm sürecine bağlı olarak, pratiğini sorgulayarak, yeniden üretime doğru bir gidişi başlatacaklardır. Eğitim izlenimi, kesin yapı yapıda olmayacak ve temel zaman içindeki değişikliklere ayak uyduracak esnek bir yapıya sahip olacaktır. □

Plancının, şehirselsel alan kullanımının, tarihsel bir süreç içinde sosyal grupların ve sınıfların çıkar çatışmalarının sonucunda oluştuğunu kavraması gerekir.

Plancı, toplumdaki güçsüz kesimlerin alan kullanım sürecindeki yarışmaya daha etkin şekilde katılmalarını sağlayacak güdüyü doğurmak için, alanın güçsüz kesimler için kullanım örneklerini ortaya koymaya, önerilerini somutlaştırmaya çalışmalıdır.

Klasik kent planlama eğitiminin dayanakları dışında önerilen izlenimde: uzmanlık eğitimi kavramı ile çok ürünlü stüdyolar, araştırma merkezleri/bilgi bankalarını da gündeme getirmektedir.

Hazine Arazilerinin Satışı Üzerine

ODTÜ ÖĞRETİM ÜYELERİ*

Hızlı kentleşme olgusunun yaşandığı ülkemizde yerleşim alanlarının planlı gelişmesi yönünde Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana belirli politikalar ve yasal / kurumsal çerçeveler oluşturulmuştur. Merkezi yönetim, belediyeler ve üniversitelerde kent planlamasının eğitimi, planlama ve uygulamayı yönlendirecek kurumsal bir yapının oluşturulması için büyük çabalar sarfedilmiş ve çok önemli bir uzmanlık birikimi meydana gelmiştir. Son olarak 1984 ve 1985 yıllarında çıkarılan yasalarla büyük kentlere ve belediyelere imar planları yapım ve onay; Devlet Planlama Teşkilatı'na bölge planlama konusunda önemli yetkiler tanınmış ve yasal görevleri belirlenmiştir. Keza 1984 tarihli Toplu Konut Yasası ile kentlerin toplu konut ve yeni yerleşim alanları kapsamında planlı ve toplu olarak geliştirilmesi yönünde bazı ilkeler getirilmiştir.

Yasal ve kurumsal yapının geliştirilmesinde uzun yıllar boyunca bu tür bazı olumlu çabalar görülürken diğer yandan 1984 sonrası İmar ve İskan Bakanlığının işlevsiz kılınarak planlamadan soyutlanması, belediyelerin planlama örgütlerinin hızla kurulmamasının uygulamada önemli bazı sapmalar ve olumsuzluklar yarattığı da bir gerçektir. Kıyılar, ormanlar ve doğal çevrede ortaya çıkan olumsuz uygulamalar da kamu-

oyunda bilinmektedir.

Eğer sağlıklı kentleşme ve sosyal adalet içinde toplumsal gelişme ülke genelinde benimsenen bir politika ise; bu politikanın örgördüğü hedeflere ulaşabilmek için temel ilke; ülke topraklarının, doğal çevre ve kaynaklarının toplum yararına korunması; ve geliştirilmesi olmalıdır. Bu nedenledir ki, hangi ekonomik sistemle yönetilirse yönetilsin, her ülke için, başta kamu malları olmak üzere, toplumsal varlıkların titizlikle koruma ve kullanımına ilişkin arazi politikaları ve planlama kararları ile idari, yasal ve mali denetim araçları geliştirilmektedir. Ülkemizde de 1963 Yılı'ndan bu yana kalkınma planlarında bazı tedbirler önerilmiş, sınırlı da olsa yeni yasal düzenleme ve örgütlenmeler olmuştur.

Kentsel ve kırsal toprakların, özgün nitelikleri ve insan yerleşmelerinde oynadığı hayati rol nedeni ile bireylerin ve idarelerin gelişigüzel tasarruflarına ve tamamen serbest piyasa kurallarına bırakılacak bir meta olarak düşünlmemesi gerektiği pek çok ülkede uzun yıllardır kabul edilmiş durumdadır. Buna bağlı olarak; kentsel ve kırsal arazi varlığının, o ülkenin yerleşme ve sanayileşme politikaları ve gelişme stratejilerinin başarıya ulaşmasında oynadığı rolün önemine eşdeğer kamusal denetim mekanizmaları oluşturu-

lmıştır. Kamu sahipliğindeki toprakların planlı gelişmeye yön verecek biçimde akılcı kullanımı ve işletmesi çağdaş devlet yönetimlerinin benimsediği bir tutumdur.

Dünyada ve üyesi olmak için uğraştığımız Avrupa Topluluğu ülkelerinde toprak ve kaynaklar üzerinde koruma ve denetim kurumları geliştirilirken T.C Hükümeti'nin Maliye ve Gıda Bakanlıkları kentler çevresindeki hazine arsalarının satışına ilişkin bir kampanya başlatmıştır. Gereklileri arasında hazine arazilerinin yağma ve işgalinin önlenememesi ve bu arazilerin hazine lehine değerlendirilememesi görüşü ağır basmaktadır. Diğer yandan, hazine arsalarının mevcut rantının düşük olduğundan hareketle, bunların satışından bütçeye büyük bir kaynak aktarımı yapılması amaçlanmaktadır.

Bugüne kadar devletin malîyesi ve devlet mallarının korunması ile görevli bir Bakanlık, bu defa sağlıksız kentleşme ve konut sorunlarına çözüm arayışı içine girmiştir. (1.) Bulunan çözüm hazine arazilerinin parselenmesi ile oluşturulacak "UyduKent"lerdir. (1.) "Millî Emlâk" kütüklerinde tesbit edilebilen hazine arsalarını parselleyip satabilmek için, eskiden İmar ve İskan Bakanlığınca bağlı bir kuruluş olan, Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü transfer ediliş ve satış ajanı olarak

* Hazine arazilerinin Maliye Bakanlığınca satışına ilişkin kamuoyuna duyurulan uygulama üzerine ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyelerinden; Gönül TANKUT, İhan TEKELİ, Tansî ŞENYAPILI, Sevgi AKTÖRE, Duran TARAKLI, Ali TÜREL, Çetin GÖKSU, Melih ERSOY, Özcan ALTABAN, Ayda ERAYDIN, Ayşe GEDİK, Özcan ESMER, Baykan GÜNAY, Haluk ALATAN, Argun EYVAPAN, Güliden BERKMAN, Sevin OSMAY, Murat GÜVENÇ, Çağatay KESKİNOK tarafından imzalanan açıklama kamuoyuna sunuldu.

devreye sokulmuştur. Ayrıca hazine arazilerinin metrekaresel hisseler üzerinden taksitler halinde satışı için devlet eli ile "Arsa Sertifikası"nın pazarlama kampanyası başlatılmıştır.

T. C. Maliye Bakanlığı'nın kamuoyuna duyurduğu bu uygulamanın planlama açısından neler getireceğine ilişkin önemli konuları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1. Kent planlama süreci açısından; kentlerin gelecekteki gelişme alanlarını da içeren kamu arazilerinde makro-plan kararları dışında parselenmiş konut adaları ve yüzer-gezer üydu yerleşkeler oluşturulacaktır. Öncelikle bunların çevresinde ve giderek daha geniş alanda yasalarla önlenmeye çalışılan "Hisseli Tapu"lu bir arsa piyasası ivme kazanacaktır. Dolayısıyla devlet eliyle, arazi spekülasyonuna yeni olanaklar yaratılacaktır.

2. Maliye Bakanlığı, kentlerin arazi kullanım planlarının oluşturulması, politikalar hazırlanmasında, özette planlama ve karar verme sürecinde yasal yetkili kurumlar (D.P.T., belediyeler, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı vb.) yanında yeni bir odak oluşturacak ve "Uydükentler" imâl edilecektir. Böylece planlama ve uygulamada yetkili kuruluşların bu konudaki iştirakleri sınırlandırılacak, ve yetki kargaşası yaratılacaktır.

3. Metropolitan alanlarda ve büyükşehirlerde mevcut makro-planlar (nazım planlar) ile bütünleşmeyen ve plan dışında rastgele "üydu-kent"lerin parselenip imara açılması, planlama ilkelerine aykırı olduğu gibi, uygulamaya gerekçe yapılan sağlıklı kentleşme amaçlarına da tamamen ters düşecektir.

4. "Uydükent" planlamasının önkoşulu işyerlerinin desantrilize edilmesi olduğuna göre, önerilen uygulama sonucu kentlerin çevresindeki arsa piyasası hızla spekülatif değerlere ulaşacak ve işyerlerinin ve diğer kullanışların buralarda yer seçimi engellenecektir.

5. Kentsel gelişme alanlarındaki hazine topraklarının parselde konut yapımını teşvik amacıyla küçük parçalara bölünerek satılması, halen yürürlükte olan toplu konut üretimi politikaları ve yine yerleşim alanları planlama girişimlerine alt yapı ve konut üretim teknolojilerine ters düşmektedir. Henüz hiç bir alt yapısı olmayan, kentten kopuk alanlarda tek parselde konut yapımı, ekonomik yönden cazip olmamakta, arsular değer artışı bekletilmekte ve piyasada el değiştirme hızlanmaktadır. Bu tür spekülatif beklentisi olan bir süreç, konut üretimine de olumsuz olarak yansımaktadır. Büyük kentler çevresinde bu tür örnekler mevcuttur.

6. Genellikle olumsuz topografik koşullara ve düşük ulaşılabilirlik düzeyine sahip konumlardaki hazine arazilerine altyapı götürme ve işletme maliyetleri çok yüksek olacaktır. Kamu hizmeti sunumunda mevcut kentsel alanlar aleyhine mekansal eşitsizlik yaratılacak, kamu yararı ilkesi zedeleneyecektir. Belediye hizmetlerinin sunumunda önemli zorluklar ve kaynak ısrafı ortaya çıkması da kaçınılmaz olacaktır.

7. Hazine arsalarının genel planlama kararları dışında elden çıkarılması mevcut ve yeni kentsel gelişme alanlarında, kamu yararına açılması gerekli eğitim, sağlık, yeşil alan, kültür, spor ve idari tesisler için yer bulma sorununu doğuracak ve bu tür kamu hizmetlerinin sunumu gecikeceği gibi, bu hizmetler için (alan kamulaştırmasına) büyük kaynaklar ayrılması gerekecektir.

8. Devlet malı niteliğindeki arazi stokunun güvenilir bir saptaması yapılmadan, kadastro ve haritalama çalışmaları tamamlanmadan hazine arazilerinin coğrafi ve fiziki değerlendirilmesi ve parselasyonu yapılamaz. Büyük kentler çevresindeki yeni yerleşim alanlarında bu tür uygulamaların uzun bir zaman, emek ve uzmanlık gerektirdiği ortaya çıkmıştır.

Böyle bir hazırlık devresi hesaplanmadan ve hiç bir planlamaya bağlı olmadan ilân edilen arsa satışı kampanyası küçük tasarrufların genel bütçe ve fonlar içinde kaybolmasına neden olacak ve hedeflenen konut üretimi engellenecektir.

Sonuç olarak

Kentleşme, arsa ve konut politikaları ile tutarlılığı belirlenmeden böylesine hazırlıksız bir uygulamaya geçilmesi planlama ilkelerine ve kamu yararına ters düşmektedir. Birikimleri ve tasarruf güçleri olmayan veya çok sınırlı gelir düzeyine sahip olan düşük ve orta gelirli sınıflar ilân edilen bu uygulamadan olumsuz yönde etkileneceklerdir. Dolayısıyla bu operasyonun hedeflerinden biri olarak belirtilen geçekondulaşmanın önlenmesi, sağlıklı yerleşimin düzeltilmesi, ve dar gelirli konut sahibi yapılması gerçekleştirilmeyecektir.

Devletin kamu topraklarını koruma ve kullanılmasına ilişkin yasal denetim görevi vardır. "Kentsel gelişmenin bir planlama çerçevesinde, toplumun konut ve sağlıklı yaşam çevresi ihtiyacını karşılayacak tedbirleri" alması görevi Anayasa ile devlete verilmiştir.

2000'li yıllara girerken öngörülen bu uygulama ile; ülkenin devlet malı toprakları yok edilmiş, yaşam için temel gereksinimlerden olan doğal çevre ve kaynaklarından da yoksun bir duruma düşme tehlikesi ile karşı karşıya bırakılmış olacaktır.

Yukarıda belirtilen görüşler ışığında Maliye Bakanlığı'na ilân edilen bu yanlış uygulamanın yeniden ve hızla gözden geçirilmesi ve kamuoyunun aydınlatılması gerektiğine inanılmaktadır.

Mimarlık Fakültesi'nde görevli Öğretim Üyeleri olarak bu konuda kamuoyuna görüş verilmemesinin üniversitelerin temel sorumluluklarından biri olduğunu da duyurmak isteriz. □

Devlet eliyle, arazi spekülasyonuna yeni olanaklar yaratılacaktır.

Planlama ve uygulamada yetkili kuruluşların bu konudaki iştirakleri sınırlandırılacak ve yetki kargaşası yaratılacaktır.

Birikimleri ve tasarruf güçleri olmayan veya çok sınırlı gelir düzeyine sahip olan düşük ve orta gelirli sınıflar ilân edilen bu uygulamadan olumsuz yönde etkileneceklerdir.

Başkent'in İlk Planları

ALİ VARDAR

*Ali Vardar, ODTÜ
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nden
1973'de lisans 1978'de
yüksek lisans
derecelerini aldı.
1980'den beri
F. Almanya'da
Hamburg
Belediyesi'nde
çalışmaktadır.*

Ankara'nın başkent seçilmesinin hemen ardından, istenilen kentsel gelişmeyi yönlendirmek amacıyla birçok adım atıldığı bilinir. 1924 yılında Ankara Şehremaneti'nin kurulması, 1925 Yılı'nda Yenışehir için çıkartılan kamulaştırma yasası bu girişimlerin bazılarıdır.

Ankara'nın ilk imar planının, İstanbul İmar Komisyonu üyesi, Berlinli mimar Dr. Carl Ch. Lörcher tarafından hazırlan-

ması da bu döneme rastlar. Lörcher'in Ankara'ya gelişinin, İstanbul Şehremini Haydar Bey'in 1924'de Ankara'ya şehremini atanmasıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Bu mimarın İstanbul için de planlar yaptığından söz edilmektedir⁽¹⁾.

Lörcher, ilki, 1924'de eski Ankara⁽²⁾; ikincisi, 1925'de Yenışehir⁽³⁾ için olmak üzere iki plan yapmıştır. Bu planlar yapıları itibarıyla birlikte düşünülmemişlerdir. Başlangıçta, Ankara'nın gelişmesinin eski

kentin etrafında olması istenmektedir. İlk planın yapımından kısa bir süre sonra -muhtemelen- politik verilerin değişmesi sonucu, Yenışehir için (o zamanki adıyla Yeni Mahalle), özellikle yeni konut ve yönetim yapılarının gelişimini yönlendirmek üzere ek bir plan yapılmıştır. Daha sonra (1928 - 1932) yapılan Jansen Planı'nın gölgesinden kalan, ancak, Jansen planına özellikle Yenışehir bölgesinde veri olmuş bu çalışmalar pek tanınmamaktadır⁽⁴⁾.

Ankara'nın İlk Planı (1924)

Mevcut kent ve yakın çevresinden oluşan planlama alanının belirlenmesinde, eldeki mevcut haritaların sınırlarının rol oynadığı düşünülebilir⁽⁵⁾.

Plan müellifinin kaleme aldığı kısa bir yazıda, Ankara'yla ilgili tarihi, coğrafi bilgilerin yanı sıra, kentin mimari niteliği üzerinde de durulmakta, yapılan imar planının (Şekil 1) ana kararları açıklanmaktadır⁽⁶⁾.

Bu yazıda Lörcher, ayrıca, Chester isimli bir Amerikalı'nın mevcut kentin terk edilip, yeni bir kentin kurulmasını önerdiği projesinden de söz etmektedir. Demiryolu imtiyazı sahibi olan

Chester, daha sonra hem imtiyazından vazgeçmiş, hem de yeni bir şehir kurma projesinin peşini bırakmıştı⁽⁷⁾. Yeni bir kent kurma düşüncesi Lörcher'e gerçekçi gelmemektedir. Mevcut kente olan bağlantıların güçlüğünden dolayı, onu terketmek olmaksızdır. Bırakalım kentin yerini değiştirmeyi, istasyonun bile yerinin değiştirilmesi Lörcher'e göre olanaklı değildir. Genç devlet için yeni yollar açmak (mevcut istasyonun hem Ulus'la hem de kentin doğusundaki mahallelerle yol bağlantısı vardır), oteller inşa etmek bir lükstür. İstasyonun güneydoğuya kaydırılması, kente girişi dikleştirilmesinden, anlamsızdır.

200.000 nüfusu veri olarak hazırlanan plan kararlarının

başlıcalarını, planca, adı geçen yazısında şöyle toparlar :

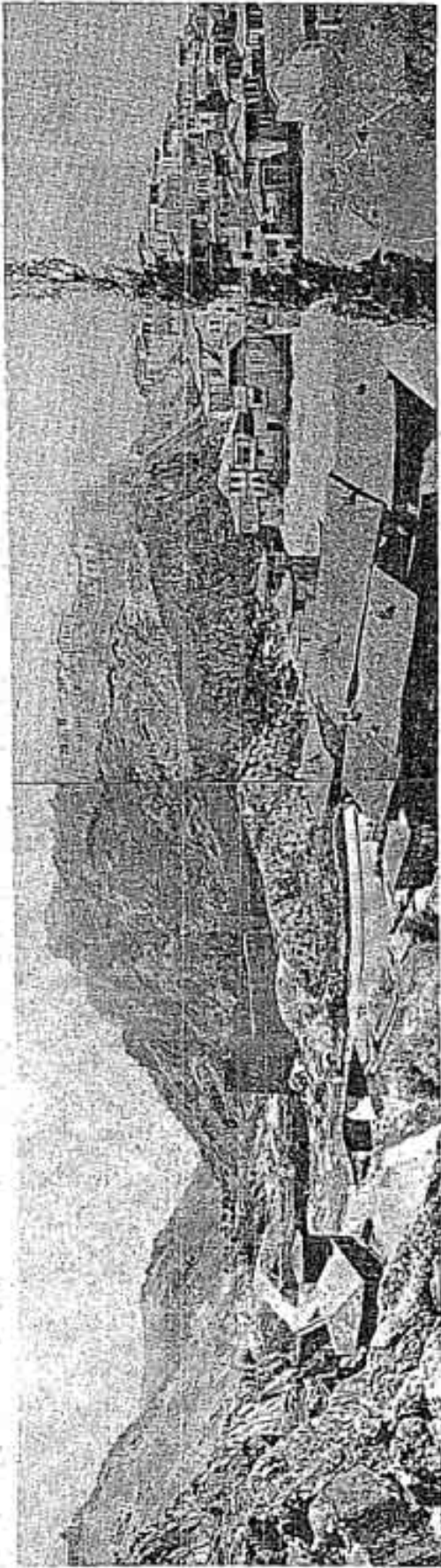
* İstasyon gelişmesi, sanayi bağlantıları ve sanayi alanları için 3 km uzunluğunda, 400 m genişliğinde düz bir alan öngörülmüştür.

* Mevcut anayollarda (ki bunlar doğu-batı/kuzey-güney yönündeki eski kervan yollarıdır) zorunlu düzeltmeler yapılacaktır. Demiryolu, güneye doğru altgeçitlerle geçilecektir.

* Kentin kuzeyinden istasyona doğru, Ankara Çayı Vadisi'nden, kente teğet yeni bir yol öngörülmüştür (planda sol üstte). Bu yolun açılmasıyla hem kent merkezine gelirken yükseklik farklarının aşılması zorunluluğu kalkacak, hem de

Şekil 1:

"Ankara şehrinin müstakbel haritası" (Lörcher, 1924), 1:2000 Planda koyu siyah çizgiler mevcut yolları göstermektedir.

Resim 1: 19. yy. sonlarında Kaleye Benceşemal tarafından bakiş (Kale'nin batısında kalan konut alanlarının yangından önceki durumu görülmektedir.) Kaynak: Humann Karl, Puchstein Otto, Reisen in Kleinasien und Nordsyrien, Berlin, 1980, s. 38.

merkez trafiği rahatlayacaktır.

* Kentin planlamasında "güzel kale" önemli bir öğedir. Bu öğeyi değerlendirmek için kalenin mümkün olduğu kadar sık, -görsel olarak- kentsel peyzaja katılması planlamada hedeflenmektedir. Kaleyi kente gösterebilmek için iki tane önemli aks önerilmiştir :

- O dönemin en işlek yolu olan şimdiki Cumhuriyet Caddesi (Eski Meclis'in önü) doğu yönünde, yangın alanlarının (Resim 1, 2), üzerinden, güzel kale manzarasını güvenceye almak üzere, -yolun taşıtların çıkamayacağı kadar dik olması-na karşın- kaleye doğru uzatılır ve yeni yol böylece kalenin hemen dibinde -şimdi kalenin iç ve dış duvarları arasında kalan yeşil alanda- düşünülen, üzeri kubbeli bir meclis binasına çıkar. Aynı aks, batı yönünde mevcut Meclis'in arkasından geçerek, Yıldız Meydanı'nın arkasında, içinde sergi bahçeleri bulunan Millet Parkı'nda, buraya yapılacak halkevinin önünde son bulur.

- İkinci önemli aks, Tiyatro Meydanı'ndan (bugünkü Gençlik Parkı'nın İtfaiye Meydanı girişi) doğuya doğur (buradan kale gözüktür) uzanır ve Kemal Paşa Okulları'nın (Anafartalar İlkokulu) önünde biter. Batı yönüne doğru ise manzara, içinde okullar ve spor alanları bulunan bir parka açılır (şimdiki Gençlik Parkı).

* Kentin güneydoğusunda küçük evlerden oluşan ve içinde kiralık bahçelerin de yer alacağı bir mahalle (Siedlung) öngörülmüştür. Kentin diğer kesimlerdeki konut alanları mevcut verilere ve arazi durumuna göre -ki bu yukarı kentte çok göçtür- ortaya çıkar.

* Yeşil alanların düzenlenmesinde eski mezarlıklar önemli bir potansiyel oluşturmaktadırlar. Hükümet'in planıya

yardımcı olması üzerine, kentin doğusunda yeni bir mezarlık öngörülerek, eski mezarlıkların kentin yeşil sistemine katılması sağlanır.

* Kentin doğuya gelişmesi Bentderesi Vadisi'nin darlığı ve arazinin yüksek eğimi nedeniyle olanaksız görüldüğü için, kentin doğusunda hiç zorlanmadan bir yeşil kuşak ortaya çıkar. Yeşil alanlar, güneyde demiryolu boyunca, yukarıda adı geçen yeni güneydoğu mahallesinin kiralık bahçelerini, doğu-batı yolunun kuzeyinde düşük gelirli için öngörülen spor alanlarını ve eski mezarlıkları içererek Bentderesi Vadisi'ne uzanırlar. Dere boyunca kayalardan kaleye kadar çıkarak, kuzeydeki tepeyi çevirerek, spor alanları ve kent bahçeleriyle birleşirler. Dere boyunca bentler yapılarak göletlerin oluşması öngörülmüştür.

* İncesu Deresi'nin güneyde kalan kısmında yapılacak düzenlemelerle, İstasyon Meydanı'nda -eski bir oryantal motif olarak- bir havuzun yapımına olanak sağlanacaktır (Şekil 2)⁽⁸⁾.

* Kamu yapıları, mevcut yapılardan hareket edilerek, gruplar halinde toplanırlar. Hükümet yapıları, kalenin dibindeki terasta inşa edilecektir.

* Pazaryerleri ve hal yerleri planda öngörülmüştür⁽⁹⁾. İncesu ve Ankara Çayı'nın, Tabakhane Suyu'yla birleştiği yerde bir mezbaha önerilmiştir.

* Hastaneler mevcut yerlerinde genişletileceklerdir. Hapishaneler hükümetçe kent dışında planlanmaktadır.

* Augustos Tapınağı açılacaktır. Bu eserin tamamlanması olanaksız görülse de, kente yayılmış olan parçalarının toplanması önerilmektedir.

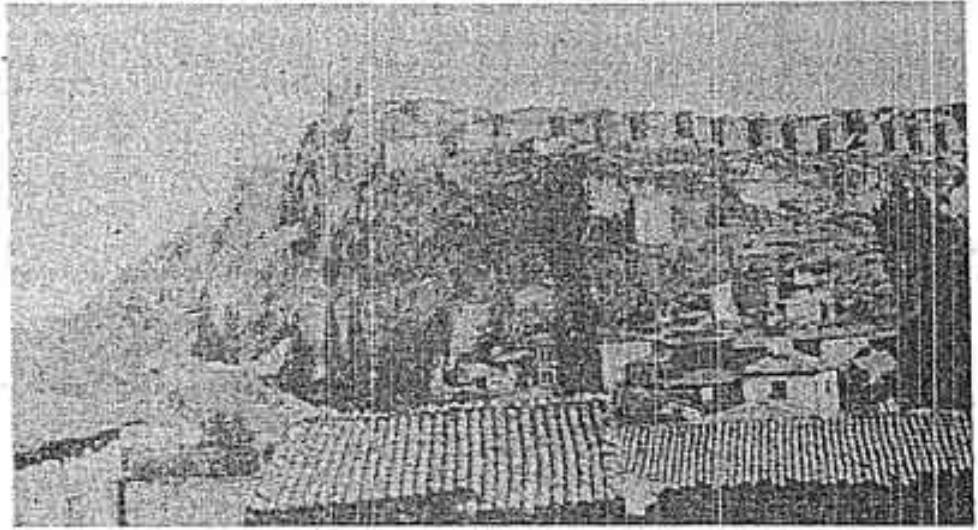
Getirdiği genel kararlar, yukarıda belirtilen Lörcher'in eski

Ankara Planı, mevcut yerleşimde düzeltilmelere gidon ve eski kentin batıya büyümesini amaçlayan, özellikle başkentlik işlevlerini ele alış biçimiyle "mütevazı" bir plandır. Plandaki yoğunluk kararları izlenememekle birlikte, planlama verisi olan 200.000 nüfus, bu alanda ancak konut alanlarının yoğun kullanımıyla sığabilecektir. Gerçi plan müellifi, planlama alanında öngörülen nüfusu yerleştirebildiğini ileri sürmemektedir. Çevre alanlarının haritalarının tamamlanmasıyla, planlama bölgesinin genişleyebileceğinden; ilk aşamada, sadece haritalı alanların ele alınmış olduğu da akla gelmektedir.

Lörcher Planı'nın kısa ömrüne karşın, bugünkü Ulus'un yapısını bir ölçüde oluşturduğu, plana bakarak ileri sürülebilir (10):

- Kale'nin batısında, iç ve dış duvarlar arasındaki yeşil alanın ortaya çıkması, bu alanlarda konut gelişmesine izin verilmişliğindedir.

- Hisar Caddesi'nin açılması ve bu caddeye Anafartalar arasında kalan yangın alanlarındaki ilk yapılaşma, muhtemelen bu plana göre gerçekleşmiştir.

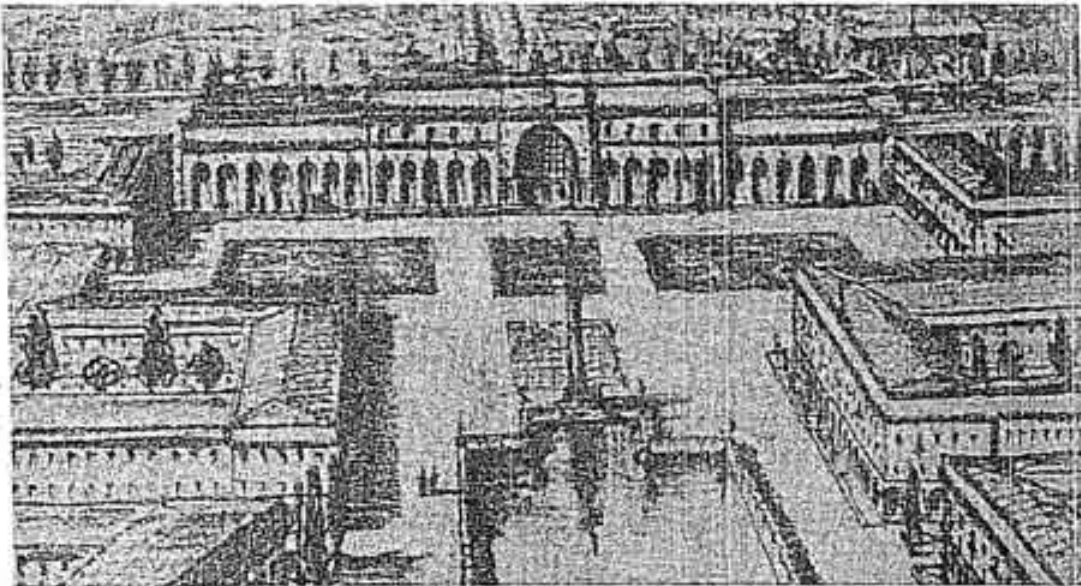
- Aynı gün Anafartalar Caddesi ve çevresi için de söylenebilir (Resim 3)(11).

Ayrıca, planda belirtilen bazı fikirlerin de Jansen Planı'na yansıdığı ve hatta günümüze kadar geldiği gözlenir. Bunlara örnek olarak, Hipodrom, Gençlik Parkı havuz aksı, Hacettepe Parkı, Cebeci Stadyumu gösterilebilir. Bu çalışmanın tamamlanmasından kısa bir süre sonra ele alınacak olan Yenişehir gelişmesinden, bu planda henüz bir iz yoktur. Plana göre Başkent Ankara mevcut kentin içinde ve bitişiğinde oluşacaktır.

Yenişehir Planı (1925)

Lörcher'den Yenişehir'i planlamasının istenilmesi, eski Ankara planının bitiminden hemen sonra olmalıdır. Kentin yeni gelişme yönü politikacılarca saptanmıştır ve Yenişehir'in kamulaştırılmasına olanak veren yasa 24.3.1925 tarihinde çıkarılır (12). Lörcher'in kentin yeni gelişme yönüyle ilgili karara etkisi olup olmadığını şimdilik bilemiyoruz (13). Planlama, kamulaştırılan alanın bir bölümünde gerçekleştirilir (14). İleride Jansen Planı'nın bu bölge için önemli verilerini oluşturacak olan bu ek planda (Şekil

Resim 2: Kale'ye batıdan bakış (1924) (Resimde yangın alanları kısmen seçilebilmektedir).
Kaynak : Not 2'ye bakınız.

Şekil 2: İstasyonun önünün düzenlenmesi için öneri, (Lörcher, 1924).

Resim 3:
Ankara'nın genel görü-
nümü (Jansen, 1929)

3) Önerilen yollar, bugünkü Kızılay'ın iskeletini oluşturacak şekilde, genel hatlarıyla, büyük ölçüde gerçekleşmiştir.

Planda önerilen kararlar plan mütellifine göre özetle şöyle açıklanır (16):

* Incesu Çayı boyunca planlama bölgesinin ana yeşil alanı oluşturulur. Bu yeşil alanın eski kent planında öngörül-
müş olan yeşil alanlarla bağ-
lantıları, kısmen demiryolunun
üzerinden, kısmen de alandan
kurulur. Ayrıca, konutların yeşil
alanlarla ilişkisi, ana yolları
dik olarak kesen yeşil bantlarla
sağlanır (17).

* Mevcut demiryolunun
planlamaya önemli bir etkisi
yoktur. Demiryolu, eski kenti
Yenişehir'den ayırmaktadır. De-
miryolu güzergâhının değiştiril-
mesi, birçok bakımdan olanak-
sızdır ve tavsiye edilmez.

* Demiryolunun, ileride ge-
rekli olduğunda genişletilebil-
mesini ve konut alanlarından
ayrılmasını sağlayabilmek için;
demiryolu boyunca iki tarafı
ağaçlı bir yeşil kuşak barakıl-
mıştır.

* Ankara yolcu istasyonu-
nun bugünkü Sıhhiye Köprü-
sü'nün olduğu yere taşınması ve
bu istasyonun "Hükümet Kenti
Ankara İstasyonu" olarak ad-
landırılması öngörülmüştür. Eski
istasyonun yük istasyonu
olarak kullanılması sürdürüle-
cektir. İstasyonun nakil işinin

finansmanının açıklığa kavuştu-
rulabilmesi için, demiryolu uz-
manlarınınca hazırlanacak ayrıntı-
lı çalışmaların değerlendiril-
mesi gerekmektedir.

* Yol sistemi, gerek yön-
lendirme, gerekse de kademelen-
dirme bakımından basittir. Ana
aks, yeni istasyonda demiryolu-
na dik olarak, güneye doğru
uzanmaktadır. Bu anayol, diğer
yolları toplayıp eski kentle
bağlantıyı kurmaktadır (18). Öngörülen
gösterişli yolun bir
ucunda (çıkışında) yeni istasyon
(bugünkü Sıhhiye Köprüsü'nün
önünde) düşünülmüş istasyon
meydanı, diğer ucunda da yeni
Meclis (parlamento meydanı)
vardır. Anayol boyunca üç katlı
işyeri ve dükkân yapıları yer
alacaktır. Bu aksın üzerinde, bu-
günkü Güven Anıtı'nın hemen
önünde (kuzeyinde) öngörülen
"Cumhuriyet Meydanı"ndan
sonraki kesimindeyse, etrafında
bakanlıklar, müzeler, kütüphane-
ler bulunan "Hükümet Foru-
mu" önerilmiştir (Şekil 4) (19).

* Altıgen meydandan (Sıh-
hiye) dar açıyla çıkan ikinci
önemli yol arazinin en yüksek
noktası olan Kocatepe'ye doğru
yükselmektedir (Mithatpaşa
Caddesi). Bu yol, içinde ya bir
büyük yapının ya da bir anıtın
yer alması öngörüldüğü, Millet
Bahçesi'ne (Kocatepe Camii)
kadar gelir. Bu yüksek nokta
batıya doğru, görsel olarak
Meclis Meydanı'na bağlıdır.

* Geri kalan yolar, arazinin
yükselip alçalma ve uygun yapı
adası elde edebilme amacına
göre oluşmaktadır.

* Anayollar, elektrikli
tramvay yapımına olanak vere-
cek şekilde düzenlenmiş olup;
eski kentle de bağlantı kurula-
rak, bir ring hattının oluşturul-
ması amaçlanmaktadır.

* Ana caddelerde, bitişik
yapı düzeni; diğer yollarda ise,
ayrık düzen düşünülmüştür.

* Tiyatro ve sinema Bulvarı
üzerinde bir yerde, iki taraflı
olarak toplanmıştır (bugünkü
Zafer Meydanı).

* Tuna Caddesi'nin bulvarla
kesiştigi merkezi yerde cami ve
hamam öngörülmüştür.

* Cumhuriyet Meydanı en
iyi yapılarla süslenerek, Tür-
kiye'nin kurtuluşunu simge-
leyen bir zafer takıyla (şimdiki
Güven Anıtı) "Hükümet Foru-
mu'nun" girişi vurgulanacaktır.

* Planlanacak alanın tümü-
nün mevcut haritaları elde edile-
mediğinden, Çankaya'nın Ye-
nişehir'le bağlantısı eskiz şek-
linde gösterilmiştir (Şekil 5)
(20).

1928 Jansen Planı'nda Lörcher Fikirleri

Ankara planını elde etmek
üzere 1927 Yılı'nda dü-
zenlenen yarışmaya Av-
rupalı üç tanınmış plançı
çağırılırlar ve yarışmayı Jansen
kazanır (21). Jansen'in projesin-

Jansen'in projesinde
Lörcher'in Yenişehir
için öngördüğü kab-
simetrik yapı
benimsenir.

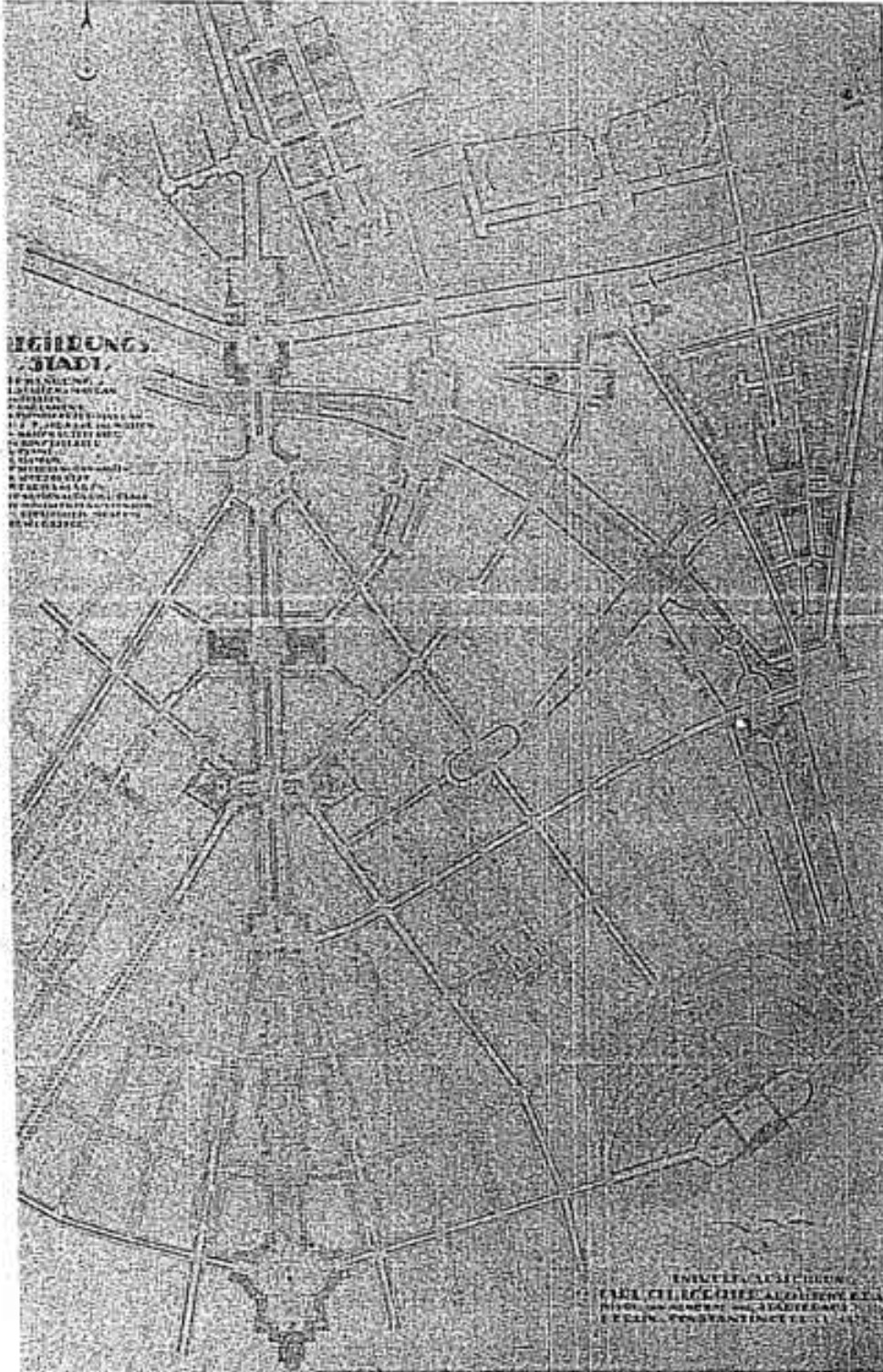
de Lörcher'in Yenişehir için öngördüğü katı simetrik yapı benimsenir (veya veri olarak alınmıştır) (Şekil 6)⁽²²⁾. Zaten, arada geçen üç yıl içinde, şekil 7'de de görüldüğü gibi; özellikle bulvarın doğusunda epey bir yapılaşma gerçekleşmiştir. Jansen'in yarışma proje-

siyle (1928), 1932'de onanan planı arasında doğal olarak bazı farklar vardır⁽²³⁾. Bunlardan en önemlisi, Kızılay Meydanı'nın düzenlenmesindeki farklardır.

Jansen'in 1928 işlev dağılım şemasında (Şekil 7)⁽²⁴⁾, 1928 Planı'nda Yenişehir için gösterilen simetrik yapıyı,

özellikle yol önemleri açısından izlemek güçtür. Kızılay-Çankaya bağlantısı (Gazi Yolu), Kızılay-Dikmen bağlantısına göre şemada daha önemli olarak gösterilmiştir. Adı geçen yolların farklı ağırlıkları 1932 Yılı'nda onanan plana yansır. Bu karar aynı zamanda, -her ne

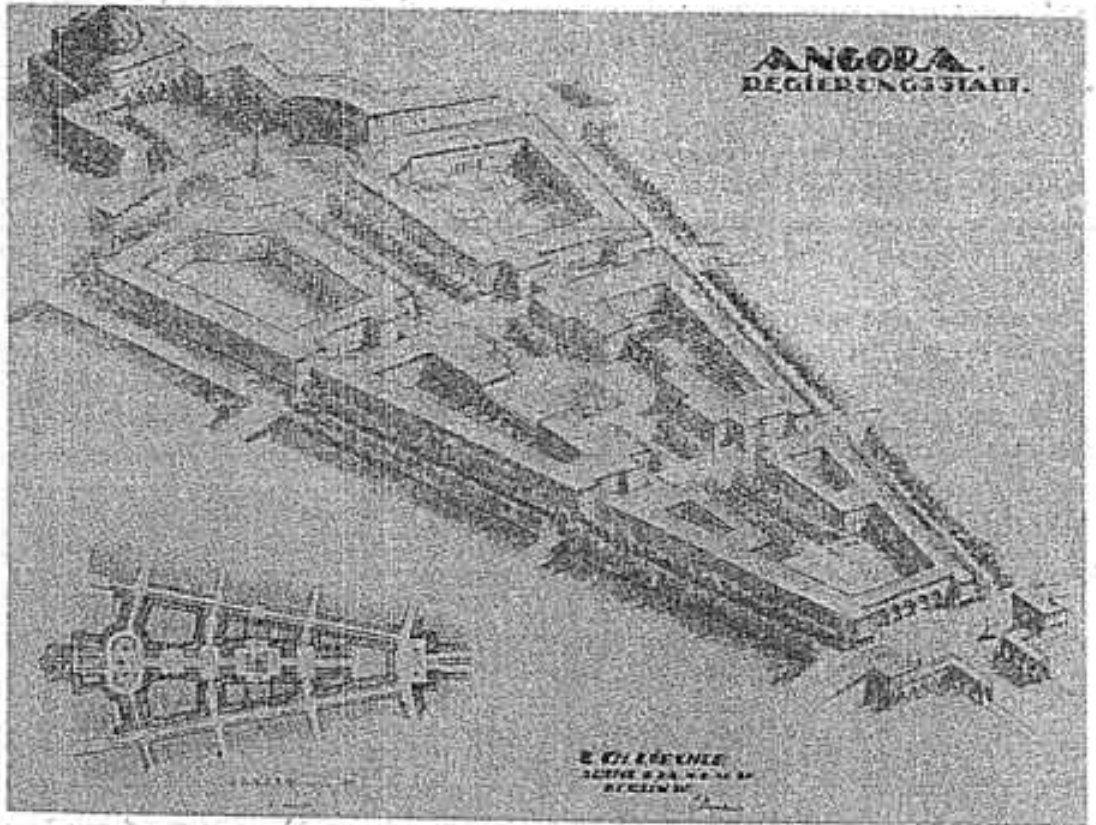
1928 Planı'nda Yenişehir için gösterilen simetrik yapıyı, özellikle yol önemleri açısından izlemek güçtür.

Lörcher'in Yenişehir'in ortasında öngördüğü ikizkenar üçgen hükümet sitesi Jansen'ce korunsa da, Yenişehir'in Lörcher Planı'nda öngörülen simetrik yapısının da sonunu getirir. Lörcher'in "Cumhuriyet Meydanı", "Kızılay Kavşağı"na dönüşür.

Şekil 3:
Yenişehir'in planı
(Lörcher, 1925)

Şekil 4:
Hükümet forumu
(Lörcher, 1925)

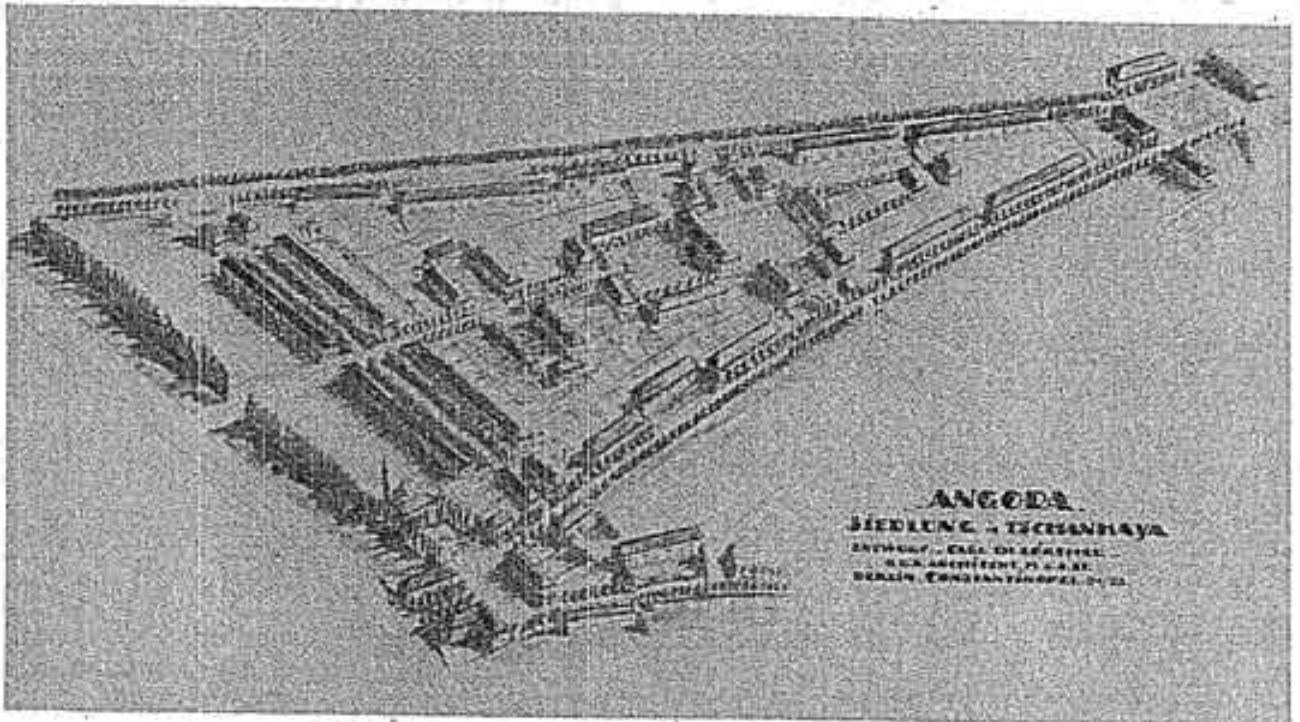

kadar Lörcher'in Yenişehir'in ortasında öngördüğü ikizkenar üçgen hükümet sitesi Jansen'ce korunsada -Yenişehir'in Lörcher Planı'nda öngörülen simetrik yapısının da sonunu getirir⁽²⁵⁾. Lörcher'in "Cumhuriyet Mey-

danı", "Kızılay Kavşağı"na döndürür. Kızılay binasının 1929 yılında yapıldığı düşünülürse⁽²⁶⁾, akla bu en merkezi noktadaki plan değişikliğiyle ilgili iki tür açıklama gelmektedir :

Bunlardan ilkinine göre; Kızılay binasının yapılmasına, yarışma yıllarında Jansen Plan'ından ayrı olarak, Jansen'in görüşü alınmaksızın karar verilmiştir. 1928 Jansen Planı'nda böyle bir yapı, daha

Şekil 5:
Çankaya'da bir mahalle için öneri, (Lörcher, 1925)

PLANLAMA 89/2-3-4

doğrusu, bulvar kaydırılması yoktur. Ancak bu yapı yapıldıktan sonra Jansen, planını değiştirmiş olabilir.

İkinci bir olası açıklamaya göre; Kızılay binasının yapımı Jansen'in onayı alınarak gerçekleştirilmiştir. Jansen, yaptığı

birçok planda trafik akışına, kavşak düzenlemelerine önem vermiştir. Lörcher'in öngördüğü, kendisinin de 1928 planında benimsediği simetrik yapı sonucu, Güvenpark önünde ortaya çıkan meydan, trafik düzenlemesi zor bir meydana. Bu

sorunu çözmek için, bulvar, şimdiki hattına kaydırılmıştır. Aynı şekilde, Sıhhiye tarafında da bulvarın düzlüğü, 1932 planında kırılmıştır. Ancak Jansen'in bu sorunları, yangın projesinde ele almamış olması düşündürücüdür.

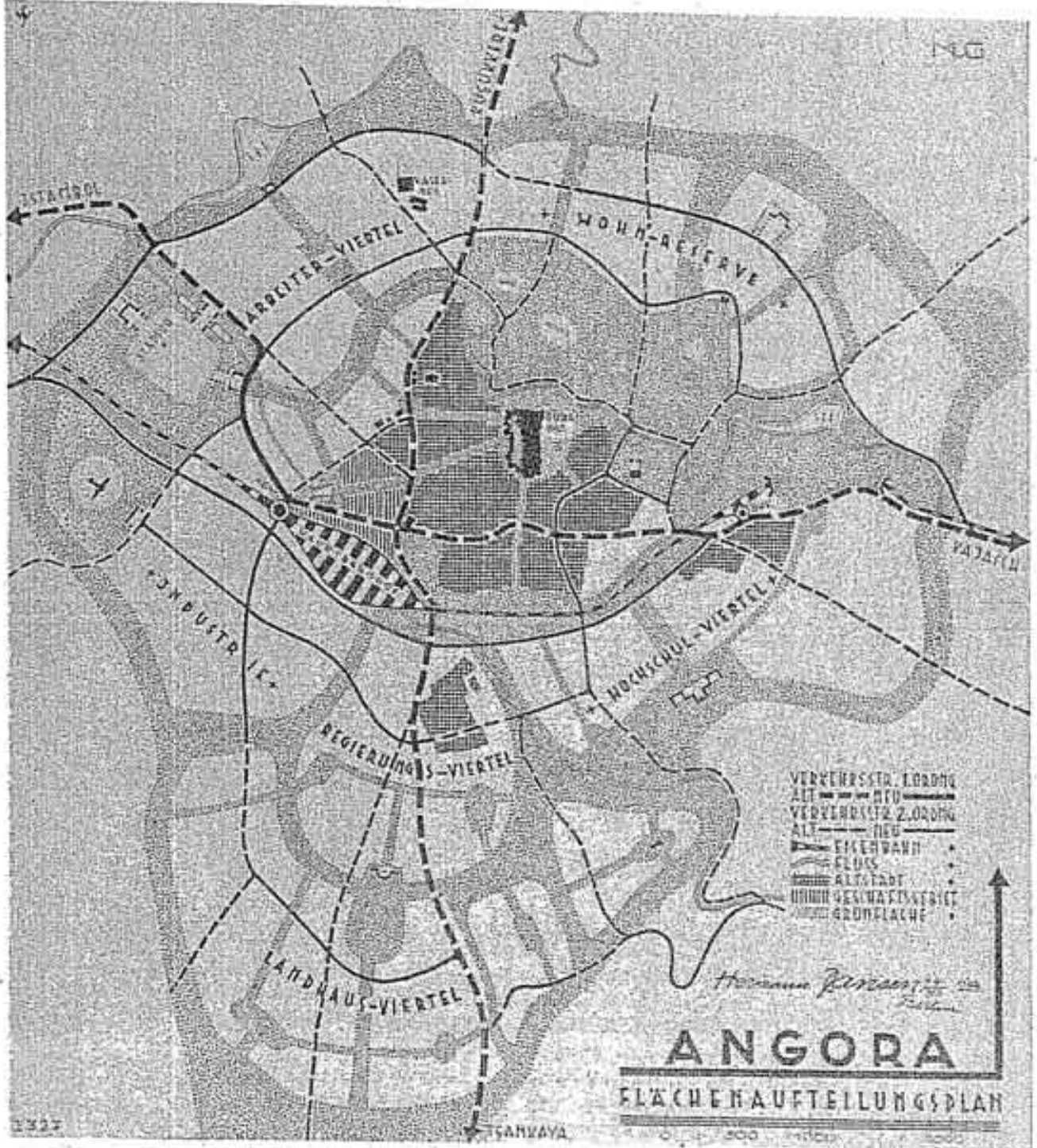
Şekil 6:
Jansen'in yangın projesi, 1928

Kentin en merkezi yerinin Kızılay Bahçesi olarak öngörülmesinin, Jansen'in Camillo Sitte'ci tutumuyla açıklanması geçerli değildir. Zira Sitte'ye göre yeşil alanlar -aynı kentsel meydanlarda olduğu gibi- etrafı kapalı, yolların gürlüğünden, tozundan en az etkilenen sakin mekânlar olmalıdır⁽²⁷⁾. Kızılay

Bahçesi ne bu koşulları yerine getirmekte, ne de düşünülen Bakanlıklar Sitesi'yle kentsel bir bütünlüğü sağlamaktadır. Bu durum, Kızılay'ın biraz tesadüfi oluştuğu kanısını güçlendirmektedir. Kızılay binasının inşa edilmesiyle ilgili araştırmalar, bugünkü Kızılay kavşağının oluşumuna ışık tutacaktır.

Lörcher'in bulvar üzerindeki önemli ögesi altıgen meydan, - muhtemelen trafik endişesiyle- Jansen'e kaldırılır. Aksın doğruluğu kırılarak, eski kentle olan bağlantı rahatlatılır; Necatibey ve Mithatpaşa Caddeleri'nin bağlantıları değiştirilir. Son dönemlerde olağan bir kavşak olarak düzenlense de, Hitit

Şekil 7:
Jansen'in arazi dağılımı
şeması, 1928

Anıt, Lörcher'in öngördüğü bu özel mekâna (Yenişehir'in kapısı (A.V.) yerleştirilir.

Gene Lörcher'ce özel bir mekân olarak düşünülen tiyatro ve sinema yeri, bu işlevler gerçekleştirilme bile, Jansen Planı'nda yeşil meydanlar olarak (Zafer Meydanı) kente yıllarca zenginlik katmışlardır. Ancak daha sonra yapılan Zafer Çarşısı ve bu iki yeşil parçanın birlikte düşünülmemesi sonucu (düzenlemede üslup tutarsızlığı), bugün orada bir meydan bulmak olanaksızdır. Sadece yol üzerindeki anıt (1927) eski meydanın kalıntısıdır.

Bulvar üzerinde merkezi bir yerde, etrafında hamam ve cami öngörülen meydan gerçekleştirilme bile, gerçekleştirilen yol düzeni, burasını yaya trafiğinin en işlek olduğu yer yapmaya yetmiştir. Şimdiki tüp geçidin bu noktada bulunması o bakımdan anlamlıdır.

Lörcher Planı'nda öngörülen bulvar, bazı değişikliklere uğrayarak gerçekleştirilmiş ve yıllarca Ankara'nın "piyasa" promenadını oluşturmuştur. Bulvar'ın doğu yakasının daha yoğun olarak kullanılmasında, Kızılay Meydanı'nın simetrik yapısının bozulmuş olmasının da rolü vardır.

Lörcher Planı'nda Sakarya Caddesi Bulvar'a kadar inmez, Selânik Caddesi'ne açılır. Sakar-

ya Caddesi Mithatpaşa Caddesi'ne doğru genişleyerek bir yeşil kuşağa dönüşür. 1932 Jansen Planı'ndaysa tüm Sakarya, yeşil kuşak olarak ele alınmış ve Bulvar'a açılmıştır. Ancak daha sonra Sakarya yeşil kuşağı belediyelerce kolay ıcrant alınmış olarak görüldükçe üzerinde kısmen kamu eliyle yapılaşmaya gidilmiştir.

Kale'ye yönelik akslar ya da manzara noktaları, Lörcher Planı'nda olduğu gibi, Jansen Planı'nda da özellikle yer tutar. Eski Meclis'in arkasına öngörülen Lörcher aksından vazgeçilir. Zaten bu aksın iki ucunu oluşturan önemli yapılar aradan geçen süre içinde ya başka yerde öngörülmüş (Yeni Meclis), ya da inşa edilmiştir (Türkocağı/Halkevi). Ayrıca Ulus Meydanı'nın Kale'yle olan görsel bağlantısı sağlanmıştır.

Lörcher'in şimdiki Gençlik Parkı'nda öngördüğü, okulların arasından geçen aks, Jansen'ce de (1928) korunur. Ancak Jansen okulların yerine işyerleri önerir (Şekil 11)⁽²⁸⁾ ve bu aksı Gençlik Parkı çıkışında kuzeye kıvrar. İstasyondan çıkanların Kale manzarasını kapatmak için İstasyonun önüne bir havuz yapılacaktır⁽²⁹⁾. Buradan Opera Meydanı'na, pazar yolundan (Gençlik Parkı'nın içinden), ki bu yolun etrafında işyerleri vardır, sadece doğunun altıkanlıklarına uygun olarak yaya

geçilebilir. Bu yolun iki tarafındaki yapılara taşınlar, yalnız arka taraftan ulaşabileceklerdir. Yoldan giderken yukarıda kale görünür (Şekil 8, 9)⁽³⁰⁾. Pazar yolu fikrinden Jansen'in 1932 Planı'nda vaz geçilmiştir.

Son Söz :

Bu çalışmanın amacı, Ankara'nın ilk planlarının içeriğini, konunun az bilindiğini sandığımız için, daha geniş bir çevreye tanıtmaktır. Ancak, bu planların ne kadarının neden ve nasıl uygulanmadığının, birbirlerine etkilerinin ve başka soruların araştırılması titiz arşiv çalışmaları gerektiren ayrı konulardır. Bu çerçevede, sayın Fehmi Yavuz'un Ankara'yla ilgili değerli çalışması, bu konuda yapılabilecek çalışmalara çok güzel bir örnektir. Şimdilik şehircilik tarihimiz, ne belediyelerin ne de meslektaşların ilgisini çeker gibi görünmektedir. 60 yıllık tarih, kısmen 600 yıl kadar uzakta durmaktadır.

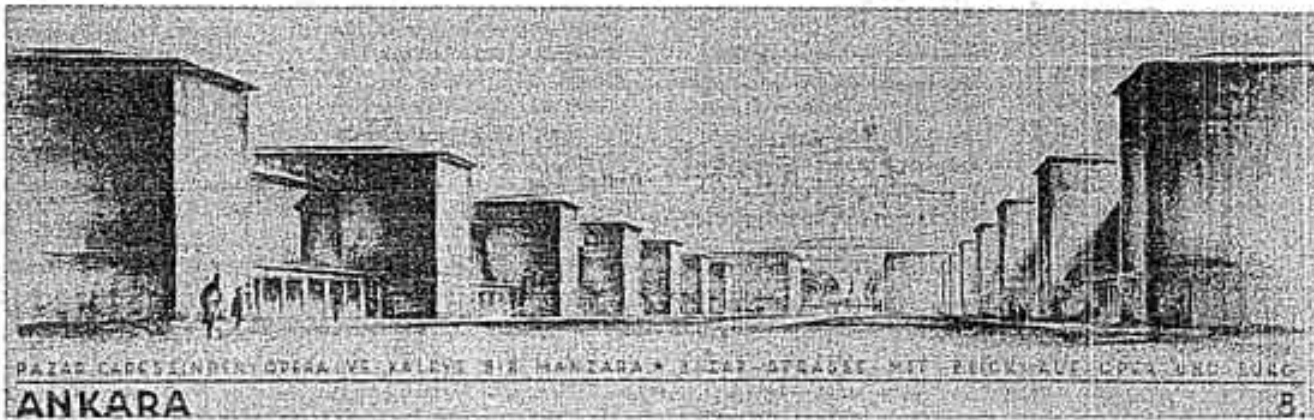
NOTLAR :

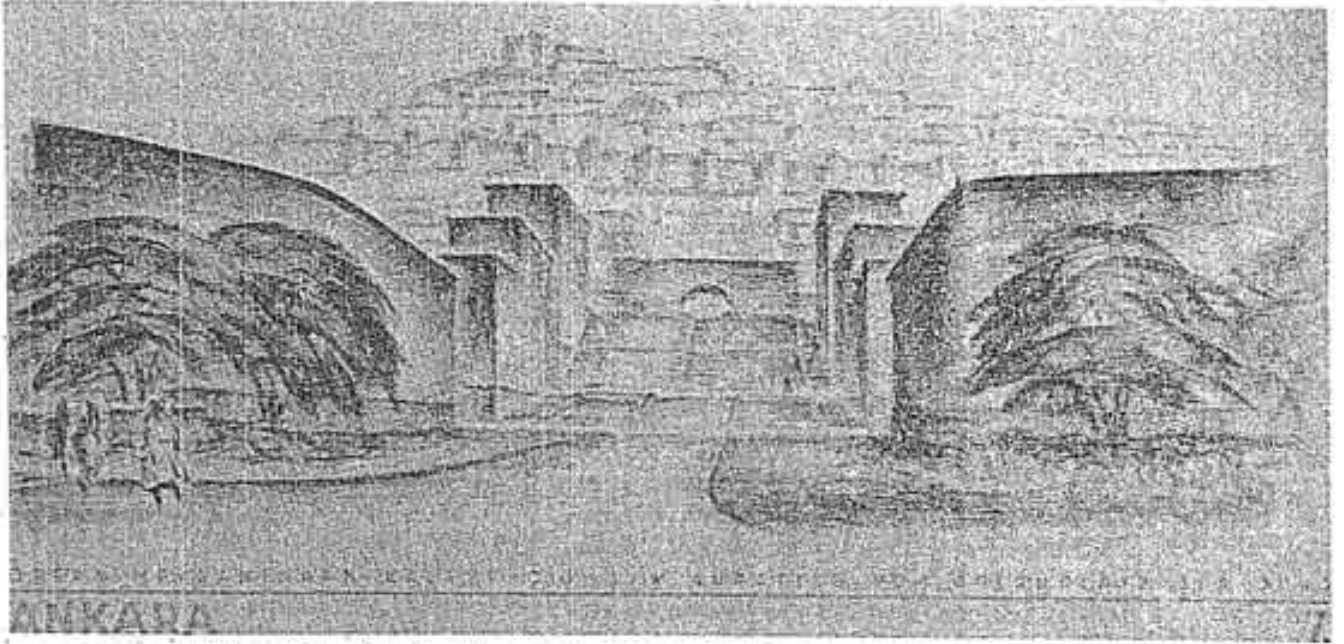
- 1) Buzhan Arif, "İstanbul'un Planları", Mimar, Yıl 3, İstanbul 1933, s. 178, zikreden Tekeli İhsan, "Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökeni", Türkiye'de İmar Planlaması, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1980, s. 49.

Lörcher Planı'nda öngörülen bulvar, bazı değişikliklere uğrayarak gerçekleştirilmiş ve yıllarca Ankara'nın "piyasa" promenadını oluşturmuştur.

Şimdilik şehircilik tarihimiz, ne belediyelerin ne de meslektaşların ilgisini çeker gibi görünmektedir. 60 yıllık tarih, kısmen 600 yıl kadar uzakta durmaktadır.

Şekil 8:
Bugünkü Gençlik Parkı'nda planlanmış olan "Pazar Caddesi" (Jansen, 1928).

Şekil 6:
Opera Meydanı'ndan
Kale'ye çıkış,
(Jansen, 1928).

Belediyeler kentlerin gelişimiyle ilgili belgeleri (plan, proje, yazı, basın alıntısı, resim v. s.) hemşerilerine sergi ve yayın yoluyla sunmakta çok yetersiz kalmaktadırlar.

2) Lörcher Carl Ch. "Der Neue Bebauungsplan für Ankara", Wasmuths Monatshefte für Baukunst, Heft 1, Berlin, 1925, s. 25. Bu yazıda planın kağıt yılında yapıldığı belirtilmemekle birlikte, 1925 Yılı'nın başlarında dergide yayınlanmasından, planın 1924'te yapıldığı sonucunu çıkarıyoruz.

3) Lörcher Carl Ch. "Das Neue Regio-risoriental der Stadt Ankara", Staatshau Monatshefte für Stadtbaukunst, Berlin 1925, s. 144.

4) Fehmi Yavuz'un Ankara Şehirciliği'nin bir yayınından (Ankara Şehir Planları, sayfa 3, Hakimiyeti Milliye Matbaası 1929) yapıldığı şunu gözüktür: "1927 senesinde Şehircilik tarafından eski ve yeni şehir için müstahlik Müşavir Hüyükler'e iki plan yapılmıştı. Lörcher Planı temin edilmiş bu planlar hususî bir komisyon tarafından teklif edilmiş eski şehir planının tahkik kabiliyeti görülmüştüğü için ve yeni şehir planı ise, mesken bütünü sebebiyle, derhal binalar inşaa zaruretine binaen kabul olunmuş...". Yavuz Fehmi, Ankara'nın İman ve Şehirciliği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınlarından No: 21-3, Ankara, 1952, s. 25.

Buradan kaynaklanarak ilgili literatürde hem Lörcher planlarının 1927'de yapıldığı yanlış olarak yazılmış, hem de Heussler'e Lörcher arasındaki ilişki kurulmamıştır. Genel Tazekat, Heussler Harita Uzmanlığı firmasının 1925'de Kale ve civarının haritasının geliştirildiğini belirtir. Tazekat Genel, "Jansen Plan Uygulama Sonuçları ve

Cumhuriyet Demokrasininin Kent Planlama Yaklaşımı", Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri, ODTÜ Yay., Ankara, 1984, s. 306. Acaba Heussler Firmasının yapıldığı harita Lörcher planının Ulus çevresinde uygulanmasını mı yönlendirdi (uygulama planı)?

5) 1. Tekelî 1924 yılında daha Kuruluş Savaşı sırasında Ankara'ya gelmiş olan askeri haritacılar tarafından 1:4000 ölçekli bir Ankara haritası hazırlanmış belidir (Not 1'de s. 56). 1:2000'lik inşaa planının büyütmüş 1:4000'lik haritalar üzerine çizildiği düşünülebilir. Bizim yukarıda adı geçen 1:4000 ölçekli haritayı incelemeye olanağımız olmadı. Ancak Altındağ Belediyesi'nce yayınlanan ve 1926 haritası olarak adlandırılan haritanın 1924 yılında yapıldığı olan 1:4000 ölçekli harita olduğuna düşünüyoruz. (Altındağ Belediyesi, Ankara Kaleli Koruma Geliştirme İnşaa Planı Projesi, Ankara 1987, s. 65, Şekil P5). Zira adı geçen "1926 haritasında" 1926 yılında yapıldığı belirtilen (Sözen Metin, Türk Mimarlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984) bazı yapılar, örneğin: Adliye Sarayı, Çocuk Hastahane Kurumu, Osmanlı Bankası görülmektedir. 1924 haritasının bugünkü Anafartalar kesimi için bakınız: Yavuz Ayyıl, 19. Yüzyıl Ankara'sında Kale-İçi, Tarih İçinde Ankara Eylül 1981 Seminer Bildirileri, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1984, s. 193.

6) Lörcher, Not 2'de s. 25, 26.

Bu dergide yayınlanmış olan plan,

1:2000 ölçekli inşaa planının 8,5 x 10,5 cm ye küçültülmüş, yer yer belirsiz bir siyah beyaz fotoğrafıdır. Bu bakımdan ayrıntılı kâğıtları izlemek olanaklı değildir. Planın sahnesi ve açıklama raporunun bulunması, uygulamaya ilgili girişimlerin arşivlerde izlenmesi, şimdilik kararsızlık olan birçok noktaya açıklık getirecektir. Belediye'nin veya Bakanlığın arşivlerinden böyle bir planın kaybolabileceğine ihtimal vermiyoruz. Yeni gelmişken, belediyeden bir dileğinizi belirtmek üzere geliyoruz: Belediyeler kentlerin gelişimiyle ilgili belgeleri (plan, proje, yazı, basın alıntısı, resim v. s.) hemşerilerine sergi ve yayın yoluyla sunmakta çok yetersiz kalmaktadırlar. Gelecekte bu tür çalışmaların -eğer belediyeler- arttırılması gerekir. Hem kent dışı doğumlarına ve genç nüfusun çokluğu, hem de kentlerin hızlı gelişimi düşünüldüğünde, bu iş daha da önem kazanmaktadır.

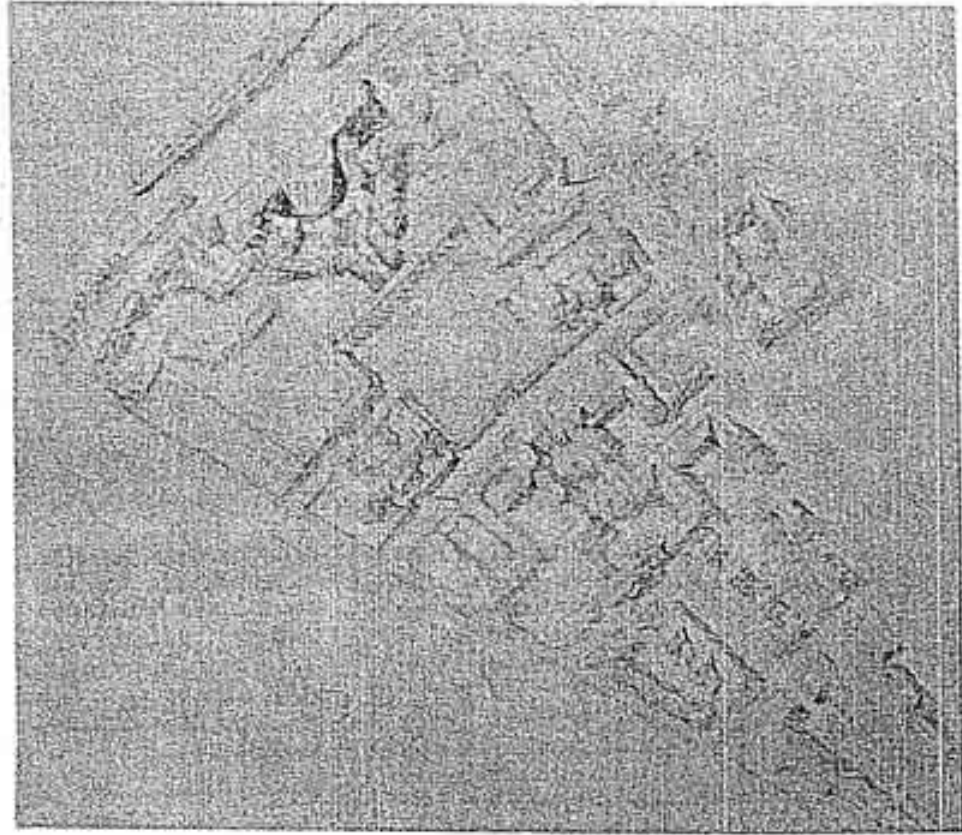
7) 1924 Yılı'nın ilk yarısında Amerikan "Urban" Şirketinin, Ankara'nın alt yapısının modernleştirilmesiyle ilgilendiğini bize Tekelî nakletmektedir. Tekelî İhsan, "Cumhuriyetin İlk Yılında Belediyecilik Anlayışının Oluşumu (1923-1930)", Mimarlık 77/ 2 s. 20.

Chester nasıl bu şirketin bir temsilcisi miydi?

Chester'in adı Y.K. Karasmanoğlu'nun Ankara romanıyla da geçmektedir: "... gerek Chester'inden ve gerek onu takip eden birkaç siyako teşebbüsünden sonra, artık bu önemli iş

adamlarına karşı haklı itirazsızlık hissetmeye başlayan Ankara Hükümeti... Karamanoglu Yakup Kadri, Ankara, 7. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, s. 100.

- 8) Not 2'de a.g.e., s. 26
- 9) Pazar ve hal yerleri elimizdeki planda kesinlikle anlaşılmamıştı. Bu nedenle, bu kullanımların Anafartalar'ın altında kalan Tenekçiler Sokakı'nın olduğu yere bağırıldığını sanıyoruz. Yurt Ansiklopedisi'nde, Ankara Toplamı Hal'i'nin 1926 Yılı'nda bir demek olarak kurulduğu ve 1942 Yılı'na kadar Anafartalar civarında Sulu Han ve İsviçre Han'da yapılmış olduğu belirtilmektedir (Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, s. 601).
- 10) Not 4'de verildiği gibi, eski Ankara için yapılan planın rol edildiği belirtilmektedir. Ancak bizce, buradan planın ümitsizce red edilmiş olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Yenışehir'in geliştirilmesi kararıyla eski Ankara'nın Planı'nın önemi azalmıştır. 1924-1927 arasındaki sınırlı uygulamalarda eski Ankara planının rol oynamış olduğu açıkça görülmektedir. Bilindiği gibi İmar Planlarının onanması formalitesi Ankara İmar Müdürlüğü'nün kuruluşundan (1928) sonradır (Yavuz F., Not 4'de a.g.e., s. 1).

Şekil 10 : Holzmeister'in Hükümet Sitesi önerisi, 1930.

- 11) Jansen Hermann, "Hermann Jansen zu seinem sechzigsten Geburtstag" Steudtgen, XXIV. Jahrgang, Berlin, 1929, s. 281. Jansen'in yayınladığı bu fotoğrafla Anafartalar ve Demirciler Caddesi'nin çevresindeki yapılaşma görülmektedir. Jansen bu gelişmelerden, yüksek yapıların kale manzarasını kapadığı için, rahatsızdır. Buralarda uygulanabilecek kademeli alçak bir yapılaşma düzeniyle seviyemiz görüntümler yumuşatılabileceğini belirtmektedir.

12) Yavuz Fehmi, Not 4'de a.g.e., s. 15-24.

13) Bu konudaki tartışmalar için bakınız : Yavuz Fehmi, Not 4'de a.g.e., s. 15-24.

Sayın Yavuz 583 sayılı yasaya ek olan 1:4000 ölçekli bir haritada sadece üç açıklama bulunduğunu belirtir. Bu haritada kadastro durumu ve planlama kararları gösterilmemiştir (a.g.e., s. 22-23).

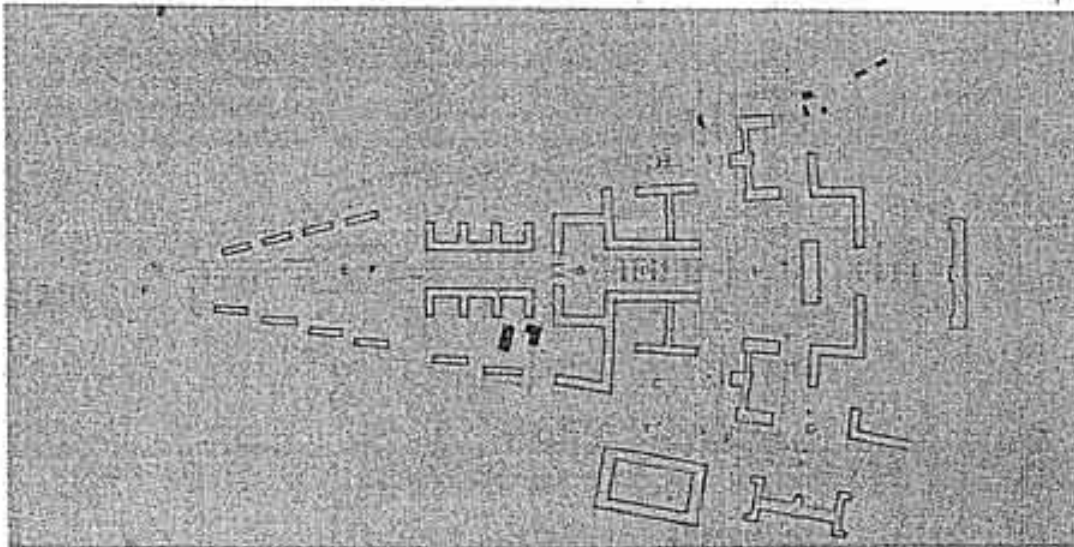
14) Bu alanda planlanmasını mı, yoksa kamulaştırılmasını mı önce yapıldığını kesin olarak bilemiyoruz.

15) Löcherer, Not 3'de a.g.e., s. 144

16) a.g.e., s. 144-145

17) Daha sonra Jansen Planı'na daha da geliştirilen Sakarya Caddesi'nin ana fikri bu planla doğmuştur.

18) Yıldırım Yavuz bu plan "kaz ayığı çemarı" bir plan olarak adlandırılmakta ve planın o dönemdeki başında Post-

Şekil 11 : Holzmeister'in Hükümet Sitesi önerisi, 1930.

Resim 4 :
Göven Park yapıldığı
yıllarda

dam çevresinden hareketle yapıldığını belirtildiğini ilmektedir. Yavuz Yıldırım, 1923-1928 Ankara'sında Konut Sorunu ve Konut Gelişmesi, Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bülteni, ODTÜ yayını, Ankara, 1984, s. 236.

Birne bu planın Potsdam'la ilişkili ancak biraz zıtlımsıyla kurulabilir. Benzer yollarına Paris, Roma, Berlin gibi mekânî kentlerde de rastlanabilir.

19) Lörcher, Not 3'de s.g.e., s. 145.

20) s.g.e., s. 145.

21) Yavuz Fahmi, Not 4'de s.g.e., s. 25-37.

Bu yarışmalardan Jansen ve Brix 1910 yılında düzenlenmiş olan ve iki birincilik ödülü verilen Büyük Berlin planına yarışması katılıp, aynı yıl birincilik ödülünü almışlardır. Profesör Brix bu yarışmaya Prof'dür Gentzer'le birlikte katılmıştır (Berliner Architekturwelt, XIII. Jahrgang, Berlin, 1911, s. 40, 123-163).

22) Jansen, Not 11'de s.g.e., s. 282.

Diğer yarışmaların Yenikapı'nı nasıl ele aldıklarını şimdilik bilmeyoruz.

23) Jansen'in 1932 işlev geçmesi için

bakınız : YAVUZ FAHMI, Başkent Ankara ve Jansen, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, Ankara, 1981, s. 26.

Jansen'in 1932 Planı için bakınız : Altındağ Belediyesi, Ankara Kentsel Koruma, Geliştirme, İmar Planı Projesi Ankara, 1987, s. 130.

24) Jansen, Not 11'de s.g.e., s. 269.

25) Lörcher'in "Hükümet Sitesi" için Öngörüsü Birkener Üçgen alan, üçgenin iki kenarlarını oluşturan eşit açılıklı yollarla anılandır. Jansen yol ağlarının değiştirmekle beraber, Lörcher'in Öngörüsü Üçgeni prensip olarak korur. Sadece üçgenin tabanı Çankaya yönüne çekilmiştir. Üçgen alan içindeki yapılaşmanın planlarının içi Jansen tarafından Clemens Holzmeister'e bırakılır. Holzmeister'in "Hükümet Sitesi" için yaptığı ilk eskizler için bakınız : Friso-häuser Stefan, "Das Regierungsviertel von Ankara", Westmuths Monatshefte Baukunst und Städtebau, Heft Juni 1930, s. 292-295 (Şekil 10-11).

Bu eskizlerde Lörcher'in koyduğu yapı ködelerinin düzeni değiştirilmekle beraber, üçgenin içindeki eksen düzenesi korunmaktadır. Planda, daha sonraki kapıtacak olan Göven

Anıtı (1935) (Resim 4) benzer Öngörülmemektedir. Göven Park'ın (ö--man benzer park Öngörülmemiştir) Kızılay'a bakın yüzü açık bırakılmıştır.

26) Sözen Metin, Türk Mimarlığı, Ankara, 1984, s. 119.

27) Silvio Camillo, Der Stadtbau nach seinen künstlerischen Grundsätzen, Wien, 1909'daki 4. baskının takriben Wiedruden 1983, s. 304-206.

28) Jansen, Not 11'de s.g.e., s. 283.

Şehirmaneti'nce yarışmacılardan iki noktayı gür buluce alınması istenmektedir?

1. İstasyon ve Cumhuriyet Caddesi'de üzerinde yapılaşmaya gidilmesi, ancak yapıların arasından kale görünecek şekilde bahçeler bırakılması istenmektedir.

2. Bu alanda (Gençlik Parkı) denetim ve işyeri kullananlar Öngörülmemektedir.

Yavuz Fahmi, Not 4'de s.g.e., s. 91.

29) Bugün istasyondan çıkarken sol tarafta bozu depolarını görüldü. Orada bubenan park acıba neden kaldırılmıştır?

30) Jansen, Not 11'de s.g.e., s. 283.

□

Jansen yol ağlarının değiştirmekle beraber, Lörcher'in Öngördüğü Üçgeni prensip olarak tabanı Çankaya yönüne çekilmiştir.

İmar Mevzuatının İklimsel, Topografik, Psikolojik ve Ekonomik Açıdan İrdelenmesi

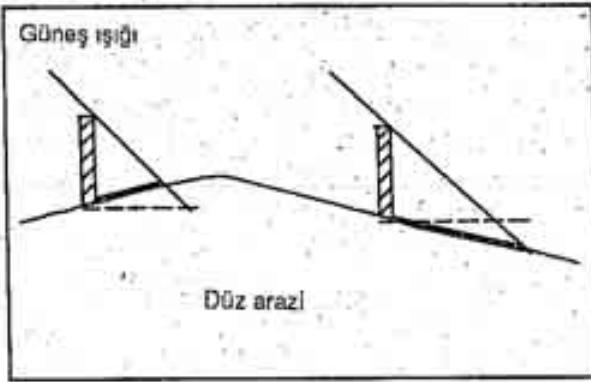
Saliha E. AYDEMİR

Kent Planlamasının ana amaçlarından biri; bireylerin, fiziksel, sosyal psikolojik ve ekonomik gereksinimlerini karşılayacak çeşitli donatıların, hizmetlerin ve fiziksel çevre koşullarının sağlanması ve bunların en ekonomik biçimde gerçekleştirilmesidir. Kentsel çevreyi oluşturma sürecinde planıcı-tasarımcı-uygulayıcı üçlüsünün karar verme

aşamalarında; yasalar, yönetmelikler, standartlar ve kişinin iklimsel performans isteklerine dayanan nesnel bir yargıyla sonuca varması gerekir. Bunlardan bazı performans ölçüt ve standartlarının, örneğin, doğal iklimlendirmeye ilişkin olanların, bölgesel değişim göstermesi doğaldır. Ancak, planlama-tasarım-uygulama çalışmalarını yönlendiren imar mevzuatımızda

bölgesel ve yöresel farklılıklar göz önüne alınmamaktadır. Her ne kadar Tip İmar Yönetmelikleri üzerinde ilgili belediyelerin değişiklik yapma yetkisi varsa da; hiç bir belediye, bu yetkisini kullanarak İmar Yönetmeliğini yöre koşullarına uyarlamayı denememektedir. Bu nedenle yöreye uyumlu kentsel çevreler oluşmamaktadır.

Aşağıda, İmar Yönetmeli-

Şekil 1: Arazi Eğimi ve Yönüne Göre Gölge Boyunda Değişime.

İmar Yönetmelikleri üzerinde ilgili belediyelerin değişiklik yapma yetkisi varsa da; hiç bir belediye, bu yetkisini kullanarak İmar Yönetmeliğini yöre koşullarına uyarlamayı denememektedir.

Tablo 1: 41° Enleminde Güneş Yükseliş Açısına ve Eğime Göre Gölge Boyu Endeksi

Arazi Eğimi %	G Ü N L E R			Yönetmelik Koşulu 45°
	21 Aralık 27°	21 Mart 50°	21 Haziran 72°	
Düz	100	100	100	100
10	131	108	112	115
20	180	115	124	130
30	252	123	135	150

PLANLAMA 89/2-3-4

ğinin 17, 18, 28, 29 ve 30'uncu maddeleri ile İmar Planı Yapılması ve Değiştirilmesine Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 23'üncü maddesi iklimsel, topoğrafik, ekonomik ve psikolojik açılarından, daha çok Doğu Karadeniz Bölgesi ile ilintili olarak irdelenecektir.

İklimsel Koşullar

Ölçeği ne olursa olsun, bir yapma çevrede; insanın iklimsel gereksinimlerinin doğal koşullar yardımıyla karşılanmasını etkileyen etmenler, yörenin iklimsel elemanları (güneş ışınımı, hava sıcaklığı, nemi ve hareketleri) ile doğal-yapay çevre koşulları (topoğrafya, bitki örtüsü, çevre yapılarının biçim, boyut ve konumları vb.) dir. Temelinde parselasyona dayanan planlama sistemimiz değişmedikçe; İmar Yönetmeliğinin, yapılarda bahçe mesafeleri ve yapı yüksekliği-yol genişliği ilişkisine ilişkin kuralları, doğal iklimlendirme açısından, önemini koruyacaktır.

Ölkemizde beş ana iklim

bölgesi saptanmıştır. Ilıman-nemli iklim grubuna giren Doğu Karadeniz Bölgesi'nde (DKB) yılın % 38'i kapalı geçer. Yedi ve sekizinci aylar dışında tüm aylar yağışlıdır. Yağış olmayan aylarda kuzey doğudan esen serin-kuru rüzgarın kent içine ve yapılara girmesi ısı konforunu artırır.

DKB kentleri, imar planlarının İmar Yönetmeliği'nin 29'uncu maddesine bağlı olarak incelenmesi; yönlenmeye göre değişmekle birlikte, yol genişliği, dolayısıyla yapı yüksekliği arttıkça, tüm katların Güneş'ten etkin yararlanma süresinin arttığını ortaya koymuştur (Özdeniz, 1985). 7 m.'lik bir yolda; güneye bakan üç katlı bir yapının zemin katı, 490 saat/yıl etkin güneşlenirken; 19.5 m. genişliğindeki bir yolda, yedi katlı bir yapının zemin katındaki etkin güneşlenme süresinin, 725 saat/yıl olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca, yapıların etkin güneşlenme süresi açısından, yollarda en uygun yönelmenin, sırası ile kuzey-güney, doğu-batı, güney batı-kuzey doğu ve güney doğu-kuzey batı olduğu görülmüştür.

Bir yapının, kapalı olmayan günlerde, ortalama, günde iki saat güneş alması gerektiği⁽¹⁾ kabul edilirse; yönlenmeye göre, en az 0.63 ile 0.78 arasında değişen bir yol genişliği/yapı yüksekliği oranları elde edilir⁽²⁾. Ana yönler boyunca uzanan yollar, ara yönlere göre daha dar, ya da yapılar daha yüksek olabilir. Genel olarak, tüm yönlenmeler için, yukarıdaki ölçüleri gerçekleştirecek genişlik/yükseklik değerinin 29'uncu maddedeki 12 m. yol genişliği, 15.5 m. yapı yüksekliği kademesi ile daha üst kademeler olduğu söylenebilir.

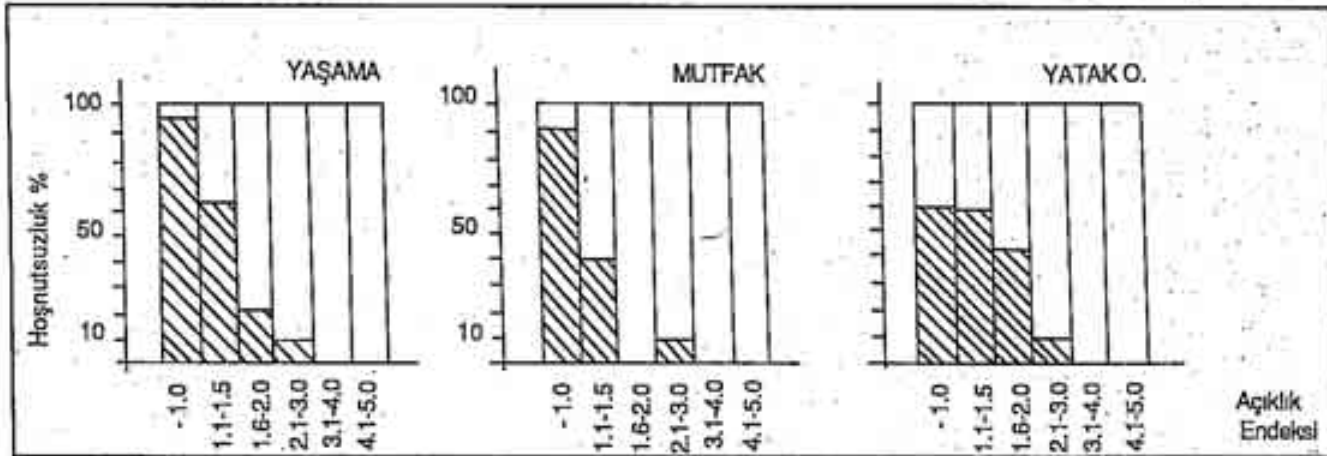
İmar Yönetmeliği'nin 28'inci maddesinde, konut bölgelerinde arka bahçe uzunluğunun h/2 olması öngörüldüğü,

yine 28 ve 17'nci maddelerde bunun, yapı yüksekliği ne olursa olsun, gerekli yapı derinliğinin sağlanabilmesi için 2-3 m.'ye kadar inmesine izin verilmektedir. Bu, kuzey-güney yönünde yönelen çok katlı bir yapının, güneye bakan arka bahçe yönünden üst kat dışında diğer katların güneş alamayacağı, dolayısıyla, yıl boyu hiç güneşlenemeyeceği demektir. Topoğrafik, ekonomik ve spekülatif zorlamalar nedeni ile DKB'nde ana kural haline gelen bu kural dışı durum, ılıman nemli iklimde büyük sakıncalar doğurmaktadır.

Topoğrafik Koşullar

Arazinin eğimi ve yönlenmesi yapay çevrenin iklimsel performansını etkiler. Kuzey yarım kürede güney ana ve ara yönlerine bakan yamaçlar, düz araziye göre daha çok, kuzey ana ve ara yönlerine bakan yamaçlar ise daha az doğrudan güneş ışığı alırlar. Cisimlerin gölge boyları da düz araziye göre kuzey yamaçlarında uzun, güney yamaçlarında ise kısadır. Örneğin, 41° enleminde % 25 eğimli bir kuzey yamaçındaki cismin gölgesi bahar ayında öğle saatlerinde düz arazidekinin yaklaşık 1.37 katı, güney yamaçında ise 0.82 dir. (Bkz. Şek. 1). Bu da kuzey yamaçların yapılar arası uzaklığın artmasını gerektiren bir etmendir.

Ölkemizde iklim bölgelerine göre farklılıklar göstermekle birlikte güney ve güney doğu, yönlenme için en uygun yönler kabul edilir. Ancak, fiziksel sınırlamalar yerleşmelerin gelişme alanlarının seçiminde önemli bir etkidir. Örneğin, kıyıya paralel uzanan yüksek dağlar DKB kıyı yerleşmelerini, genelde, kuzey ana ve ara yönlerine bakan yamaçlarda gelişmeye zorlamaktadır. Yukarıda sözü edilen nedenlerle, İmar

Yönetmeliğinin arka ve yan bahçe mesafelerine ilişkin 17,18 ve 28'inci maddelerindeki değerler bu bölgede, eğitim derecesine bağlı artan oranda yetersiz kalmaktadır.(Bkz.Tablo 1.)

Psikolojik Koşullar

Iklimsel ve topoğrafik koşullar dışında, yapılar arası uzaklığı etkileyen bir başka etmen de psikolojiktir. Kişinin konutunu değerlendirirken kullandığı 'ferah', 'aydınlık' ya da 'sıkıcı', 'karanlık' sıfatları büyük ölçüde yapının yakın çevresi ile ilişkisine bağlıdır. Trabzon'da 1981 öncesi yapımına başlanan ve en az bir yıldır oturulmakta olan altı büyük yapı kooperatifinde⁽³⁾ 1987 de yapılan bir alan çalışması, deneklerin yaşama, mutfak, yatak odası gibi mekanların manzaralarından hoşnutsuzluklarına ilişkin soruları da kapsamaktaydı. Seçilen kooperatiflerde alan kullanım katsayıları, TAKS ve KAKS sırası ile 0.40 ile 0.54 ve 2.0 ile 3.0, brüt nüfus yoğunluğu ise 668 kişi/ha. ile 1162 kişi/ha arasında değişmektedir. % 10 örnekleme ile seçilen 88 konuttaki deneklerin yanıtları mekanların konut ve konum planlarındaki konumlarını ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Brüt 6 m. ve daha dar olan yapılar arası uzaklığın (açıklığın) her üç

mekan türünde de yalnız son katlarda, özellikle yatak odalarında, rahatsızlık vermediği görülmüştür. "Açıklık Endeksi" (açıklık/denek konutun çatıya mesafesi) değerine bakıldığında, denek özelliği (yaş, cinsiyet, eğitim vb.) ne olursa olsun hoşnutsuzluğunun tüm mekanlarda 1.0'ın altındaki değerlerde yoğunlaştığı, yaşama mekanlarında ise 1.5'a kadar yükseldiği söylenebilir (Bkz. Şekil 2).

Deneklerin manzaradan hoşnut olmamalarının temel nedeni "yapıların iç içe olması" (% 67) ve "karşı yapının güneş ve görüşlerini kesmesi" (% 30) dir. Manzaradan hoşnut olan deneklerin % 68'i, daha çok arazi eğiminden yararlanan üst katlarda oturanlar ile çevre yapı adaları henüz yapılaşmamış olanlardır. Yapı yüksekliğinin yaklaşık iki katı boyutlarında, düzenli bir iç bahçeye bakmak (% 17) ve konutun bol güneş alması ve güneşli bir alana bakması (% 15) de hoşnutsuzluk gerekçeleri olarak gösterilmiştir.

Konum ve konut planları üzerinde yapılan değerlendirme ile hoşnutsuzluk-hoşnutsuzluk nedenleri birlikte ele alınırsa, genelde, kullanıcılara kabul edilebilir açıklığın, yaşama mekanlarında yapı yüksekliğinin 1.5 katı, mutfaklarda yapı yüksekliği kadar olduğu söylenebilir. Yatak odalarında ise kabul

edilebilir açıklık 1.0 ve 1.5 H. (yapı yüksekliği) değerleridir. Bunun diğer iki mekan türünden farklı bir hoşnutsuzluk grafiği göstermesi mekan kullanımının özelliğine (yaş, cinsiyet vb.) ve mekanda yer alan ek eylem türlerine bağlı olabilir.

Ekonomik Koşullar

Eğimli arazilerde yapıların araziye dik ya da paralel yerleşmeleri, boyutları ve tipleri (az-çok katlı olmaları) maliyetlerini etkilemektedir. Batılı kaynaklara göre (Simpson, 1983; Simpson ve diğ. 1984) arazi eğimi arttıkça temel maliyeti artmakta, eğime dik yerleşildiği durumda ise artış daha büyük olmaktadır. Ancak, eğime ve zemin cinsine göre yapı-zemin ilişkisinde alınacak önlemlerle (ek duvar işçiliği, yarma-dolma ile yapının oturacağı zeminin düzeltilmesi, yapı kesitini araziye uydurma, yapı derinliğini azaltma vb.) ek maliyeti azaltmak da olanaklıdır. Uygun bir yapı-zemin ilişki tipi seçme koşulu ile temel maliyetinde % 8'lere varan ekonomi sağlanmaktadır.

Simpson'un saptamalarının ülkemiz için geçerliliği, kentlerimizdeki yaygın konut tipi, konut sektöründeki üretim girdileri ve imar mevzuatımıza uygunluğu açısından irdelenmiştir. Trabzon Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'nce yaptırılan

Şekil 2 : Manzaradan Hoşnutsuzluğun Mekan Türü ve Açıklık Endeksine Göre Yüzde Dağılımı.

Uygun bir yapı - zemin ilişki tipi seçme koşulu ile temel maliyetinde %8'lere varan ekonomi sağlanmaktadır.

Yapı, eğime paralel yerleşiyorsa; en ekonomik eğim %30 olmakta; yapı derinliğini azaltmak, kazı işlemlerini, dolayısı ile maliyeti artırmaktadır.

İncesu' afet konutlarının metraj cetvelleri temel alınarak, 17.55 x 10.0 m. boyutlarındaki bir yapının çeşitli konum (eğime dik, paralel) ve eğimlerdeki (% 10, 20, 30) arazilerde zemin altı maliyetinde ortaya çıkan değişimler yapı-zemin ilişkisindeki seçeneklere göre hesaplanmıştır.

Hesaplamalardaki ön kabul-ler şunlardır : a) Yapı beş katlıdır. b) Ölkemizdeki genel uygulamaya göre; yapı taban alanının yaklaşık % 55'i sığınak, depo ya da ısıtma dairesi olarak kullanılacaktır. c) Yapının doğal zemine bitişik tüm döşeme ve dış duvarlarında birbiri ile bağlantılı, sürekli bir nem yalıtımı ve eğim suyunu yapıdan uzaklaştıracak, yapının eğim tarafında ve eğime paralel iki tarafta drenaj yapılacak, duvarlardaki yalıtım koruyucu duvarla kapatılacaktır. d) Bodrumun konumu, yapı eğime paralel yerleştiğinde yapı boyunca eğim yönünde, dik yerleştiğinde ise eğim yönündeki daire altında olacaktır.

Tablo 2'de görüldüğü gibi; yapı, eğime dik yerleşiyorsa ve yapı-zemin ilişkisinde yarmadolma ve ek duvar işçiliği yöntemleri birlikte kullanılıyorsa; % 10 ve % 20 eğimli arazilerde-

ki zemin altı yapı maliyeti birbirine çok yakındır. Ancak, % 30 eğimde büyük artış göstermektedir. Yapı kesitinin eğime uydurulduğu durumda ise; maliyet, birinci yöntem göre, eğime bağlı olarak, % 4.2-10.6 oranlarında düşmektedir. Zeminin kaya olduğu durumda, yapı kesitinin araziye uydurulması daha da ekonomik olmakta, maliyet düşüşü % 9 - 18.5'u bulmaktadır.

Yapı, eğime paralel yerleşiyorsa; en ekonomik eğim % 30 olmakta; yapı derinliğini azaltmak, kazı işlemlerini, dolayısı ile maliyeti artırmaktadır. Herhangi bir eğimdeki yapının seçeneklere göre zemin-altı maliyetindeki değişim tüm yapı maliyetinin, zemin cinsine göre % 1.6'sı ile % 3.6'sı oranlarındadır (yapı kat sayısı düştükçe bu oranlar artacak, yükseldikçe azalacaktır).

İmar Yönetmeliği'nin 30'uncu maddesinde, eğimli arazide kotun, parsel cephesi ortasından alınacağı belirtilir. Bu, yukarıda görüldüğü gibi, sert toprak-kaya-zeminlerde diğer çözümlerden çok daha ekonomik olan yapı kesitini eğime uyarlamanın çözümlere gidilmesini güçleştirmektedir. Çünkü, böyle bir çözüm, örneğin dört katlı

bir yapıda temiz kat yüksekliğini, 2.50 m.'ye kadar düşürmektedir ki bu yükseklik kullancılarca yetersiz bulunmaktadır.

Sonuç

Yukarıdaki açıklamalardan çıkarılacak sonuç-öneriler iki grupta toplanabilir.

İmar Mevzuatı Açısından

Yapıların etkin güneşlenme süresini arttırmak için İmar Yönetmeliği'nin 29'uncu maddesi ile İmar Planı Yapılması ve Değiştirilmesine Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 23. maddesi İklim bölgelerine ve yöne bağlı olarak detaylandırılmalıdır. Örneğin, ılıman nemli iklim bölgesinde 12 m.'den daha geniş yolların yapılması desteklenmelidir. Ayrıca, ara yönler doğrultusundaki yollarda yapı yükseklikleri, aynı genişlikteki ana yönler doğrultusundakilere göre en az bir kat daha alçak olmalıdır.

İmar Yönetmeliği'nin 18. ve 28. maddelerindeki bahçe mesafeleri, iklim bölgesi, arazi eğimi ve yönlendirilmesine göre değişmelidir. Örneğin, DKB'nde kuzey yamaçlarında en küçük

İmar Yönetmeliği'nin 18. ve 28. maddelerindeki bahçe mesafeleri, iklim bölgesi, arazi eğimi ve yönlendirilmesine göre değişmelidir.

Tablo 2 : Yapının Zemin Altı Maliyetinin Eğim, Yapının Konumu Yapı-Zemin İlişkisi ve Zemin Cinsine Göre Değişimi.

Yapının Eğime Göre Konumu		Dik	Paralel		
Yapı - Zemin ilişkisi		Ek Duvar İş Yarma Dolma	Kesiti Eğime Uyarılama	Yapı Derinliğini Azaltma	
Maliyet Endeksi	Küçük Zemin	10	100.0	—	114.5
		20	99.1	94.9	99.6
		30	116.0	105.9	97.9
	Kaya Zemin	10	100.0	—	116.9
		20	104.4	95.4	104.1
		30	126.6	108.1	102.3
Arazi Eğimi %					

bahçe mesafesi aşağıdaki formülle belirlenebilir.

$$D = (h + a) \left(\cos \alpha + \frac{\sin \alpha}{\tan \beta} \right)$$

Burada :

D = İki yapı arasındaki uzaklık,

h = Yapı yüksekliği.

a = Eğime bağlı olarak, eğim yönündeki yükseklik artışı (arka bahçe mesafesi için $a = \tan \alpha$.. yapı derinliği, yan bahçe mesafesi için $a = \tan \alpha$ yapı cephe genişliğidir),

α = Arazinin eğim açısı (örn. % 20 eğim için 11.32° 'dir),

β = Doğal zeminin güneş ışını ile yaptığı açı (yönetmeliğin 28. maddesinde güneş ışınının yatay düzlemle yaptığı açı 45° kabul edildiğine göre $\beta = 45^\circ - \alpha$ 'dır).

Ek olarak; iklim bölgeleri özelliklerine göre, yönetmeliğin arka bahçe mesafelerine ilişkin özel çözümler, (en az 2-3 m.'ye kadar inebilmesi koşulu) yeni yapılaşmakta olan alanlarda kaldırılmamalıdır.

Bitişik düzen yapılaşması öngörülen konut alanlarında da en az 5 m. ön bahçe bırakılmasının zorunlu olması, yapılar arası uzaklığı arttıracığından kullanıcının konutundan hoşnutluğu kadar etkin güneşlenme süresini de arttıracaktır.

Kısaca, yönetmeliklerde yapılacak sözü edilen değişikliklerle herhangi bir alanda öngörülen yoğunluk, (kişi/ha. ya da E değeri olarak) değiştirilmeden yükselerek, tabanda kullanımı azaltmak, yapılar arasındaki uzaklığı arttırmak, böylece, ilüman nemli iklim bölgelerindeki kentlerde havalanma, etkin güneşlenme ve psikolojik doyumu iyi yönde geliştirmek olanaklıdır.

Yönetmeliğin 30. maddesinin yarım kat kot farklı çözümleri özendirecek şekilde; örne-

ğin, zemine oturan her dairenin cephe ortasından kot alınması gibi, değiştirilmesi, ekonomi sağlayacaktır. Tek yapı ölçüğünde önemsiz görünen ekonomi oranı, özellikle DKB'deki gibi, genelde yamaçlara yerleşmek zorunda olan kentlerde mil-yarlarla ölçülen boyutlara ulaşabilir.

Tasarımcı Açısından

Eğimli arazilerdeki uygulamalarda yapı kesitini olabildiğince doğal zemine uydurmanın, ülke ölçüğünde önemli ekonomiye neden olacağı unutulmamalıdır.

Kooperatifler, siteler ve toplu konut alanlarında parselasyona bağlı kalınmadan serbest düzenlemeler yapılabilmesi, plancıya-tasarımcıya güneş ışığından yeterince yararlanma ve kullanıcıların psikolojik gereksinimlerine yanıt verme olanağı sağlamaktadır. Ancak, 1981 öncesi kooperatifleşmenin yoğun olduğu yedi kentte yaptığımız çalışmalar, tasarımcıların bu olanağı kullanmadıklarını göstermektedir. Kaldı ki, tasarım süreci giderlerini azaltmak amacıyla katı tip projeler üretilmekte, yapının konum özelliğine göre, yapım maliyetini bile etkilemeyen küçük değişikliklere gidilmemektedir. Örneğin, yapının yönlendirilmesi için güneşlenmeye uygun yönlerdeki ya da manzara noktalarındaki cepheler sağır kalabilmektedir. Tasarımcının bir yapının ön tasarım-yapım maliyetini azaltırken, yapının kullanıcı değerini de düşürücü uygulamalardan sakınması gerekmektedir. □

NOTLAR :

- (1) Almanya'da üç-dört odalı bir konutun gubat ayında güneşlenmesi gereken en az ve optimum süre sırası ile 90-120 dak. ve 210 dak.'dır. Oda sayısı azaldıkça süre kuzalmakta, beşten çok

odaya sahip konutlarda ise güneşlenme süresi 150 ve 240 dakika olarak belirlenmektedir (Schild ve diğ., 1982). Ayrıca, Trabzon için yapılan bir çalışmada konutların günde en az iki saat güneş ışığı almaları gerektiğinden söz edilmektedir (Aksay ve diğ., 1976). İngiltere'de Department of Environment'ın koyduğu standartta, bir konutun 21 Martta en az üç saat güneş alması istenmektedir. (Simpson ve diğ., 1984).

- (2) Buradaki kabule göre; bir yapının kapalı olmayan günlerde güneşlenmesi gereken toplam süreyi, yıl boyu etkin güneşlenme süresi ile karşılaştırmak bir ölçüde yararlı olmaktadır. Çünkü, bir yapının etkin güneşlenme süresi, ayları göre değişmekte; yaz aylarında, bahar ve kış aylarına göre daha uzun olmaktadır. Elimizde bu konuda daha detaylı bilgi olsaydı ve aylara göre bir karşılaştırma yapılsaydı, güneşlenme süresi kabullüne göre, yol genişliği-yapı yüksekliği oranının daha yüksek olması beklenirdi.
- (3) Araştırmaya katılan kooperatiflerin konut sayıları 1963-81 Yılları arasında Trabzon'da yapılan tüm kooperatifler konut sayısının % 29'dur.
- (4) Anzli eğimine göre maliyet değişimi, Simpson'un saptamalarına uymamaktadır. Ama nedeni, ülkemizdeki yaygın uygulama gerekçe, orak servis mekanlarının her yapının bodrum katında çözümlenmesi tarzıdır. Bu, düşük eğimde kazı ve yalıtım giderlerini arttırmaktadır.

KAYNAKÇA :

- Aksay, Ö., Ş. Aydınlar, Z. Ertürk, H. Özcan (1976) "Trabzon Kervak Meydanı Yerleşmesi Üzerinde Bir Genelleme", Mimari, No. 3.
- Özdeniz, M. (1984) "Doğu Karadeniz Kıyı Kentleri İmar Planlarının İklim Açısından Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış araştırma).
- Schild, E., H. F. Casselmann, G. Dahlen, R. Fohler (1982) Bauphysik-Planung und Anwendung, 3. Überarbeitete Auflage, Friedr. Vieweg und Sohn, Verlagsgesellschaft mbH, Braunschweig.
- Simpson, B.J., M.T. Proby (1984) Housing on Sloping Sites: A Design Guide, Construction Press, Longman.
- Simpson, B.J., (1983) Site cost in Housing Development, Construction Press, Longman.

Yönetmeliğin 30. maddesinin yarım kat kot farklı çözümleri özendirecek şekilde; örneğin, zemine oturan her dairenin cephe ortasından kot alınması gibi, değiştirilmesi, ekonomi sağlayacaktır.

Kooperatifler, siteler ve toplu konut alanlarında parselasyona bağlı kalınmadan serbest düzenlemeler yapılabilmesi, plancıya-tasarımcıya güneş ışığından yeterince yararlanma ve kullanıcıların psikolojik gereksinimlerine yanıt verme olanağı sağlamaktadır.

Tasarımcının bir yapının ön tasarım-yapım maliyetini azaltırken, yapının kullanıcı değerini de düşürücü uygulamalardan sakınması gerekmektedir.

İmar Mevzuatı ve Kentlerin Biçimlenişinde Güneş Işınımı Etkisi

Mesture BULDURUR - AYSAN

İlk kez 1930'larda bilimsel olarak bağlatılan Güneş-mimarlık ilişkileri son yıllardaki petrol bunalımı ile bilim adamlarının bu alandaki çalışmalarını hızlandırmış, günümüzde mimarlık ve kent planlama çalışmalarında ağırlıklı ölçüt olarak yerini almıştır. Güneşin ışınım enerjisi açısından uygun bir konuma sahip olan ülkemizde de, yasal dayanakların kent planlama çalışmalarını bu yönde destekleyici kullar getirmesi gerekmektedir.

Kentlerin Biçimlenmesi İle İlgili Yasal Dayanaklar

3194 sayılı İmar Kanunu 11 Kasım 1985 tarihinde fiilen yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun imar planları ile ilgili esasları ele alan 7. maddesinin "b" fıkrasında "son nüfus sayımında, nüfusu 10.000'i aşan yerleşmelerin imar planlarını yaptırmaları mecburidir ve son nüfus sayımında nüfusu 10.000'i aşmayan yerleşmelerde imar planı yapılmasının gerekli olup ol-

madığına belediye meclisi karar verir" denmektedir.

Yönetmelikler ise:

1- "İmar planı bulunmayan ve/veya son nüfus sayımına göre nüfusu 10.000'in altında olan belediyelerin yerleşik alan sınırları içinde,

Nüfusu ne olursa olsun;

2- Belediye ve mücavir alan sınırları içinde olup da imar planı bulunmayan yerleşik alan sınırları içinde uygulanır.

3- Belediye mücavir alan sınırları dışında olup da imar planı bulunmayan köy ve mezraların yerleşik alanları için getirdiği hükümler,

4- Belediye ve mücavir alan sınırları içinde veya dışında mevcut imar planı ve yerleşik alan sınırları haricinde kalan alanlarda bu Yönetmeliğin yerleşme alanı dışı alanlar için getirdiği hükümler uygulanır.

Güneş Işınımını Optimize Eden Kent Biçimlenmesi ve İmar Mevzuatı

3194 sayılı İmar Kanu-

nu'nun 44. maddesi gereği hazırlanan "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik" in 9. maddesinde uygulama imar planlarında yapı adaları içinde imar parsellerinin gösterileceği ve 2. maddesinde de nazım imar planlarının da, varsa kadastral durumu işlenmiş haritalar üzerine çizilmesi koşulu getirilmektedir. Bu hüküm, imar planlarının uygulanabilirliği açısından uygulayıcıya mülkiyet dokusu hakkında bilgi vermekle birlikte planıyı oldukça kısıtlamakta, ayrıca yeknesak planlamalara yol açması endişesini de beraberinde getirmektedir.

Ayrıca Kasım 1985 tarihinde yürürlüğe giren Yeni İmar Kanunu'na dayalı olarak çıkarılan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği'nin 24. maddesinde "bir imar adasına ait parselasyon planı tapuya tescil ettirilmeden, o imar adasındaki hergangi bir parseli yapı ruhsatı verilemez" denmektedir. Her ne kadar genel kural olarak, imar planlarının uygulanabilmesi için, imar par-

Mesture Buldurur - Aysan, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde Lisans ve Şehir ve Bölge Planlama alanında Y. Lisans eğitimi gördü. Doktora derecesini, 1983 yılında, "Kentsel Tasarım Güneş Enerjisinden Optimum Yararlanma Konusunda Bir Araştırma ve İstanbul'da Çeşitli Uygulama Örnekleri" adlı çalışmasıyla aldı.

selasyon planlarının tapuya tes-cil edilmesi gerekmekte ise de; İmar Kanunu'nun 18. maddesinde, "düzenlemeye tabi tutulması gerektiği halde bu madde hükümlerini uygulama olanağı olmadığı hallerde İmar planı ve yönetmelik hükümlerine göre müstakil inşaata elverişli olan kadastral parsellere plana göre inşaat ruhsatı verilebilir" denmektedir. Bu hüküm, uygulama olanağı olmayan hallerde bir açıklık getirmediğinden, istisna kural, ana kural olabilmekte ve tüm kadastral parsellere yapı izni verilip, kadastroya bağımı planlar geleceğin şehirlerini yönlendirme durumunda kalabilmektedir.

Bunun yanında, aynı kanunun 19. maddesinde; kooperatifler, siteler ve toplu konut yapıları gibi bir parsel üzerinde birden fazla bina yapımının gerektiği durumlarda, bunların İmar parselasyon planlarının bu gereksinmeyi karşılayacak biçimde düzenlenmelerinin yeterli olacağı, ayrıca ayırma işlemine gerek kalmayacağı belirtilmektedir. Bu tür bir yaklaşım, plattaya planlama ilkelerini her yönüyle serbestçe uygulama olanağı verecek uzun sürede geçerliliği olan esnek planlara olanak sağlayacaktır. Yine aynı kanunun birleştirme ve ayırma işleri ile ilgili 15. maddesi de plancıyı parselle direkt bağımı olmaktan kısmen kurtarabilmektedir.

Beladiye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği'nin bazı hükümlerinin güneş ışınımından optimum yarar sağlayacak kent planlama ilkeleri paralelinde olduğu kabul edilebilir. Ancak enlem, iklim bölgesi, yön parametreleri dikkate alınmadan standart formüller getirilmesi, bu hükümlerin konumuz açısından yararlılığını ortadan kaldırmaktadır. Bu yönetmeliğin bina derinlikleri ile ilgili 19. maddesinde azami bina derinliğinin 40 m. olarak belirlenmesi, böyle bir binanın çevre parsellerdeki binaların gü-

neşini engellemesi, kendi içinde karanlık mekanlar oluşturması gibi önemli sakıncalar yaratabilecektir.

3030 sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği, parsel genişlikleri, derinlikleri, alanları, bahçe mesafeleri, bina cephe genişlikleri, bina derinlikleri ve yüksekliklerine ilişkin maddeleri ile boyutlara kesin sınırlamalar getirmiştir. Bu yönetmeliğin yan bahçe mesafeleri ile ilgili 18. maddesinde yan bahçe mesafesinin 4 kata kadar 3 m. olması ve 4 kattan sonraki her kat için 0.50 m. artırılması oldukça yerinde bir karardır. Ancak, enleme, mevsimine göre değişiklik göstermekle birlikte güneşin binanın güneyi ya da batısında olması durumunda gölge uzunlukları farklı olduğundan, bu şartlara uyan aynı konumda, ancak farklı doğrultularda komşuluğu olan iki binanın güneşlenme durumu farklı olacaktır.

İmar planlarında kat adetleri veya bina yüksekliklerine ilişkin hüküm yer almadığında, yol genişliklerine göre yukarıda sözedilen yönetmeliğin 29. maddesinde belirlenen ölçüler esas alınarak bina yüksekliği veya kat adedi belirlenecektir. Bu hükümün, güneş ışınımı açısından binaların uygun konumda olmalarının sağlanması yönünde etkin olabilmesi için, her iki yanında binaların yer alacağı yol doğrultusunun, enlemin ve iklim bölgesinin belirlenmesi gerekmektedir.

Kentsel yol ağının en önemli işlevi, ulaşımın bir ögesi olması yanısıra, tüm kentsel biçimlenmeyi de dolaylı olarak büyük ölçüde etkileyiştir. Bu nedenle İmar planlarının hazırlanışı ile ilgili yasal çerçeve ve yönetmeliklerde ana ulaşım aksları ve etrafında konutların yer alacağı ikincil yolların doğrultuları konusunda iklim bölgelerine göre bir sınırlama getirilmesi, genelde kent bütününe güneşlenme durumunun kontrolünde önemli bir araç olacaktır.

Parselle bağımı olarak verilen bazı değerler dışında 3194 sayılı Kanun'un ilgili yönetmelik hükümlerinde doğrudan bina biçimine ilişkin bir kural getirilmemiştir. Bina biçimi, yukarıda söz edilen yol ağı, parselasyon ve yapı düzenlerinin karşılıklı etkileşimleri ile oluşmaktadır. Oysa, yapı biçimi (hacmi) bir yoğunlaşma sorunu olduğu kadar, binaların ısı kazanç ve kayıpları açısından çok önemli bir mimarlık ögesidir de.

Sonuç

Kentlerdeki fiziki gelişmeyi dolaysız olarak yönetme ve denetleme aracı olan İmar mevzuatı, hükümleri ile kentlerin yazgısını belirlemektedir. Hâlen yürürlükte olan İmar mevzuatı, ülkemiz gibi güneş ışınımını yönünden oldukça uygun konumda olan bir ülkede, yapılara gerekli olan optimum güneş ışınımını sağlama yönünde yetersiz kalmaktadır. Ek harcama gerektirmeden yalnızca yerleştirme ilkeleri bakımından getirilecek değişiklikler, ısıtma ve soğutma yükünü en aza indirerek kaynak israfını önleyebilecektir. Bu nedenle güneş ışınımında optimum yarar sağlama konusu kent planlama çalışmalarını ve İmar mevzuatında farklı bir boyut olarak ele alınmalıdır. □

KAYNAKÇA

BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI, "3194 Sayılı İmar Kanunu 3086 Sayılı Kıyı Kanunu ve Yönetmelikleri" Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara, 1985.

SUBAŞI, Ergün, "Yeni İmar Mevzuatı Planlama ve Uygulama Sempozyumu Bildirileri", İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1986.

ÜNAL, Yücel, "Yeni İmar Mevzuatı Planlama ve Uygulama Sempozyumu Bildirileri", İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1986.

BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI, "3194 Sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Tanıtım Sempozyumu - Bildirileri" Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü Ankara, 1986.

BULDURUR (AYSAN), Mustafa, "Kentsel Tasarımda Güneş Enerjisinin Optimum Yararlanma Konusunda Bir Araştırma ve İstanbul'da Çeşitli Uygulama Örnekleri" Doktora Tezi, İstanbul, 1983.

İstisna kural, ana kural olabilmekte ve tüm kadastral parsellere yapı izni verilip, kadastroya bağımı planlar geleceğin şehirlerini yönlendirme durumunda kalabilmektedir.

Güneş ışınımından dolayı binaların uygun konumda olmalarının sağlanması yönünde etkin olabilmesi için, her iki yanında binaların yer alacağı yol doğrultusunun, enlemin ve iklim bölgesinin belirlenmesi gerekmektedir.

Konut Alanlarında Yaya Ağırlıklı Trafik Düzenlemeleri

Hollanda Örneği - WOONERF

Nilgün GÖRER

Günümüzde kentlerimiz, yaya ve taşıt karmaşası içinde boğulmaktadır. Kent merkezlerinde özellikle duran, park etmiş ve hareket halindeki araçlar ile yayaların hareketi imkansız hale gelmektedir. Kent merkezlerimiz bu keşmekeşi yaşarken, kentlerimizin konut alanlarında da yapılan planlamalar ve uygulamalar ile taşıt ağırlıklı bir ulaşım sistemine öncelik verilmektedir. Özellikle komşuluk ünitesi büyüklüğündeki mahallelerde yaya ulaşılabilirliğinin daha ön planda olmasına karşın, ulaşım çözümleri taşıta yönelik yapılmaktadır.

Bizde yayalaştırma kavramı, motorlu taşıtı ve yayayı kesin-

*Nilgün GÖRER,
Şehir Plancısı, ODTÜ
Mim. Fak. Şeh. ve Böl.
Pl. Bölümü 1986
mezunu, Halen G. Ü.
Müh. Mim. Fak. Şeh. ve
Böl. Pl. Bölümü'nde
Araştırma Görevlisi.*

kes birbirinden ayırmak olarak ele alınmaktadır. Bu yazının konusunu oluşturan Hollanda Erneğindeki ulaşım çözümü, yayanın dolaşım özgürlüğünün yanı sıra, yolu kullanan değişik sınıflardaki sürücü (bisiklet, oto, motosiklet gibi) ve yaya arasındaki ilişkiyi beslemeye yönelik bir düzenlemeyi de kapsar.

1970'lerin başından beri Hollanda Hükümeti konut ve konut alanlarına daha uygun bir trafik politikası izlemektedir. 1976 yılında "WOONERF" olarak adlandırılan bu alanlarda uyulması gerekli özel trafik kuralları konulmuştur. WOONERF, konut fonksiyonunun yoğunluğu oluşturduğu trafik için her türlü şartın sağlandığı ve bunun tasarım ve uygulama planları ile ifade edildiği bir alandır.

Woonerf'in Özellikleri:

WOONERF'in tasarım ve uygulanması, gerçekte trafiğin yayalara göre daha az önemli olduğunu ifade eder. Bu amaca uygun olarak aşağıdaki özellikleri gösterecek şekilde planlanmaktadır:

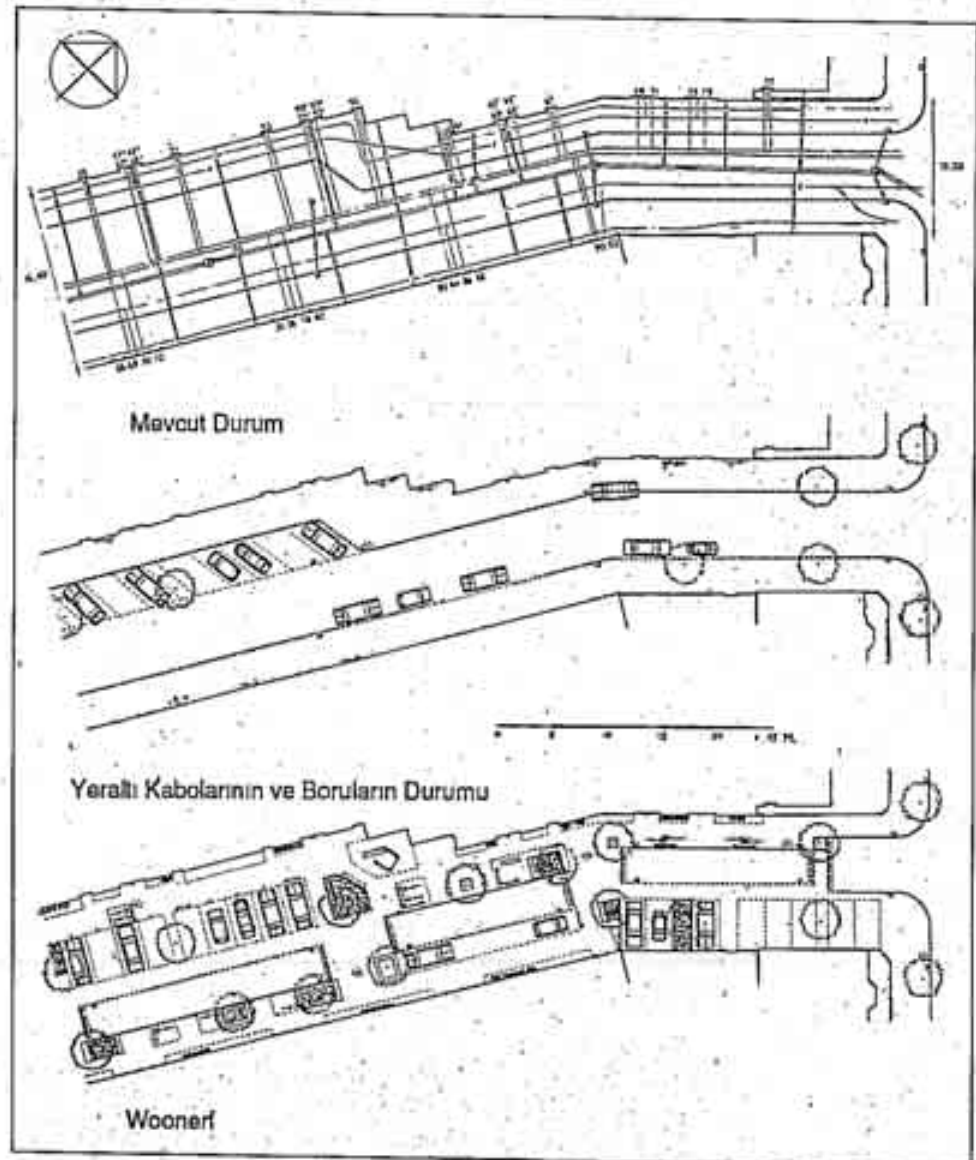
- Yayalar için davet edici bir sokak mekanı oluşturulması;

- Değişik elemanlar ile sokağın bezenmesi; ağaçlar, çiçek havuzları, döşemede çeşitli malzemelerin kullanılması, sokak mobilyaları (bisiklet parkı için parmaklıklar, oturma birimleri, çocuklar için oyun elemanları gibi);

- Park edilecek alanların kısıtlanması ve otolar için uygun park yerlerinin işaretlenmesi;

- Çocuklar için güvenli oyun alanlarının oluşturulması;

- Sokakların, yaya ulaşılabilirliğini, hareketini arttıracı buna karşılık taşıtların hareke-

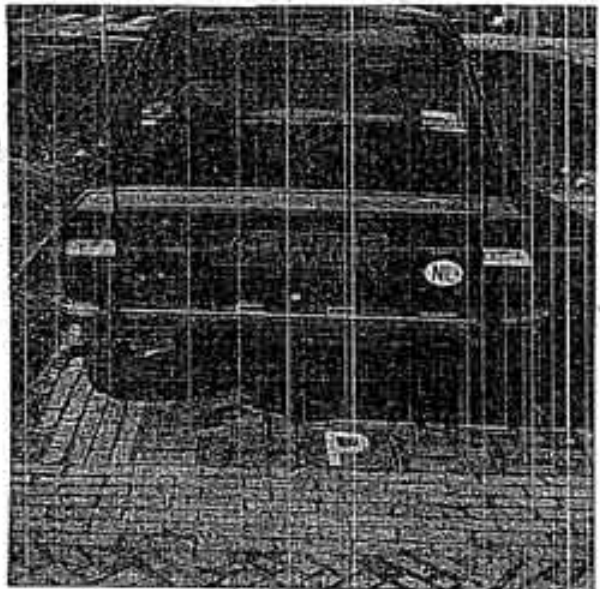
ti azaltıcı yönde tasarlanması;

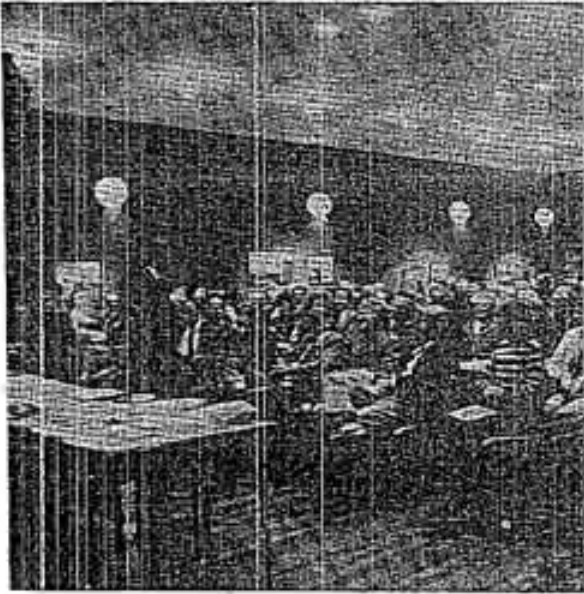
- Sokakların trafiği yavaşlatıcı unsurlar ile donatılması; keskin dönüşler, daralan yol profilleri, değişen yol döşemesi gibi.

20 yıl içerisinde WOONERF ilkeleri kapsamında, minimum tasarım standartları belirlenmiştir:

Temel ilke olarak WOONERF bir konut alanıdır. Bu dominant karakterinin yanında, trafik yaratıcı kullanımların dışındaki fonksiyonları da içerir (ticaret, okul, rekreasyon alanları gibi).

Belirlenmiş Park Yeri

Sakinlerin katılımı için iyi bir bilgilendirme önemlidir. Woonerfta sık sık yapılar komşular toplantısı ve bilgilendirme çalışmalarıyla sokakların tasarımı gerçekleştirildi.

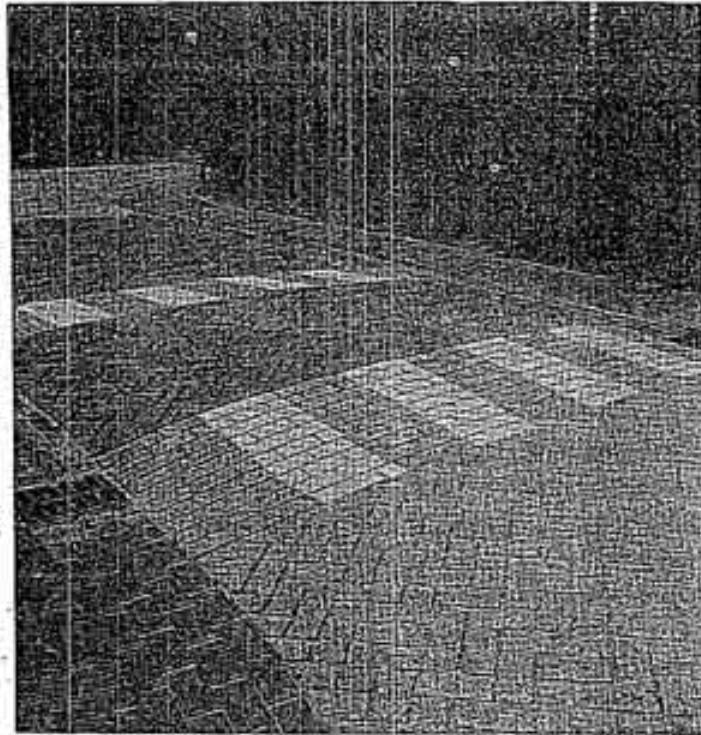
WOONERF içindeki yollar, sadece bu alan için gerekli ulaşım ve servislere olanak sağlar. Konut alanı ile ilişkili olmayan trafiği içermez. Ayrıca kaldırım ve taşıt izi şeklindeki ayrımlardan kaçınılmıştır. Yol boyunca kesiti oluşturan elemanlarda sürekli bir farklılık yortur. Yaya dolaşımı baskın olduğu için, yayayı motorlu taşıttan kesinkes ayıran bir düzenlemeden kaçınılmıştır.

Çiçek havuzları, ağaçlar, bitkilendirme ve diğer ayırıcı ve belirleyici sokak elemanları yoldaki dolaşımı yaya ve motorlu araca göre tanımlar.

WOONERF içindeki sürücüler, yaya hızından fazla sürat yapamazlar; WOONERF ilke ve tasarım olarak motorlu araçların yavaş sürülmesini gerekli kılmaktadır.

Trafiğin hızını azaltıcı engeller ve yola kazandırılan özelliklerle hız sınırlanmaktadır.

Değişik kaplama malzemeleri ve drenaj.

WOONERF içinde kontrolsüz parka izin verilmemektedir. Ancak park için ayrılmış, park işareti ile belirlenmiş alanlara park yapılabilir.

Konut alanlarında yaya ağırlıklı ulaşım çözümlerinin olumlu ve olumsuz yönlerini eleştiren tartışmalar sürmektedir. WOONERF uygulamalarında olumlu bulunan noktalar şu şekilde sıralanabilir:

- Yayalar, özellikle çocuklar için doğal bir güvenlik ortamının sağlanması;

- Konut alanları içinde, sokakların çok amaçlı kullanım potansiyeline sahip mekanlara dönüşmesi;

- Çocukların seve seve oynayacakları bir sokak ve yetişkinler için daha çok sosyal ilişkiler ortamının yaratılması;

- Dolaşım sisteminin bir parçası olarak sokağın fonksiyonunun sınırlandırılması. Buna karşın, daha çok kamu alanının diğer kullanımlar için faaliyet alanına dönüşmesi.

WOONERF uygulamalarının başarısı konut sakinlerinin bu projeyi benimseyerek desteklemelerini gerektirmektedir.

Bu proje, uygulama maliyetindeki fazlalığın yanı sıra, gerek park talepleri açısından gerekse trafik yoğunluğu açısından

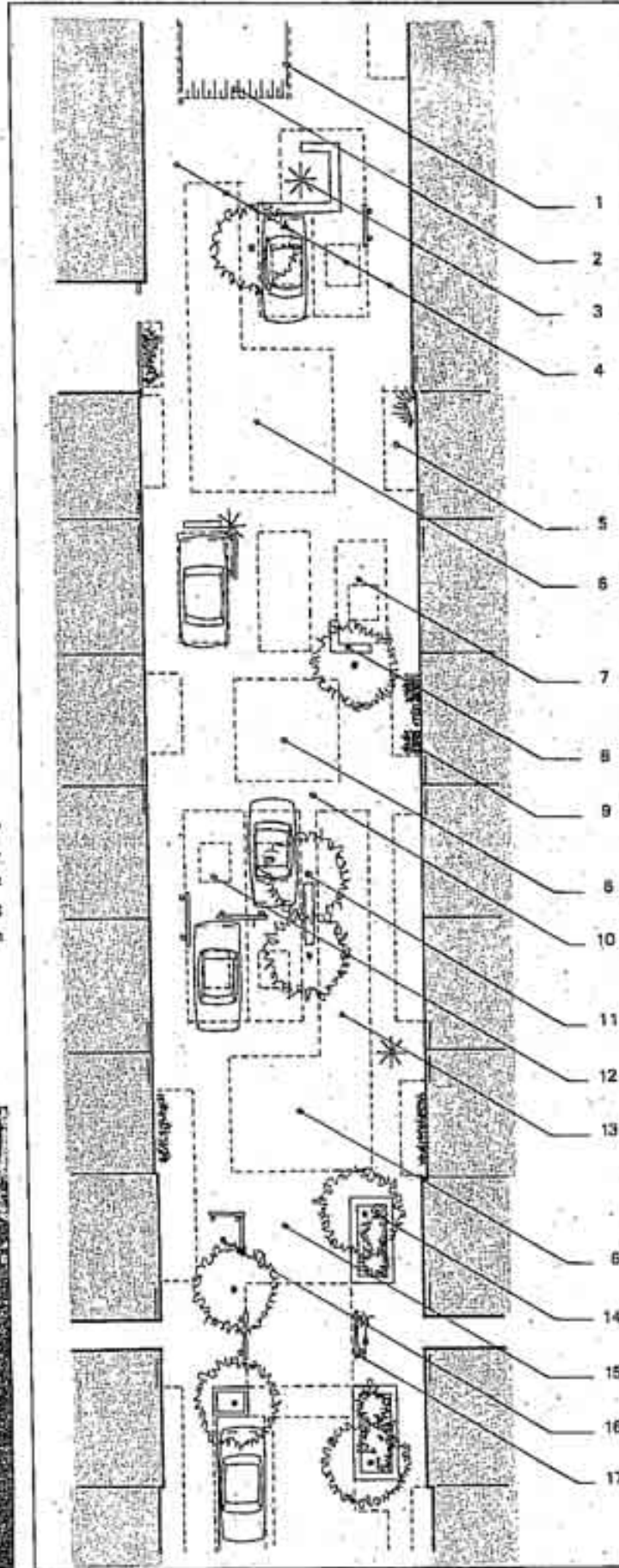
dan konut alanının özel konumu ve karakteri WOONERF kurallarının gerçekleştirilmesine uygun olmayabilir.

Bir diğer tartışma konusu da; içinde trafik emniyeti sağlanmış bir konut alanında büyümüş bir çocuğun, bu şartların dışında bir konut çevresine çıkınca risk altına gireceğidir. Buna karşı bir görüş ise, WOONERF'in taşıt ve çocuk diyalogu açısından oldukça öğretici bir çevre oluşturduğu ve çocuğun, araç trafiğine bu sokaklarda kolayca alışabileceğidir.

WOONERF ile oluşturulan yeni trafik kurallarının getirdiği avantajların bir çoğu, özellikle konut çevreleri ile ilgili olanlar kent planlamasında ve trafik mühendisliğinde yine bir gelişmenin başlangıcı sayılabilir.

KAYNAKÇA

WOONERF: A new approach to environmental management in residential areas and the related traffic legislation 1980, Royal Dutch Touring Club and Road Safety Directorate, The Hague.

1. Kaldırım kenar taşı devam etmiyor
2. Özel giriş
3. Oturma birimi etrafına az ışık veren direk
4. Değişik kaplama maddelerinin kullanımı
5. Özel kaldırım
6. Taşıt yolunda kıvrım
7. Boş park yeri; oturma ya da oyun yeri
8. Oturma birimi, oyun birimi
9. İstendiğinde; bina önünde bitki yerleştirilebilir
10. Kaplamada sürekli taşıt yolu belirlemesi yok
11. Ağaç
12. Açıkça belirlenmiş ve işaretlenmiş park yeri
13. Dargeçit
14. Bitki havuzu
15. Oyun için cepheden cepheye alan
16. Park engellerle önlenebilir
17. Bisiklet parkı için parmaklık

Bazı Woonerf Tasarım İlkeleri

Yüksel Yaya Bölgesi

Sedef BAŞARAN, Kübra ÇİHAĞIR-ÇAMUR, Hakan HİSARLIĞIL, Hülagü KAPLAN,
Emel KIVAN, V. Senli KİTAPÇI

Araç trafiğinin önlenemeyen artışı, günümüzde sokakların doğasını yapısını ve kullanımını etkileyen önemli bir ikilem yaratmıştır. Motorize trafiğin baştaçılmasıyla, yayalar, yaya kaldırımlarına mecbur bırakılmış, sıkıştırılmış; araçlar, adeta sokakların efendisi haline getirilmiştir. Bu da yetmezmiş gibi; özellikle kent merkezlerinde, yaya kaldırımları ve yolları da araçlar tarafından istila edilerek, merkezin otopark gereksinimini karşılayan açık otoparklara dönüşmüşlerdir.

Son yıllarda (Batı'dan esen rüzgarların da etkisiyle) yoğun yaya kullanımına maruz kalan alanlarda, yayaların lehine düzenlemelerin yapılması kaçınılmaz olarak ortaya çıkmış; sokakların bu amaç için düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çalışmaların Ankara kentindeki son örneğini Yüksel Yaya Bölgesi oluşturuyor.

Kentlinin, kentsel mekânları benimsemesi bu mekânların insan ölçeği gözetilerek düzenlenmesi ve kullanılması ile ilgilidir.

*Yıllar var Kızılay'da hava,
Yaz kış demez çökertir omuzları.
Ne güvence akşama,
Ne umut sabaha,
İnsan yüreği hep böyle avuçta taşınmaz ki...*

C. Ertepinar, 1982 (1)

*Göz yeşile doymak ister,
Yürek sevgiye...
Hele bir korunsun, korunabilsin yeşil,
Demir parmaklık, tahta çitle,
Gün ola harman ola sıra sevgiye gele...*

Şairin Kızılay komusundaki "omuz çökerten" olumsuz imgesi, Kızılay (Hürriyet) Meydanı'nın bir kentsel meydan olmaktan çıkıp, ortak topolojik öğeleri (2) için verilmiş yanlış kararlar ile bir kavşağa dönüştürülmüş, çevre alanlar düzenlemesinin de sosyo kültürel ve görsel mekânsal öğeler bir kenara itilerek, sadece işlevsel amaç ile yapılmış olmasındadır. Dik açılı (ortogonal) planlama anlayışının uygulanmasının doğal bir sonucu olarak, taşıt trafiğinin yaya üzerindeki egemen olduğu bu alanların

"yeniden yapılanmasında" bu sonucun bir panzehiri olabilecek "yeşil" in önemi vurgulanmaktadır. Kentlinin kentsel mekânları benimsemesi ise bu mekânların insan ölçeği gözetilerek düzenlenmesi ve kullanılması ile ilgilidir. İşte bu, "mekânın kenti tarafından benimsenmesi", "sevgi", yaya alanları düzenlemesinin temel amacı olmalıdır.

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca 1986'da kabul edilen Kızılay Çevre Düzeni ve Yaya Bölgeleri Proje Raporu'nda, projenin bir amacının H.

Jansen'in 1932'de öngördüğü kentiçi yeşil şeritlere bağlı kalınması ve plan orijinaline ters düşen uygulamalara yer verilmemesi açıkça belirtilmektedir (3). Yüksel Caddesi, Jansen'in bu yeşil şeritlerinden biridir. 60 yıla yakın (en azından proje düzeyinde) geçmiş olan yaya yolunun, Jansen'in önerdiği 300.000 nüfuslu Ankara kenti için öngördüğü ilişkiler çerçevesinde önemli bir yeri vardı; aslında bu yeşil yaya aksı, o dönemde açık olan İmrohor Deresi'nden (Libya Caddesi) başlayıp, kentin gelişme alanında-

ki idari merkezinden Güvenpark ile geçip, Tandoğan Meydanı (o gün için hava aları)na ulaşarak plan açısından oldukça önemli bir aks görünümü sunmaktadır. Her ne kadar, Jansen Planı'nın öngördüğü 300.000 nüfusun bugün yaklaşık 10 katı nüfus varsa da, planın bu yeşil çeriteleri "eskimemiş" aksine, bugün şehir planlamasının bir ilksavı (aksiyonu) doğrultusunda, kentler büyüdükçe, merkez ilişkileri yoğunlaştıkça, merkezde yeşile ve yaya alanlarına duyulan gereksinimin artması sonucunda, yeniden ve daha etkin olarak düzenlenmeleri, benzer yeni aksların da bunlara eklenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Kızılay çevresi yaya düzenlemeleri bu bütünsel anlam içinde olumlu yaklaşımlardır. Ancak bu çıkış noktasındaki olumluluk, düzenleme ilkelerinde tam anlamı ile devam edememektedir.

Kızılay'da yaya bölgeleri uygulamasına ilişkin düşüncenin ortaya çıkışı ve oluşturulması çabalarının başlangıcı, on yılı aşkın bir zamana dayanmaktadır. O günlerde düşünülen aks, Kızılay Meydanı etrafını bir halka gibi sarmaktaydı. Sakarya Yaya Bölgesi ile başlayıp, Selanik Caddesi, Yüksel Caddesi bağlantısıyla Güven Park'ı aşır, Kumrular Sokak aracılığıyla İzmir Caddesi Yaya Bölgesi'ne ulaşan aks, etaplar halinde uygulanacaktır.

Sorunun ortaya çıkışı, tamamen pratik dayatmalar (otobüs özel yolu, metro durakları, Bulvar'da trafik akışı) sonucu ol-

makla beraber, o dönem için, olanaklar çerçevesinde bazı etüd ve değerlendirmeler yapıldığını biliyoruz⁽⁴⁾.

Söz konusu çalışmaların kapsamı ve etkinliği hakkında tam bir bilgi olmamakla birlikte, en azından bölgeye ilişkin bir alan ve kat kullanım çalışmasının, yaya ve taşıt ulaşım etüdüdür, bunun içersinde toplu taşıma durakları ve otoparklar konusunun da ele alındığına dair bazı işaretleri, gerek uygulama gerekse projelerden anlamak olanaklı olmaktadır. Burada şu saptamayı yapmak sanırız yanlış olmaz; Ankara Belediyesi'nin geçmiş deneyimleri, bir yaya bölgesi çalışması ve düzenlemesi yapılıncakken, etüd ve uygulama aşamalarında sistemli ve tutarlı davranabilmek için gerekli asgari birikimi karşılayabilecektir. Planlama alanının bir yaya bölgesi olması, dahil olduğu bütün ile ve bütünü geleceği ile ilgili ilişkiler kurmamayı gerektirmemelidir.

Yüksel Caddesi ve çevresi yaya düzenlemelerinin nedenselliğine yönelik bir sorgulama, öncelikle planlanan alanın, geleceğin Ankarası ile ilişkilerini görebilmeyi gerektirir. Ankara'nın öndeki 2015 hedefli planın, konu ile ilgili bazı yönlerini özetlersek; plan için yapılan hesaplara göre:

(i) 1985'te 810.000 olan sabah doruğu toplam yolculuğun 287.805'i yaya yolculuklarıdır, 2015 için hesaplanan 2.463.578 sabah doruğu toplam yolculuktan 593.125'in bu tür yolculuklar oluşturacaktır.

(ii) 2015'te Ankara'da sadece binek taşıt (özel oto) sayısı 672.000 olacaktır. Bu ise, bugüne göre 8 kat artış demektir⁽⁵⁾.

(iii) 2015 Ankarası için öngörülen raylı sistemin sadece ilk etapta açılacak olan Batıkent hattından, Kızılay istasyonuna sabah doruk saatinde 1995'te ulaşacağı kestirilen yolcu sayısı 21020'dir⁽⁶⁾. Tabii, Ulaşım Ana Planı'nın uygulanması gerektiği sürece tarihler ileriye atılacak, ancak hangi tarihe atılacak olursa olsun, yolcu sayısında düşüş değil artış olacaktır.

(iv) Kızılay ve çevresi istihdamı 2015 Yılı'nda, 1985'e göre yaklaşık %50 artış göstermekte, ayrıca okul kayıtları artmakta buna karşılık, oturan nüfusta çok az bir azalma beklenmektedir⁽⁷⁾. Söylediklerimizi mekansal düzenleme ilkelerine yönelik olarak tanımlarsak:

(i) Bir kentsel iş merkezi-

Yüksel Caddesi ve Çevresi yaya düzenlemelerinin nedenselliğine yönelik bir sorgulama, öncelikle planlanan alanın, geleceğin Ankarası ile ilişkilerini görebilmeyi gerektirir.

Yüksel Caddesi'nin yaya bölgesi düzenlemesi uygulaması dışında kalan bölümler...

Toplu park yerleri ile yaya alanları arasında sağlıklı bir yolcu servisi ilişkisi kurulamadıkça, bugünün Ankara'sında olduğu gibi, bundan hem kati parklar hem de yaya alanları zararlı çıkacaktır.

nin günün her saatinde kullanılabilir olması, özellikle akşam karanlığı ile birlikte ıssızlığa ve vandalizme vb. terk edilmesinin burada belli bir nüfusun oturması ile mümkündür. Kaldı ki, böyle bir ilke özellikle bazı gruplar (büro çalışanları, işyerine yakın oturmak isteyenler, sağlık vb. amaçlar ile aktivite yoğunluğundan yararlanmak isteyenler...) için avantaj sağlamaktadır. Bu gruplar için merkezdeki konut alanlarının yeniden ve bu defa artan binek taşıtı sahipliğinin getirdiği park yeri gereksinimini de karşılayacak biçimde düzenlenmesi gerekir.

(ii) Kentisel toplu taşıma sisteminin geliştirilmesi ve toplu taşıma kullanımını özendirilen, binek taşıtı kullanımını kısıtlayan bazı önlemlerle, merkezde çalışan veya merkezi kullanılan binek taşıtı sahiplerinin bir bölümü, bu yolculuklarını diğer türlerle yapacaklardır. Ancak, diğer ve önemli bölümü,

bu yolculuklarında kendi taşıtlarını kullanmaya devam edeceklerdir. İşte bu grup için kentsel iş merkezi saçağında düzenlenecek toplu park alanları (eşdüzey veya katlı park) ile merkez ilişkilerinin Park et - Devam et (Park and Ride) gibi bir sistem ile kurulması gerekir. Bu konu bugünün Ankarasında da geçerlidir.

Kızılay çevresi yaya alanları düzenlenmesinde yukarıdaki her iki konuya da değinilmektedir. Halbuki, sadece iş alanları değil, merkez konut alanlarının da bu durumda belli bir yayalaştırma anlayışı ile ele alınması gerekmektedir. Woonerf - woonerven ilkeleri⁽⁸⁾, paylaşımlı yol kavramı⁽⁹⁾ bu tür alanlar için değerlendirilmelidir. İkinci konu ile ilgili olarak da, toplu park yerleri ile yaya alanları arasında sağlıklı bir yolcu servisi ilişkisi kurulamadıkça, bugünün Ankarasında olduğu gibi, bundan hem katlı parklar

hem de yaya alanları zararlı çıkacaktır.

Beate-Yalçın Oğuz tarafından hazırlanan "Kızılay Çevre Düzeni ve Proje Raporu"nda, "ilk hedefin motorlu araç trafiğine sınırlar çizmek" olacağını belirtilmekte, ancak bunun nasıl başarılacağından söz edilmemektedir. Projede yaya ve araç trafiği ayrımının düşünülmemiş olması, ya da uygulamanın beklenen sonucu vermemesi önemli bir eksikliklerdir. Bu tür yaya bölgelerinde, tamamen yayalaştırma sağlanamıyorsa, motorize trafiğe öncelik, kolaylık sağlayan yaklaşımlardan vazgeçilmesi gerekmektedir. Bölgenin sınırları açıkça belirlenerek, bölge içi özel trafik düzenlemesi getirilmelidir. Burada üzerinde durulması gereken konu, öncelikli kullanım hakkının yayalara ait olduğudur. Mevcutta ise, tam anlamıyla tersi bir durum geçerlidir. Projelendirilmede, yayaların kullanımlara kolayca ulaşabileceği, araç trafiğinin ise zorlanacağı düzenleme biçimi; araç trafiğinin kullanılacağı şeritler dar tutularak, keskin dönüşler verilerek en düşük hızda seyretmeyi sağlamak (uzun, düz trafik izlerinin ve tek yön uygulamalarının hızı artırıcı etkisi unutulmamalıdır) amaç olmalıdır.

Aynı şekilde, otopark gereksinimi ve çözümü ile ilgili çalışmanın yapılmamış olması sonucu; yaya bölgesi, taşıt istilasından arındırılmamaktadır. Bununla birlikte, park yeri çözümleri getirilmedikçe, belki yaya alanına giren taşıt azaltılmış olacak, ama aradaki fark hemen bitişik alanlara kayacağından, bu kez, buralarda çevre olumsuzluklarına neden olacaktır. İşte, Bayındır Sokak - Atatürk Bulvarı arasında yaya alanı olarak düzenlenmiş bölüme giremeyen taşıtlar yine Yüksel Caddesi'nde, bu defa Bayındır sokak ile Mithatpaşa Caddesi'nin doğusunda parketmeye başlamışlardır. Bu alanda konutların, bir önceki alana göre daha fazla olması dolayı-

Projede yaya ve araç trafiği ayrımının düşünülmemiş olması, ya da uygulamanın beklenen sonucu vermemesi önemli bir eksikliklerdir.

Konur, Selanik ve Mesrutiyet'in kesiştiği bölgede bir arka bahçe kullanımı.

siyle, yayalaştırmanın tazminatını şimdi buralarda oturanlar, çevre olumsuzluklarıyla karşılaşılarak yüklenmiş olmaktadır. Buna alternatif olarak, projeye araç ile daha barışık (yok saymadan ve varlığının neden olduğu sorunları çözerek) yaklaşılabilir, otoparklar belirli ve sınırlı alanlarda düzenlenerek, değişik grupların aktivitelerine olanak tanıyacak oto yasaklı alanların oluşturulması da amaçlanabilir. Demek ki, düzenlemenin bir parketme planı olması ve bunun da parketme araştırması ve hesabına dayanandırılması gerektirir.

Yüksel Yaya Bölgesi Projesi'nde düzenleme alanının hangi yaya akımı hizmet düzeylerine göre planlandığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Bilindiği gibi; hizmet düzeyi, düzenlenen mekân kullanımları ile yakından ilgilidir. Yine, yolların tasarım kapasiteleri ile, akım - hız - yoğunluk ilişkilerinin araştırılıp, geleceğe ne şekilde yansıtıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Özellikle yoğunluğun mekansal dağılımı ile, günün sürelerine göre yaya hacmi değişiklikleri düzenleme yapılan alanda ölü mekân, yarı - ölü mekân ve engellerin konumu ile da ilgilidir. Bu ise, kullanımların ve sokak mobilyası ile diğer tasarım elemanlarının yerleştirilmesinin hangi kısıtlara göre yapıldığını sorgulamayı gerektirmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, düzenlemede sosyo - kültürel,

sosyo - ekolojik ve aktiviteler ile ilgili değerlerden çok fizik mekân değerlendirilmesi yapılmış ve bir çevre - gerektirici anlayışla hareket edilmiştir.

Projelendirme aşamasında ele alınmayan, eksikliği hissedilen en önemli konulardan birisi de, düzenlenen alanla ilgili belirli bir senaryonun bulunmaması, proje organizasyonunda bulunması gereken ekip çalışmasına gidilmemiş olmasıdır. Böyle bir çalışmada önveri oluşturacak iç ve dış etkenlerin belirlenebilmesi için, kent plancısı, ulaşım planlamacısı, peyzaj mimarı, mimar, çevre mühendisi, inşaat mühendisi, endüstri ürünleri tasarımcısı, sosyolog, psikolog vb.'den oluşan bir ekip çalışması yapılması; gerekli araştırmaların belirlenip, gerçekleştirilmesi ve alınan sonuçlara göre bir düzenlemeye gidilmesi, mevcut durumun ortaya çıkan pek çok sorunun proje aşamasında çözülmesini sağlayabilirdi. Uygulama sonuçları, özellikle ulaşım, kent mobilyası, drenaj, biktülandırma sorunları, bu konularda uzman görüşlerinin alınmadığını açıkça göstermektedir.

Projelendirme ve uygulamada kullanıcıların (yayalar, bölgedeki işletmeler, hanehalkları ve araç sahipleri) görüşüne ve katılımına açık olunmaması sonucu kültür ve sanat sokağı olarak kullanılabilir bir ortam oluşturulacağı vaadi gerçekleştirilememiştir. Aynı zamanda, teknik altyapıyla ilgili

projelendirmenin yapılmaması, proje üstyapı elemanlarının uygulanmasından sonra çözümlenmesi büyük zorluklara ve ekonomik kayıplara yol açıcı önemli bir eksikliktir. Elektrifikasyon, telefon v.b.'nin yeraltında çözülmesi; su, kanal, doğal gaz boruları, yangın muslukları, yağmur suyu drenajı, teknik altyapı projelendirmeyle çözülebilecek problemlerdir. Özellikle yaya bölgeleri için büyük önem taşıyan temizlik işleri ve çöp toplama servisleri için de herhangi bir projelendirme bulunmamaktadır.

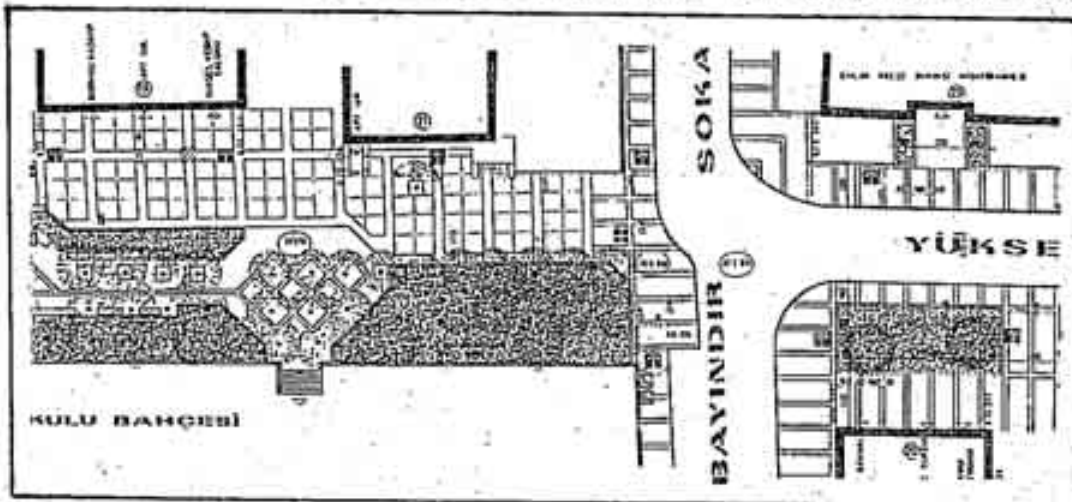
Yaya bölgesinin girişlerinin yeterli ya da hiç belirlenmemiş olması, özellikle Karanfil ve Konur Sokaklar'ın Meşrutiyet Caddesi'nden girişlerinin araç trafiğine yönelik ve üstünlük taşıyıcılığı, düzenlemenin en önemli amacı olan yayaya açıklık fikri ile çatışmaktadır. Çünkü, yaya yolunun tam açıklığıyla taşıt yoluna bağlanması, taşıtların alana girişini engellemekte etkisizliğe

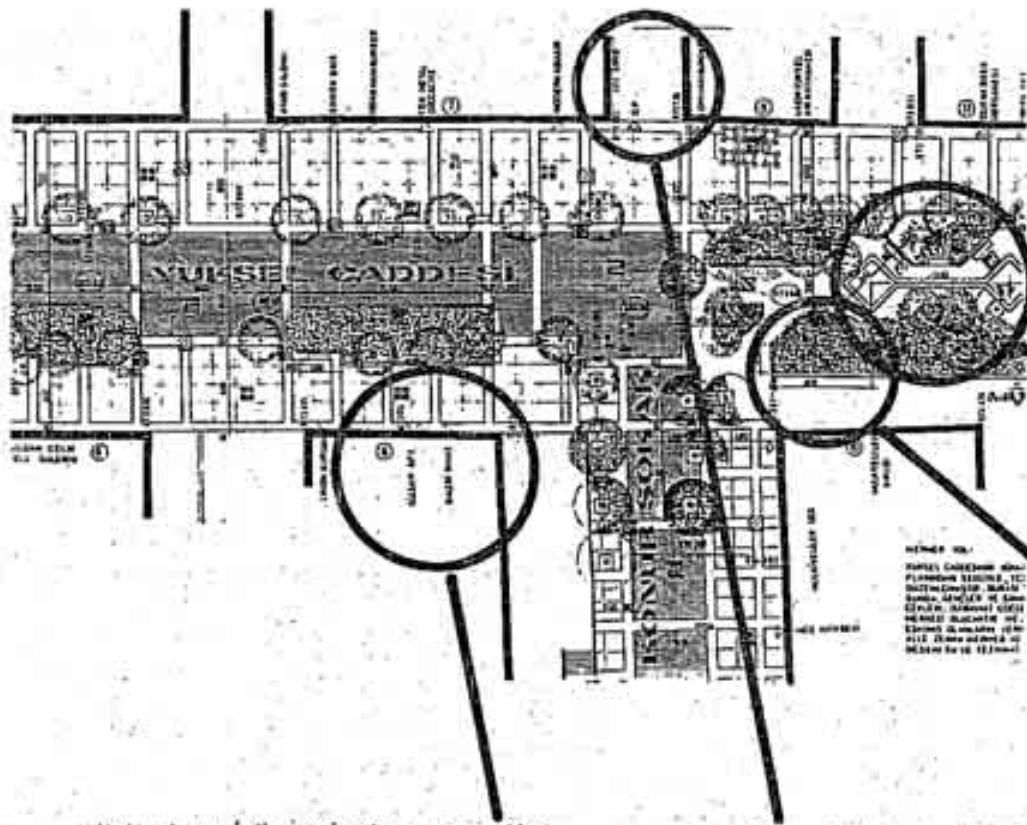
Yaya dolaşımı ve tasarım elemanları çelişkisi.

Projede düzenleme alanının hangi yaya akımı hizmet düzeylerine göre planlandığı konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

Dik - açılı planlama örneklerinin uygulanması Yüksel Caddesi - Bayındır Sokak bileşkesinde, Mimar Kemal İlkokulu'ndan çıkan öğrencilerin hemen okul duvarına bitişik ve 8 metre genişlikteki tarhi dolaşarak, doğrudan taşıt yoluna çıkmaları sonunu doğurabilecektir. Burada yaya akışının karşı kaldırımında devamlılığı unutulmuş gibidir. Halbuki, okul duvarına bitişik tarhi yerleri kaydırılarak yaya arzu - hattının devamlılığı elde edilebilecektir.

Yine bu tarhlardan Mülkiyeliler Birliği bahçesine bitişik olanı, yaya alanına hizmetten çok bu bahçeye hizmet eder görünümündedir.

BEATE-YALGIN OĞUZ'UN YAYA BÖLGESİ UYGULAMASINI ESAS ALINAN "KIZILAY ÇEVRE DÜZENİ" VE YAYA BÖLGELER PLANININ YÜKSEL CADDESİNİ KAPSAYAN BÖLÜMÜ

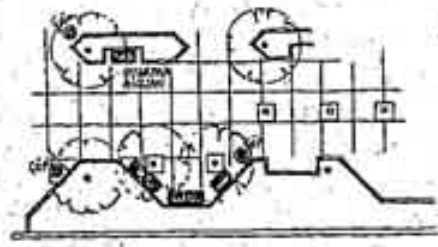
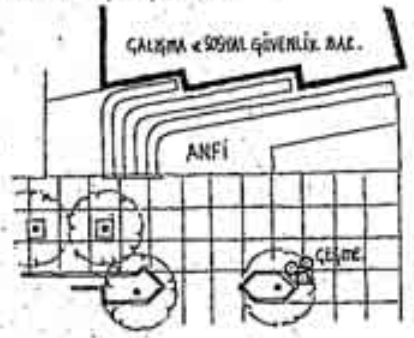
YÜKSEL CADDESİNİN DAR BİR SERİDE SIKIĞI YAYAĞLATAN, KESEN FORMLAR VE MEKANLAR

MÜLKİYELER BİRLİĞİ ÖRÜNDE, İNSANLARI OLASILDIĞINCA UZAK LAŞTIRMAK İÇİN GENİ TUTULMUŞ ÇİÇEK TERAZİLERİ

YAYA YOLU/BÖLGESİ DÜZENLEMESİNİ BİNA ÇEPHELERİNDE BİTİREN, 1. KAT KULLANIMLARI YAZMAKLA YETİNEN ANLAYIŞ ÖRNEĞİ

AYNI ANLAYIŞA BİR BAŞKA ÖRNEK: HİÇBİR KARAR VE MÜDAHALE GETİRİLMEMİŞ BİNA GİRİŞLERİ

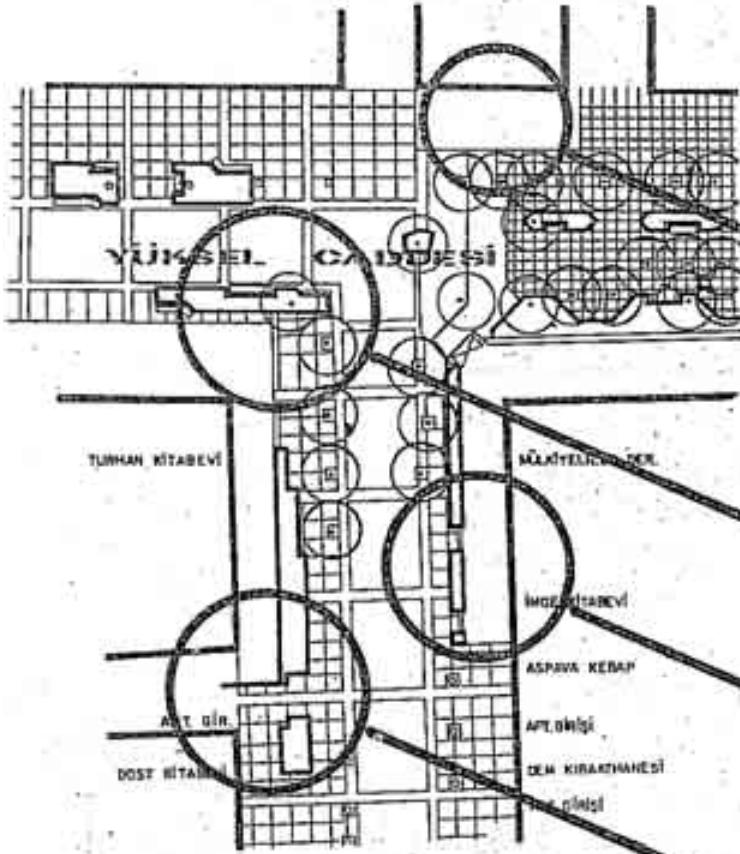
YÜKSEL CADDESİNİN SELANİK CADDESİ İLE KESİSTİĞİ YERDE ÖNERİLEN ANFI, UYGULAMADA GERÇEKLEŞMEDİ

BETON FORMLAR, ÜBERLEKİNDE HER NE KADAR FIRINLANMIŞ AHSAP BANTLAR BULUNMASA DA, ÇOK DAHA ÇEKİCİ VE DAVET EDİCİ OLSA GEREK Kİ, 'YAYALAR' VE SATICILAR DİĞER OTURMA BİRİMLERİNİ OTURMAK AMAÇLI KULLANMAMAKTA İSRAR EDİYÖKLAR.

MÜLKİYELER BİRLİĞİ

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNİN YAYA BÖLGESİ UYGULAMASI ASAMASINDA REVİZE ETTİĞİ BEKTE-YALÇIN OĞUZ PLANI

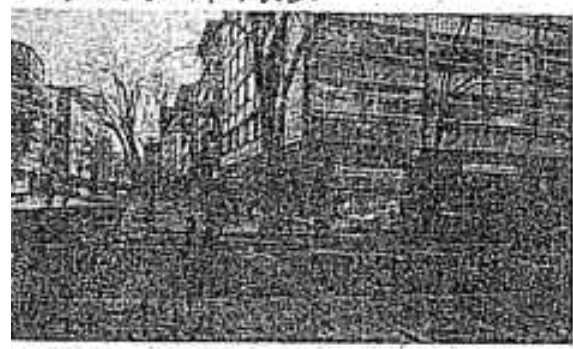
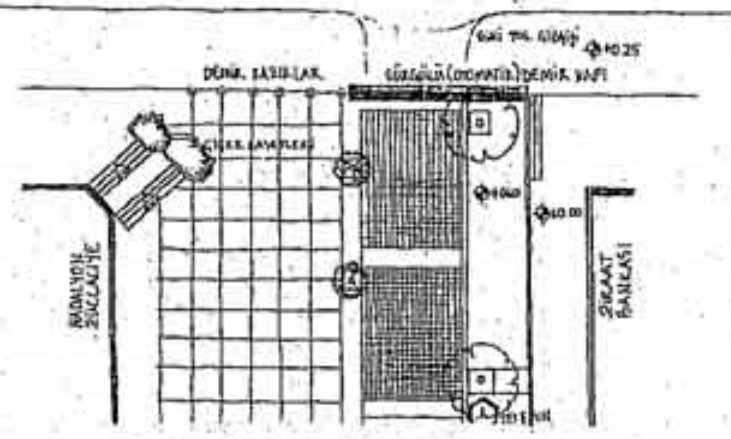
GÖZLEMEYEN MÜLKİYET PROBLEMLERİNİN, NEREDEN GÜKİLACAĞI BELLI OLMAYAN PLATFORMLAR, STANDARTLARA UYMAYAN MERDİVENLER vb. ŞEKLİNDE MEKANA YANSIMASI.

ARAÇ TRAFİĞİNDEN ÇOK YAYA TRAFİĞİNİ VE DÖNÜŞLERİ ENGELLEYECEK BİGİMDE KULLANILMIŞ ÇİĞEK TIRHILARI

MÜLKİYETE SAYGI PAHASINA (BAZİ YERLERDE) YAYA MEKANINA VE AKIMINA GETİRİLEN KISITLAMA, UYGULAMADA YAYGINLIK GÖSTERMEKTE.

MEVCUT YÖNLENMELERİ İYİ DEĞERLENDİREMİYEN, HATTA ENGELLEYİP SIKIŞTIRAN, GİRİŞ, GEÇİŞ vb. DÜZENLEMELER.

YÖLGENİN DİĞER SOKAK GİRİŞLERİNDE DÜĞÜ GİBİ KARANFİL SOKAK GİRİŞİNDE DE, BİR YAYA BÖLGESİNE GİRİŞ MİGE VE TANIMINI BULMAK OLANAKTIR. TAŞIT TRAFİĞİNİ ENGELLEYİCİ SEMİRLERE, ELEKTRİKLİ KAPILARA SAĞKILIRSA, BURADAN UZAK DURMAK İZEREKTİĞİNİ DAHI DÜŞÜNEBİLİRİZ. MERDİVENLERLE BAŞLATILAN YÖNENDİRMENİN DEVAMINI NE YER ŞÖŞEMESİNDE, NE DİĞER KÜTLELERE GÖREBİLİYORUZ.

Taşıt yolu ile yaya yolu arasında zincir çekilmiş olmasına rağmen, taşıtlar alana girebilmektedir. Demek ki, daha etkin tasarıma gerek vardır.

Meşrutiyet Caddesi'nden Konur Sokak'a giriş.

Karanfil Sokak'ın Meşrutiyet Caddesi'nden girişi.

Atatürk Bulvarı'ndan Yüksel Caddesi'ne giriş.

dönüşebilir. Son günlerde yapımına girilen demir kapı da bunu engellemez. Sadece taşıt trafiğini düzenler ve yayaların alana girişini engeller. Karanfil Sokak ile Meşrutiyet Caddesi'nin birleştiği kısımda, taşıt yolu ile yaya yolu arasında zincir çekilmiş olmasına rağmen, taşıtlar, Meşrutiyet Caddesi, kaldırımından alana girebilmektedir. Demek ki, daha etkin tasarıma gerek vardır. Eğer, itfaiye gibi acil durum taşıtlarının boyutu esas alınarak ve bir rampa (hörgüç) ile bağlantı sağlanıp, diğer alan girişi basamaklı olarak düzenlenebilseydi, bu sorun ortadan kalkardı. Sonuç olarak, yaya bölgesinin varlığı ve araç girişi çıkışları, yaya girişlerini aksatmamalı; bununla birlikte araç girişi olarak kullanılan kısım belirli ve kısıtlı olmalıdır.

Bölgeyi oluşturan üç sokakta ve sokak içlerinde birbirini bütinlemeyen yaklaşımların bulunmaması, karmaşık bir dokunun ve kullanımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Düzenlemede kullanılan farklı geometrik yaklaşımların ve düzensiz ya da düzenli tekrarların işlevsel veya görsel bir yanının olmaması, kent mobilya ve armatürlerinin bölge içinde bir bütünlüğe (tasarım, renk, işlev vb.) sahip olmayışı, (Bölgede yer alan değişik işletmeler proje ile uyum sağlamayan, kendi istem ve zevklerine göre çeşitlenmeye gidebilmişlerdir) duyar-sız bir yaklaşım sergilemektedir. Oysa, mobilya tasarım ve gereksinimi, sokakta yer alacak aktiviteleri ve kullanıcıları destekleyecek, belirleyecek, bölgeyi kentin diğer sokaklarından değişik kılan biçimin yansımaları olabilirdi.

Düzenlemede iki ayrı yerde, üç ayrı boyda silindirik elemanlar raptedilmiş olup, su fışkırtıcı işlevi verilmiştir. Canlı renklerle boyanmış bu elemanlar dayanıksızlıklarını şimdiden göstererek yatayına kırılmışlardır. Bu durum plastik vb. maddelerden yapılmış sokak mobilyasının kullanıldığı her

verde ortaya çıktığına göre, bu tip elemanlar daha tasarım aşamasında, dayanıklı maddelerden üretilecek şekilde düşünülmelidir. Böyle bir düzenlemede çeşitli renklerle oluşturulan canlı bir kent görünüm elde edilmek isteniyorsa, bunun daha doğru yöntemi bitişik kullanım sahiplerinin cephe değişikliklerini desteklemek olabilir. Bu tür yöntem, hem bitişik kullanımların da düzenlemeye katılmalarını, düzenleme konusunda daha duyarlı olmalarını sağlayacak hem de, bakım - onarım sorununu en aza indirebilecektir.

Proje, ayrıca, bitişik kullanımların yaya alanına uyumuyla ilgili kullanım değişikliklerini de içeren bir öneri kullanım paketi içerebilir. Projede bu da mevcut değildir. Ayrıca, proje ile bitişik binaların ön bahçe mesafelerinde uygulanan farklı yaklaşımlar ve kayıncı tutumların mekâna yansıtılması, kişisel ilişki ve çıkarların, projenin uygulama aşamasında neden olduğu değişiklikler, kamu yararı gözetilerek yapılan bu tür çalışmaların istenen sonucu vermemesi olasılığını düşürebilmektedir.

Projeye sert peyzaj egemendir. Özellikle canlı bir yaya meydanı oluşturabilecek olan, Yüksel Caddesi'nin Karanfil ve Konur Sokak bağlantılarının açıldığı alan, tamamen döşenerek bırakılmıştır. Konur Sokak'tan itibaren, doğuya doğru Yüksel Caddesi, yetişmiş ağaçlı bir akstur. Planda (iki boyutlu gösterimde) engin bir yeşil doku görünümü veren tarhlar, gerçekte üçüncü boyutta ağaç gövdeleri ile yarışır ve onları yadsıyan sert çizgili görünümleri ile peyzaja egemen olurken, ağaçlar ikinci plana düşmekte-

dir. Halbuki, ağaç çizgilerini yakalayarak, bunları öngörünme almak, belirgin kalmak daha yumuşak, esnek özellikler getirebilirdi. Ağaçların böylesine yoğun olduğu bir yerde ahşap ve ahşap taklidi elemanların sokak mobilyasında kullanılması, çevre görünümünü daha da zenginleştirebilirdi.

Tarhların şimdiden yeşil için kullanılmamasından vaz geçilmiş gibidir. Tarhlar, işportacıların arayıp da bulamadıkları, hem mal sergileyebilecekleri hem de oturabilecekleri işleve büründürülmüşlerdir. Projede, Yüksel Caddesi'nde sanatçıların bir araya gelip, sanatlarını uygulayabileceklerinden, bir kültürel buluşma merkezi olacağından söz edilmektedir. Bu durumda, mekânın, sanatın uygulanabileceği, sergilenebileceği biçimde düzenlenmesi, belirli esneklikler getirilmesi ve bunun proje paftalarından okunması gerekirdi. Bu konuda ne raporda ne de projede bir açıklık yoktur. Ve görüldüğü gibi, icra edilen en büyük "sanat" da işportadır.

Enkesit olarak, yaya yolunun bir bölümü yürüyüş yo-

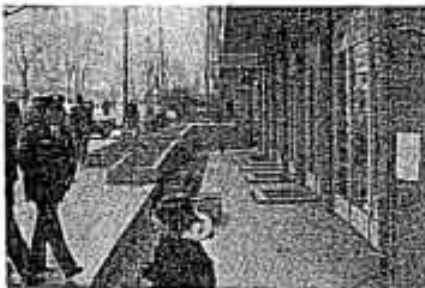

lu, diğer bölümleri ise peyzaj, diğer kullanımlar (yol üstü kafeterya, bekleme, dinleme, oyun alanları) için değerlendirilebilirler. Alan kalitesi ve kullanımını olumlu etkileyecek kullanım ve aktivite çeşitliliğinin getirilmesi gerekirken; proje, Yüksel Caddesi üzerinde hiç bir mini-çocuk bahçesi, kültürel etkinliklerin duyurulabileceği, çevre mağazalardan ürünlerin sergilenebileceği pano grupları v.b.'ne yer vermemiştir.

Sokak kullanıcılarının böl-

Binaların ön bahçe mesafelerinde uygulanan farklı yaklaşımlar ve kayıncı tutumların mekâna yansıtılması; projenin uygulama aşamasında kişisel ilişki ve çıkarların neden olduğu değişiklikler, kamu yararı gözetilerek yapılan bu tür çalışmaların istenen sonucu vermemesi olasılığını düşündürmektedir.

Bahçe mesafelerine farklı yaklaşımlar...

Tarhların, şimdiden yeşil için kullanılmassından vazgeçilmiş gibidir.

Yaya değil de trafik ağırlıklı bir çözümün ortaya çıkmasına olanak sağlanması, projenin diğer önemli eksikliğidir.

ge içindeyken izleyebilecekleri davranışsal düzenlemelerin olmaması, bölgedeki sokaklara açılan arka ve yan bahçeler ile ilgili hiç bir duyarlılığın olmaması (bu alanların kullanımı ile ilgili bir çalışma, otopark, ortak ve kişisel aktiviteler v.b. bir çok alan kullanımı olanağı sağlayabilirdi); proje üretilirken topografya göz önüne alınmıyarak, alanın doğal yapısı elverdiği ve yaya bölgesi düzenlemelerinde oldukça olumlu sonuçlar veren kademelenme düşünülmemiş, böylece yaya değil, trafik ağırlıklı bir çözümün ortaya çıkmasına olanak sağlanması projenin diğer önemli eksiklikleridir.

Projenin bir olumlu yönü, artık ülkemizde yerleşmeye başlayan, özürsüz sandalyesi, çocuk arabası vb. yardımcı araçlar için kot farklılıklarında standartlara uymasa da rampaların uygulanmış olmasıdır. Ancak projenin bittiği yerde rampalar da bitmektedir. (Yüksel Caddesi, Bayındır Sokak bağlantısı)

Sonuçta, iyi niyetle yola çekilmiş, ancak yapılması gerekenlerin pek azını gerçekleştirmiş, dolayısıyla, istenilen düzeyde bir başarıya aday olması zor bir proje uygulaması kendini göstermektedir. Yazının başından itibaren böyle bir projede nelere özen gösterilmesi, nelerin yapılması gerektiği konusu işlendiğinden; burada bunları bağlayıcı üç noktaya dikkat çekilebilir:

1. Bayındır sokağın doğusunda, Libya Caddesi'ne kadar olan bölüm proje kapsamına alınmalı ve konut yoğunluğu

bölümde süreli yayalaştırma, Wooneerf, paylaşımlı yol ilkelere göre konut kullanımı ağırlıklı bırakılacak yolların düzenlemeleri yapılmalıdır.

2. Yerel yönetime düşen bir görev, yaya bölgesi tasarım kılavuzunun hazırlanmasıdır.

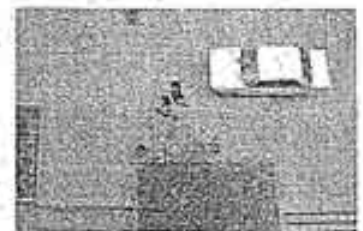
3. Kentsel iş merkezi yaya alanları ile toplu park yerlerini birbirlerine etken olarak ilişkilendirecek bir park et-devam et projesi başlanmalıdır. □

KAYNAKLAR :

- (1) Ertepinar, C., 1982, Küçük Dünyanın İçinden, Şişler, Ankara.
- (2) Lynch, K., 1960, The Image of The City, MIT Press, Camb. Mass.
- (3) Oğuz, Y. ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı, 1986, Kızılay Çevre Düzeni ve Yaya Bölgesi Açıklama Raporu.
- (4) Atılgan K., Şehrin Merkezini Tanımak Biraz Da Şehrin Kendisini Tanımak Demektir, Bir Yerel Yönetim Deneyi, Der : Kocel Göyün, Özgün Matbaacılık, Ankara, 1982, ss. 73-112.
- (5) Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 1987, Ankara Kentsel Ulaşım Çalışması : Cilt 1- Ulaşım Çalışması : Cilt 1. Ulaşım Yapısı; Cilt 5. Ulaşım Ana Planı, Ankara.
- (6) Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 1956, Ankara

Kentsel Ulaşım Enüdü, Ana Planı ve Raylı Sistem Yapılabilirlik ve Arayış Proje Çalışması Uygulama Ön Raporu, Ankara.

- (7) Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 1987, Ankara Kentsel Ulaşım Çalışması : Cilt 4. Arazi Kullanım ve Makroform 2015, Ankara.
- (8) Royal Dutch Touring Club, 1980, Wooneerf : A New Approach to Environmental Management in Residential Areas and the Related Traffic Legislation, The Hague.
- (9) Polus, A., Craus, J. (1988) Planning Considerations and Evaluation Methodology for Sherard Street, Transportation Quarterly, Vol. 42, no. 4.

Yüksel Yaya Bölgesi İçin Ne Dediler?

UYGULAYICI

Erdal KURTTAŞ

Çankaya Belediyesi'nde çalışmaya başladığım ilk yıllarda (1984 sonu) kişisel olarak ilgilendiğim ilk konu; Kızılay bölgesinde yeni yaya bölgeleri oluşturma fikri idi. Bu düşünceden yola çıkarak İmar Planlama Şubesi içerisinde oluşturduğumuz bir ekip ile birlikte, Yüksel Caddesi ve çevre sokakları içeren bir proje paketi hazırladık. Bu paket kapsamında ayrıntılı analitik etüdler (arazi kullanım, yapı durumu, çevre değerleri vb..) bulunmaktaydı ve bu hali ile bir öneri oluşturmaktan öteye gidememiş olsa da, sözkonusu alanda belir-meye başlayan sosyal ve mekânsal istemler üzerine Belediye yönetiminin dikkatini çekmiş oluyordu.

Hazırlanan bu ürünün ne şekilde kullanılacağı merakla beklenirken; Kızılay Kent Merkezi Yaya Bölgesi ve Çevre Düzeni Projesi'nin geniş kapsamlı ola-

rak Nisan 1986'da ihale edilmiş ve Nisan 1987'de onaylanmış olduğunu bizler ancak onay sonrası öğrenebilmiştik.

Beate ve Yalçın Oğuz mimarlık bürosu tarafından hazırlanan ve Büyükşehir Belediye Meclisi'nce yürürlüğe sokulan bu planın uygulanma şansı bulabilmesi için iki yıl daha geçmesi gerekti. 26 Mart 1989'da belediyelere gelen yeni yönetim, bedeli ödemiş ve belediye meclisince onaylanmış olan projeyi uygulama yolunu seçmiştir.

Geçmişte, belediyeler arası iletişimsizlik, yapmış olduğumuz çalışmaların uygulama projesine ve mekâna yansımaları engelledi. Uyguladığımız projenin temelinde de bölgeye ait ön çalışmalar bulunmakla birlikte, böyle bir temelin belediye eliyle, Kent plancıları tarafından oluşturulması halinde uygulamayı daha iyiye daha olumluya götürecektir farklar bulunacaktı.

Sonuçta;

5 Haziran 1989'dan başlayarak yıl sonuna dek süren uygulama çalışmaları sırasında karşılaşılan;

— Proje ile önerilmiş olan altyapı sisteminin uygulanamayışı,

— Altyapı kuruluşları ile başlangıçta kurulan eşgüdümün pratikte yaşatılmaması,

— Uygulamada çalıştırılan ekibin kalifiye olmayışı,

— Kullanılması gerekli iş makineleri araç ve gerecin yeterli sayıda ve zamanında bulunamayışı,

— Kontrol ve karar meka-

nizmasının uyumsuzluğu, gibi temel problemler, ne yazık ki, iyi niyet özel ilgi ve kişisel çabalar ile minimize edilmeye ve varolanla hedeflenen arasında denge yakalanmaya çalışılmıştır.

ÇALIŞAN

Orhan AZAPCI

Dallarda yüzlerce kuşun tündüğü ağaçların altından yürümenin eşsiz bir zevk olduğu Yüksel Caddesi'nin, donuklaşması, grileşmesi, özellikle hergün buradan geçen herkese olduğu gibi, ben TMMOB çaycısına da derin bir acı veriyor.

Ankara'da doğan bir insan olarak, güzel "Ankara sokakları"nın bir bir yok oluşunu dikkatli gözlerle olmasa da izleyebildim. Yüksel'in bu yok oluşun sonuçlarından biri olması, kayıtsızlığımı olanaksızlaştırıyor.

Sivil toplum örgütlenmeleri yönünden tam bir fukara olan ilkemiz insanları, temel olarak bu nedenden dolayı toplumsal değerlerini ve bunlardan sadece biri olan sokakların yok oluşunu engellemekte büyük bir güçlük çekmektedirler.

Devlet organizasyonlarının ve özellikle belediyelerin kayıtsızlığı da eklenince, içinden çıkılmazlığı bütün açmazlarıyla yaşıyoruz.

Sokakta insan cıvıltılarıyla teselli bulmaya çalışırken, dileğim bu cıvıltılara giderek tek tek kendi ses özellikleriyle orkestralarına ulaşabilmeleridir. Yeniden üretmek üzere...

OTURAN

Tansel BUMİN

Doğma büyüme bu mahalleliyim. Kaldırımları akasya ağaçlı bu yollarda cephe alan yapıların 1960-1970'li yıllardaki değişimi hızla vericidir. Bir iki katlı bahçeli evlerde, ortadığının o zamanlardaki sosyo-ekonomik ve kültürel prestiji simgeleniyordu. Sonra Bakanlıklar ve Kızılay'ın iş merkezine dönüşmesi, plansız kentleşme ve 5-6 katlı, doluluk-boşluk oran ve armonisi olmayan apartman mimarisi ve yeşil alansız, otoparksız beton yığınları... Bugün geride kalan, yıllanmış akasya ağaçları, mülkiyetler birliği, Mimar Kemal İlkokulu, işyerine dönüşmüş birkaç 2-3 katlı bina ve onlara eklenen pastaneler, kahvehaneler, kitapçılar (çeşitli sancıları ait sergilerle). Gençlerin, bunların karnazesinden uzaklaşmaları bu mekanda buldukları nedir? Yaşanan kültürel an

PLANLAMA 89/2-3-4

biçim mi değiştirdi? Ben dün yine oradan geçtim. Çıplak akasya ağaçları ortasında bir can aradım. İnsan arayınca yeni iletişimler kurabiliyor.

İŞYERİ SAHİBİ

Alpay AZAZ

Fıgalle Ekim 87'den bu yana hizmet vermektedir. Ben de, açmayı düşündüğüm yerin, çevredeki düzenlemelerden bağımsız olarak da bakımlı, temiz ve estetik değerlere sahip olması için çalışmaya başladım. Kaldı ki Yükseldeki düzenlemeler daha sonra başladı. Bu çabaları kendi mekanımın çekiciliğini artırmasından çok sağlık, estetik ve ilerleme açısından gerekli buluyorum. Teknik olarak eksikler her zaman olacaktır ve projenin koruma boyutuna verdiği önem, olumluluğunu güçlendirmektedir. Düzenlemelerin, getirdiği açıklık ve temizlikle, mekan kullanıcıları arasında belirleyici ve ayrıncı bir rol üstlenmesi de doğrudur. Şimdi bize düşen, tepki vermek, duyarlı olmak; yani sahip çıkıp, geliştirmek, yeni fikirlerle ortamı zenginleştirmektir.

Belediye ekibinin çalışması sırasında hepimizin zor durumda kaldığı (servis alamamak gibi) oldu ama gördüğümüz yakınlık, içtenlik ve sevecenlik unutulmaz. Olumluyu yaratma, yeni kültürü başlatma yolunda mutlu ve mutsuz kesimler (serbest meslek kesiminin olumsuz tarzı gibi) her zaman olacaktır, belediyenin benzer çalışmalarından vazgeçmemesi, denetim ve bakımı da sürdürmesi şarttır.

GELİP GEÇEN...

Son günlerde burada neler olup bittiğini pek bilmiyorum ama, herşey büyük bir keşme-keş içinde... Yayalar, otolar üstte... Önceden de buraya arabalar giriyorlardı. Ama o zaman bilirdik ki biz burada otolarla birlikte yürüyeceğiz. Oysa şimdi sözde burası yayalara ait ve yine de arabalar sistemimize cesurca geliyorlar. Sahil bir de ağaçları neden böyle beton kutulara almışlar?

ŞEHİR PLANCISI

Selma TOKCAN

KIZILAY Merkezi İş Alanında, taşıt trafiğinin çözümlenmesini yapmadan, KARANFİL, KONUR ve YÜKSEL CADDESİ'ni kısmen yayalaştırmak, acilen bir takım gözle görülebilir proje uygulaması kaygısını hepimiz görmekteyiz. Yüksel Caddesi şuan ki konumu ile taşıt parkı-otopark olarak kullanılmaktadır. Belediye Yayalaştırma Proje Politikalarını sistemli ve ciddi bir şekilde yeniden değerlendirip, kendi politikasına uygun bir politika seçmelidir.

10 Aydan beri yönetimde bulunan Sosyal Demokrat Belediyeler'in vermiş oldukları sözü yerine getirmenin artık zamanıdır. ÇANKAYA Belediyesi idari ve yönetim sınırları içinde yer alan YÜKSEL YAYA BÖLGESİ, örnek katılım projesi uygulaması olabilir.

YÜKSEL YAYA Bölgesinde, YÜKSEL CANLANMASI GÖNÜLLERİ ve ÇEVRE DUYARLILIĞI gruplarının başlatılmış olduğu, yaya bölgesi kullanımının, nasıl ve ne biçimde gerçekleştirilmesinin halk tarafından, diğer bir deyişle : o sokağı devamlı olarak kullanan insanlar, o sokakta yaşayan, o sokağa sahip çıkan, insanlar tarafından belirlenmesi politikaları Belediye Yönetimi tarafından bir fantezi olarak görülmektedir. Halk katılımının, temel politikaları savunan bu yönetim, eski geleneksel yönetim alışkanlıklarının verdiği bir yaklaşımla, tepeden inme bir şekilde plan ve proje uygulamalarını insanlara kabul ettirmeye çalışmaktadır. YÜKSEL CADDESİ için çalışan bu gönüllü insanların ve bu insanlarla birlikte kampanyaya destek veren, imza atan insanların görüşlerini dinlemeyen yönetim, çalışmaya başlaması gerekmektedir.

Kent İçi Ulaşımında Olup Bitenler

Merak Edip Sorsak Mı?

Berker ERTUNA

Dünya'da çok ilginç gelişmeler oluyor. Bugünlerde neler yaşamış olduğumuzu belki ancak 5-10 yıl sonra tam olarak kavrayabileceğiz. Ne var ki, ilk görüntülere göre, Fransız ve Rus devrimlerinden sonra benzer çarpıcılıkta ve güçte bazı yeni fikir ve kavramların tüm dünyayı sarsıp etkilediği bir süreçten geçiyoruz. Yakın çevremiz olan Avrupa'ya bir göz atalım. Çağ kapatıp çağ açan olayların odağı bu kıta, yine öncü rolü üstlenmiş gözüküyor. Bu kıtanın ülkeleri, bu yüzyılın ortalama olarak en az on yılını iki dünya savaşında harcadılar. Bunlara bazıları açısından yerel savaşlar, iç savaşlar, ihtilaller ve darbeler de ek-

lenirse yabancı ya da kendi ordularının işgali altında çeyrek ilâ yarım yüzyıl geçirdiler. Belki Türkiye nüfusunun iki katı insan bu süreç içerisinde yok edildi. Bir karış toprak, bir bayrağın, bir fikrin, bir çıkarın hegemonyası için... Şimdi yine hızla bayraklar değişiyor, rejimler değişiyor ve sınırlar değişme aşamasında.. ve üstelik bu kez bir dünya savaşı veya büyük çapta kanlı bir ihtilâl olmaksızın. Ama, kanımca, Avrupa bu sonucu bedava elde etmiş değil. Yalnızca, iki dünya savaşından üç dünya savaşı eşdeğeri sonuç çıkarmış olduğu söylenebilir.

Yepyeni fikir, yaklaşım ve oluşumlarla yeni bir yüzyıla

yelken açan Avrupa'da özellikle iki ülke kendi kabuğuna çekilmiş görünüyor. Biri, bilinçli olarak tercihini bu yönde yapmış olan Arnavutluk, diğeri de biz.

Acaba biz çağdaş bir demokrasi, ulusal kalkınma ve toplumsal gelişme konusunda yeni fikir ve kavramlardan yararlanarak, kendimize özgü sentezler üretmek hakkını elde edecek kadar bir bedel ödemedik mi? Kanımca ödedik. Yüzyılım başındaki imparatorluk dönemi savaşları, işgal, iç ayaklanmalar, ulusal kurtuluş savaşı, dünya savaşları, deniz aşırı Kore savaşı, Kıbrıs harekâtı, dış ekonomik ve siyasal müdahaleler, son otuz yılımıza dam-

Berker Ertuna, 1970 yılında ODTÜ Makina Mühendisliği Bölümü'nden BS, 1976'da Endüstri Mühendisliği Bölümü'nden MS dereceleriyle mezun oldu. 1970-76 yılları arasında Millî Savunma ve Bayındırlık Bakanlıklarıyla özel sektörde boru hatları konusunda, 1976-80 arası ulaştırma Bakanlığı'nda yine boru hatları ve hava ulaşımı üzerinde çalıştı. 1980-86 arasında Ankara Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü Ulaşım Planlama ve Raylı Sistem Daire Başkanlığı yaptı. 88'e kadar da aynı birimde Ankara Metro ihalesinin ardındaki dayanak olan Ankara Ulaşım Etüdü, Ulaşım Ana Planı, Metro Fizibilitesi, Avam Projesi ve İhale Dosyası hazırlıklarını yönetti. 1988'den bu yana özel sektörde kent içi ulaşımı konusunda serbest danışmanlık görevini sürdürmektedir.

Öncelikli olarak da; soru sorma hakkı, sorulara yanıt isteme ve alma hakkı, yanıtlar üzerinde düşünme ve düşünölenleri söyleme hakkı uğruna bir uğraş vermemiz gerektiğini düşünüyorum.

gasını vuran askerî müdahaleler, anayasal kuruluşlara, parlamen-toya, siyasal partilere, üniversite-lere, sendikalara, derneklere, kişilere müdahaleler ve baskı-lar... Bu deneyimlere karşın neden bugünkü konumuzda bu-lunduğumuzu herhalde toplum bilimciler yanıtlamak durumun-dadırlar. Ancak bu toplumun bi-reyleri olarak hepimize sorunun tanımını ve analizini yapmak, çözümlü araştırıp gerçekleştirmek yönünde sorumluluklar düş-tüğüne inanıyorum. Öncelikli olarak da; soru sorma hakkı, sorulara yanıt isteme ve alma-hakkı, yanıtlar üzerinde düşün-me ve düşünölenleri söyleme hakkı uğruna bir uğraş vermemiz gerektiğini düşünüyorum.

Bu genel perspektif içerisindeki konumuza ilişkin özeleştiriyi gözden kaçırmadan ve ara-daki benzerlikleri belirlemeye çalışarak kent içi ulaşım ve metro konusuna yaklaşmaya çalışalım.

90'lı yıllara dünyadaki moda sloganlarla uygun adım girdik. Orada "glasnost" mu diyorlar, bizde de "saydam, katılımcı, de-mokratik", orada "perestroika" mu diyorlar bizde de "yerel hükümet" gibi yeniden yapılanma ve işleyişi hedef almış bir belediye sloganı.

"Saydam", "katılımcı", "de-mokratik" nitelendirmelerini şimdi-lik bir kenara bırakıp, gerçek demokrasinin kurulup yaygınlaşması ve güçlenmesi pratiğinin temel düzlemi olan belediye, fiziksel olarak ne ölçüde mevcut, onu irdeleyelim.

1980'den sonra Türkiye'nin perspektifinden silinmiş olan otuz yıl öncesinin, 60 Anayasası'nın, kurumları ile temel hak ve özgürlüklerini arayanlar varsa, "belediye'nin de ufulanıp yok edilmeye çalışıldığını göz ardı etmesinler.

1982'de belediyelerin etkin hizmet konularından biri olan "elektrik" ellerinden alındı. Otomatik zamlarla yerli ve yabancı sermaye için yeterince cazip bir kıvama getirilmeye kadar ilk aşamada bir merkezi yönetim kuruluşuna emanet edildi.

Sonra belediyelerin otobüs işletmelerini özel sektöre satmayı düşündüler. Tümü kârlı gözükmediği için yalnızca kârlı hatları pazarladılar.

Geçtiğimiz günlerde de doğal gaz dağıtımını belediyelerin elinden çekip, ilk aşama olarak bir kamu şirketinin bünyesine aldılar.

Hiç kuşkusuz olmasın, yetersizliği nedeniyle oldukça yıpratıcı olmasa, su dağıtım hizmetini de yerel yönetimden alacaklardır.

Adım adım uygulanan bu strateji çerçevesinde; Ankara metro ihalesinin başına da "yap-işlet-devret" modelinin ö-rülmüş olması çok anlaşılır olmaktadır.

Nedir bu yap-işlet-devret modeli?

Özetle belirtelim. ARTAŞ adlı bir şirket, Kanada ve Türk firmalarından oluşan bir konsorsiyum ile yapım sözleşmesi imzalayıp işi yaptırtacak. Uygulama projelerini, yapımı, kabulleri bu şirket denetleyecek, onaylayacak. Yapım bitince, yine aynı ARTAŞ bu kez yalnız Kanadalı firma ile imzalamış olduğu bir işletme sözleşmesi çerçevesinde metroyu Kanadalılara işlettirip denetleyecek.

"Peki bu ARTAŞ kime ait?" dersiniz onu da söyleyeyim. % 51'i Kanadalıların olmak üzere % 77'si yapımçı konsorsiyuma ait bir şirket.

Yarım yüzyıl önce yabancı-ların elindeki elektrik ve gaz işletmelerini millileştirip belediyelere veren Türkiye'den, bu tür temel hizmetleri belediyeden alıp yerli ve yabancı özel sektöre devreden noktaya gelmişiz. Temel hizmetlerden soyutlanıp "konser ve kerme belediyesi" sınırları içerisinde çekilen Belediye'den bir tepki var mı? Yok...

"Yerel hükümet" sloganını bir sosyal demokrat belediyeden duyunca ilk anda yanılmış olabiliyim. Belki de kast edilen "yerel ANAP hükümeti" idi.

Belediye'nin nicelik boyutu-nu bir kenara bırakıp biraz "glasnost" durumuna bakalım.

Sayın Murat KARAYALÇIN metro projesinin yap-işlet-devret modeli uyarınca ihale edilmesi konusunda, "eğer ben işe sifirdan başlama noktasında olsaydım, daha farklı bir hazırlık yapılmasını, daha farklı yöntemlerin devreye girmesini düşünebilirdim" diyor ama "Belediye ve Türkiye açısından çok yaşamsal sorunlar yoksa, Başbakan tarafından imzalanmış bir sözleşmeyi değiştirmek ya da bir takım taahhütlerinden vazgeçmek doğru olmazdı" diye ekliyor. Acaba belediye ve Türkiye açısından yaşamsal olan, sayın Karayalçın'ın değer ölçülerine göre nedir? Çünkü beyanının yer aldığı 25 Haziran 1989 tarihli TEMPO dergisinin bitişik sütunlarında, ARTAŞ'ın Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanmış olan ana sözleşmesi ile ulusal onuru kırıcı, belediyenin etkinliğini sıfırlayıcı, Türkiye'ye girecek teknoloji yabancıların insafına terk edici hükümler taşıdığı konusunda endişeler belirtiliyor.

Sayın Karayalçın sorulara karşılık söz konusu beyanda bulunduğu tarihte acaba ana sözleşmeyi okumuş muydu? Ne zaman okudu? Okuyunca ne düşündü?

(Peki siz okudunuz mu? Okuduysanız ne düşünüyorsunuz?)

Aynı beyanda sayın Karayalçın; Başbakan tarafından imzalanmış sözleşmeyi değiştirmenin ya da bir takım taahhütlerinden vazgeçmenin yakışık almıyacağından da söz ediyor.

İşin sonuçlandırılması için Türk Hükümeti ile Kanada Hükümeti ve bankalar arasında "kredi anlaşması" imzalanmış mı? Hayır!

Bakım ve İşletme Sözleşmesi imzalanmış mı? Hayır!

Yapım Sözleşmesi imzalanmış mı? Hayır!

İmzalanmış bir sözleşme var mı? Yok!

Ya ne var? Yukarıda anılan sözleşmeler sonuçlanınca onlardan yansıtacak hükümlerle tamamlanıp kesinlik kazanmak üzere bazı önemli noktaları

Adım adım uygulanan bu strateji çerçevesinde; Ankara metro ihalesinin başına da "yap-işlet-devret" modelinin örülmüş olması çok anlaşılır olmaktadır.

Ufuk yılı 2015 olan bir makroform çalışması ile ulaşım ana planının yanısıra metro projesi, ihale dökmeleriyle birlikte, 15 ayda hazırlanabilmişken metro ihalesinin 38 ayda başlanamaması olmasını acaba neye yormak gerekir?

tartışmaya açık bırakılmış bir çerçeve anlaşma üzerindeki paraf...
Siz, Şehir Plancıları, metro projesi ile ilgili olarak Belediye'de çalışanlar dahil, paraflanmış ya da bir gün paraflanır diye üzerinde bir süre hazırlık çalışması yapılmış sözleşme taslaklarında ne hükümler var biliyor musunuz?

Ufuk yılı 2015 olan bir makroform çalışması ile ulaşım ana planının yanısıra metro projesi, ihale dökümanlarıyla birlikte, 15 ayda hazırlanabilmişken metro ihalesinin 38 ayda bağlanamamış olmasını acaba neye yormak gerekir?

Yap-İşlet-devret modeline yönelmiş olmanın, hükümetin niyetinin ya da Belediye'nin tutumunun bu gecikmeye etkisi var mıdır?

Yapım er geç başlayacak mıdır? Söylenildiği gibi Nisan'da mı? Daha mı geç? Hiç bir zaman mı?

Siz, şehir plancıları, metronun gerçekleşmesi konusunda moral yitirenlerin; "Zaten metronun güzergâhı yanlış. Kent merkezi dururken inle cinin top oynadığı Batıkent'te metronun işi ne?" kampanyası konusunda ne düşünüyorsunuz? Kentin merkezi ilk aşamanın geçtiği Kızılay, Sıhhiye, Ulus değilse neresi? Metro hattının kent merkezinden Batı koridoruna yönelmesi bir kaç saplantılı hokkabazın işi mi? Onaylı Nazım Plân'ın temel esprisi ile tutarlılık bunu gerektirmiyor muydu? ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyelerinin yaptığı 2015 makroform çalışması bu güzergâh seçimine dayanak değil miydi? Yoksa sözkonusu kampanya anılan plan çalışmalarının müellifleri önünde de rahatlıkla sürdürülebilir mi? Diyelim ki hattın Batıkent ucu boş ve hep boş kalacak, güzergâhın doğrudan hizmet edeceği Yenimahalle ve Demetevler'de bugünlerde gündeme getirilen Beşevler, Maltepe ve Cebeci'den daha az mı nüfus ve yolculuk potansiyeli var? Yoksa şu Söğütözü - Beşevler

Maltepe - Kızılay - Dikimevi tramvay hattı, yapılamayacağına kanaat getirilen Kızılay - Batıkent metro hattından dikkatleri saptırmak için mi gündeme getirildi?

Belediye hem metroyu hem de tramvayı "eşzamanlı" olarak gerçekleştireceğini beyan ediyor. Buna inanacak olsak, "aynı kente aynı anda niye iki farklı teknoloji, iki ayrı depo-atelye tesisi?" diye sormamız gerekmez mi? Metro'nun ilk aşaması yapılacak olsa ve bir raylı sistemin Bahçelievler'in kıyısından Söğütözü'ndeki şehirlerarası otobüs terminaline ulaşması amaçlansa; Kızılay - Bakanlıklar - Eskişehir Yolu - ODTÜ doğrultusunda planlanmış 2. aşama metro hattını gözardı edip çok zor ve pahalı bir yatırım gerektiren otobüs özel yolu koridorunu seçmek niye? Yoksa tramvayın Dikimevi ucundan sonra bir gün ulaşacağı beyan edilen "Doğukent"e ilişkin propaganda kampanyasına mizansen mi hazırlanıyor? İyi kötü var olan OSTİM'e, Batıkent'e metronun gitmesi rantabl olmuyor da, olmayan Doğukent'e gidecek tramvay nasıl rantabl olabiliyor?

Siz; Belediye'nin Zafer Parkı'na, Güvenpark'a, Yüksel Caddesi'ne müdahalelerine duyarlılık göstermiş şehir plancıları, yapılacak olsa tramvayın depo-atelye tesislerinin nereye kurulacağını merak etmiyor musunuz? "Atatürk Orman Çiftliği arazisine" dense tepkiniz ne olur?

İstanbul'da sayın Dalan'ın başlatmış olduğu bir tramvay projesi var. Kuş uçmaz kervan geçmez boş bir koridorda, ancak 0,5 kilometresi açıkta tünelli, 900 metresi viyadüklü 8,5 km'lik bir proje, yüklenicinin % 30 avansla çalışıp nakit akışında bir sıkıntı ile karşılamadığı bir ortamda (ihaleye çıkma tarihi ile sistemi işletmeye alma tarihi arasında geçen süre açısından) 58 ayda ve yaklaşık 350 milyon ABD Doları'na mal olmuş. Şimdi sayın Karayalçın, özellikle Maltepe'den Koleje kadar tüm Kızılay yöresi derin (delme) tünelle olmak üzere Söğütözü'nden Dikimevi'ne kadar hemen hemen tamamı tünel ve viyadüklere oluşan 8 km'lik bir hattın 200 milyon ABD Doları'na ve birkaç yılda yapılabileceğine inanıyor mu? İnandırılıyor mu? Yoksa herkes birlik olmuş da inandırılmak istenen bizler miyiz?

1990 Yatırım Programı'nı incelediniz mi? Ankara Belediyesi'nin tamamı dış para ile karşılanacak toplam 16 milyar TL'lik bir kavşak düzenleme, yol yapım ve sinyalizasyon projesi var. İşte, kentiçi ulaşım arabası olanların gözüyle bakanların nüfuzu buralara kadar yansımış bulunuyor.

Metro dersiniz onun adına bile tahammül edilemiyor. Adını hafif raylı taşıma sistemine çevirmişler. Saatte bir yönde almış bin yolcu taşıyacak bir kapasitede öngörülen bir sisteme "hafif raylı sistem" demek DPT'nin acınacak kompleksidir. Ankara Metrosu için merkezî yönetim desteği istenince DPT ve Hazine "hayır" deyip işi böyle yalama eden, yapılsa bile maliyeti ikiye katlayıp ülkeye girecek teknolojiyi riske eden yap-İşlet-devret modelini ortaya atmışlardır. Halbuki metro, bugün Ankara sokaklarında çalışan servis otobüslerinden daha fazla yatırım gerektirmiyordu. Aynı DPT ve Hazine, aynı yıllarda Dalan'ın tramvayı için, bu model önerisini gündeme neden se getirmekdiler. Susup gözlerini kapadılar.

Bugün İstanbul'da bir tramvay var. Kapasitesi, Ankara Metrosu için öngörülenin dörtte biri. Pratikte ise, tam bir gün boyunca, Ankara'daki otobüs özel yolunun bir saatte taşıdığı kadar yolcuyla ancak taşıyabiliyor. Hesaplar tutmayınca, üstelik geçersiz teknolojiye sahip 150 milyon ABD Doları eşdeğeri maliyette 80-90 aracın, 60 km ray ve 600 katener direği ile birlikte elde kalacağı anlaşıldı... ve karşılığında Ankara'ya 20 km metro yapılabile-

Belediye hem metroyu hem de tramvayı "eşzamanlı" olarak gerçekleştireceğini beyan ediyor. Buna inanacak olsak, "aynı kente aynı anda niye iki farklı teknoloji, iki ayrı depo-atelye tesisi?" diye sormamız gerekmez mi?

İyi kötü var olan OSTİM'e, Batıkent'e metronun gitmesi rantabl olmuyor da, olmayan Doğukent'e gidecek tramvay nasıl rantabl olabiliyor?

1990 Yatırım Programı'nı incelediniz mi? Ankara Belediyesi'nin tamamı dış para ile karşılanacak toplam 16 milyar TL'lik bir kavşak düzenleme, yol yapım ve sinyalizasyon projesi var. İşte, kentiçi ulaşım arabası olanların gözüyle bakanların nüfuzu buralara kadar yansımış bulunuyor.

Bugün İstanbul'da bir tramvay var. Kapasitesi, Ankara Metrosu için öngörülenin dörtte biri. Pratikte ise, tam bir gün boyunca, Ankara'daki otobüs özel yolunun bir saatte taşıdığı kadar yolcuyu ancak taşıyabiliyor.

Ankara Metrosu'na başlanacak mı? Yap-işlet-devret modeli nedir? Parafı olan metinler ile imzaya hazırlanan tasarlarda ne tür hükümler var?

cek 460 milyon ABD Doları borç yaratıldı. Üstelik Ankara'nın dört misli kapasiteye sahip sistemine hafif raylı sistem denirken bu gerçek hafif raylı sisteme yıllarca İstanbul Metrosu denildi. Bu projenin yapımı sırasında İstanbul Belediyesi adına ücret karşılığı kontroller yapan değerli öğretim üyeleri müteahhit ile birlikte oturup "İstanbul Metrosu" diye Dalar'a, projeye methiye kitabı yazdılar. O bir yerlerden tanıdığımız "vatanın yüksek menfaatlerine aykırı olmadıkça pek ses çıkarmayıp patronu kırmamak" nazik üslubu içerisinde..

Geçenlerde televizyon programında bir basın toplantısı izledik. Daha birkaç gün önce Azerbaycan'a girerken yüz kadar kişinin ölümüne taraf olmuş sovyet komutanı kişiler soru değil düpedüz hesap soruyorlardı. Soru soranların cesaretine mi, komutanın soğukkanlılığı ve hoşgörüsüne mi hayret

etmek gerektiğine insan şaşırtıyordu. Bir askeri müdahale etmesinde, bizde böyle bir basın toplantısı düşünemiyor musunuz?

Yüksel Caddesi için imza toplayanları polislin nasıl toplayıp götürdüğünü hatırlıyorum da..

Dünya nasıl değişiyor, neler olabiliyor ve bizde neler olmuyor değil mi?

Acaba biz de bazı şeyler düşünüp sormaya çalışsak mı?

Nazım plan faaliyetlerinin durumu nedir?

İstanbul'un 1987-88'de yapılmış olan Ulaşım Nazım Planı geçerli bir çalışma mı yoksa bir sipariş ürünü müdür?

İzmir'in Ulaşım ana planı var mı? Yoksa yapılacak mı? Kime? Hangi yöntemle?

Ankara'nın 1985-87'de yapılmış Ulaşım Ana Planı geçerli bir çalışma mı? Belediye'nin 1989-1992 dönemi için öngördüğü Ulaşım Master Planı ne ola ki?

Ankara Metrosuna başlan-

cak mı? Yap-işlet-devret modeli nedir? Parafı olan metinler ile imzaya hazırlanan tasarlarda ne tür hükümler var?

Ankara'nın kentesi gelişimi açısından Kızılay-Batıkent metro hattı ile Söğütözü-Dikimevi tramvay hattının işlev ve özellikleri nelerdir?

İstanbul Metrosu ve Boğaz Demiryolu Tüp Geçişini gerçekleştirilebilecek mi? Yoksa 3. Boğaz Köprüsü ile mevcut rümdimsiz tramvay sisteminin kente yaygınlaştırılması mı öncelik kazanacak?

Acaba bu soruları sormasak mı? Belki merak edilip öğrenilecek ve endişe edilecek bir şey yoktur. Üstelik çok yaşamsal bir konu olmadıkça saydam, katılımcı, demokrat büyüklerimizin canını sıkması olasılığı da var.

Yok.. Yok. Benca sormalı. Hiç olmazsa sessizce içimizden kendi kendimize soralım. Gece uykularımız olsun, daha rahat geçebilir. □

Dergilerden Seçmeler

Hazırlayan : Ömür TÜRKSOY

ENFLASYON VE KONUT TALEBİ : YENİ BİR BAKIŞ AÇISI

*Inflation and Housing
Demand: A New
Perspective*

Joyce MANCHESTER

Journal Of Urban Economics,
1987, Cilt 21, s. 105 - 125.

1971-78 yılları arasında Amerika'da 42 metropoliten alanda, yeni konut fiyatları üzerine yapılan bu çalışmada, enflasyonun konut pazarı üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Sonuçlar, gerçek kullanıcı maliyetlerine göre gerçek konut fiyatları

esnekliği tahminlerinin aşağıya doğru keskin bir eğitide olduğunu göstermektedir. Bu, değişkenlerdeki hata sorunundan kaynaklanmaktadır. Beklenen enflasyonu tahmininde, hata terimi açıkça kabul edildiğinde, gerçek konut fiyatlarıyla gerçek kullanıcı maliyetleri arasındaki negatif ilişkinin çok güçlü olduğu görülmektedir. Bu analiz literatürde negatif nakit akışı etkileriyle pozitif vergilenenmiş sermaye kazançları ve enflasyon nedeniyle düşün gerçek ödeme etkileri arasındaki çelişmenin açıklanmasına da yardımcı olmaktadır.

KENTSEL GELİR DAĞILIMI VE EKONOMİK GELİŞME

*Urban Sector and
Economic Development*

Charles M. BECKER

Journal of Urban Economics,
1987, Cilt 21, s. 127 - 145.

Bu makalede kentsel kesimde eşitsizlik ölçütleri ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki gelişmekte olan ve yeni sanayileşmiş 25 ülke örneğinde incelenmektedir. Sonuçta, kentsel gelir dilimlenmesinde en alta yer alan beşte birlik

Ömür Türksoy, 1978 Yılı'nda ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 1983'de aynı bölümden yüksek lisans derecesi aldı. Ankara Nazım Plan Bürosu'nda (1985-1989) çalıştı. Halen, TÜBİTAK Deniz Bilimleri ve Çevre Araştırmaları Grubu'nda çalışmaktadır.

dilimin payının önceleri düştüğü, sonra kişi başına düşen gelirdeki artışla yükseldiği "U" şeklinde bir ilişki gözlenmektedir. Gelişme ölçütü olarak kişi başına düşen milli gelir yerine kişi başına düşen kentsel gelir alındığında bu ilişki daha da güçlenmektedir. Eğriler, en alt gelir düzeyindeki başta bir için kişi başına düşen gelirin gelişme ilerledikçe sürekli düşmeye devam etmeyeceğini, ancak çok yavaş olarak yükselbileceğini göstermektedir.

METROPOLİTEN ALANDAKİ MEKANSAL YAPININ İŞE GİDİŞ - GELİŞ ZAMANINA ETKİSİ

The Influence of Metropolitan Spatial Structure on Commuting Time

Peter GORDON,
Ajay KUMAR,
Harry W. RICHARDSON

Journal of Urban Economics,
Eylül 1989, cilt 26, sayı 2, s.
138 - 151

Tek merkezlilik, merkezi iş bölgesine yakın alanlardaki izdihama artırdığı için, kentin büyümesi devam ettiği sürece, elverişsiz bir durum yaratmaktadır. Bu izdihama maliyetleri, tek başlarına bile, çok merkezli metropoliten bölgelerin oluşmasının yeterli temelini oluştururlar. Çok merkezli kentlere ilişkin kuramsal modeller, ev-iş seyahati için genellikle daha kısa süre öngörürler, çünkü hanehalklarının, ulaşımı minimize etmek amacıyla iş alanlarının çevresindeki konut bölgelerinde yerleşeceğini

varsayarlar. Bununla birlikte; homojen bir dağılım göstermeyen ekonomik sektörler, heterojen işgücü ve parçalanmış konut bölgeleri, metropoliten alanda ortalama seyahat süresinin tersine uzun olması sonucunu getirebilmektedir. Bu sonuçlardan hangisinin daha geçerli olduğu, üzerinde çok çalışılmamış bir sorudur. İş merkezlerinin sayısından başka, kentin büyüklüğü ve yoğunluğu da ulaşım süresini etkilemektedir, ancak aradaki ilişkiler açık seçik değildir. Makalenin sektörler bazındaki karşılaştırmalı sonuçları, metropollerin mekansal yapısının ev-iş arasındaki ulaşım süresine etkilerine ilişkin sorulardan bazılarını yanıtlamaya yardımcı olmaktadır. Kuramın tahminleri doğrultusunda, çok merkezli ve yaygın metropol bölgeler ev-iş arası ulaşım süresinin kısılmasını kolaylaştırmaktadır. Yoğunlukla ilgili sonuçlar, yoğunluğun farklılaştırılması gereğine işaret etmektedirler. Düşük konut yoğunlukları ve yüksek endüstri yoğunlukları, ev-iş arası ulaşım süresinde ekonomiler sağlamaktadır. Öte yandan, ev-iş arası seyahat süresi ile ticari yoğunluklar arasındaki pozitif bağlantı, genellikle merkezde yer alan büro bölgeleri etrafındaki tıkanıklığın sürekliliğine işaret etmektedir. İşgücü-arazi oranlarının yüksek olduğu durumlar, çevredeki caddelerde büyük bir trafik yükü yaratmaktadır. Sonuçların, kamu ulaşımını kullananlar için de benzer olması, bu grubun da otomobille seyahat edenler kadar, ev - iş arası yolculuk sürelerinden şaşılacak ekonomilere duyarlı olduklarını göstermektedir.

YERLEŞMENİN BÜYÜMESİ OYUNU : BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Community Growth Gaming : A Survey Method

Reiko HABE

Environment and Behavior,
Mayıs 1989, Cilt 21, Sayı 3,
s. 298 - 322

1970'lerin sonundan beri birçok çalışmada toplumun büyümesini denetlemenin ya da yönetmenin ön koşulları ve sonuçları tartışıldı. Ancak bu çalışmaların oldukça azı, büyüme denetimi fikrini besleyen kentli dürtülerine ilişkin iddialar öne sürdü. Bu iddiaların çoğu da büyüme denetiminin etkilerine ilişkin spekülasyonlardır. Kentli dürtülerine ilişkin ampirik çalışmaların azlığı, incelikli algılamama ve gizli tutumlarla ilgili araştırmaların teknik güçlüklerle karşı karşıya olması nedeniyledir. Ayrıca araştırmacılar, insanların, büyümenin denetlenmesi konusunda gerçekten ne hissettiklerini söylemeyebileceklerinden kuşku duyarlar. Bu yazıda, bireylerin, büyümenin denetlenmesine ilişkin algılarını ve tutumlarını doğrudan inceleyerek kentlilerin niyetlerini belirlemeye yönelik ampirik bir araştırma sunulmaktadır. Bireylerin sosyal olarak duyarlı oldukları konulardaki duygularını ortaya çıkarmak için özel olarak tasarlanmış bir oyun yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemde kentlilerden kendilerini, yerleşmelerindeki üç bölge için öngörülen üç adet konut gelişme önerisini değerlendirmek durumunda olan karar vericiler olarak

düşünceleri istenmiştir. Üç öneri de resim ve grafik olarak ve dört ölçüt açısından görselleştirilmiştir. Büyümenin denetlenmesine ilişkin eleştirilerdeki yaygın iddiaların tersine, sözkonusu araştırma göstermiştir ki büyümeye karşı çıkan kentliler, mutlaka seçkinler sınıfından bireyler olmak durumunda değildir. Tersine onlar esas olarak banliyölerin sunabildiği aile odaklı yaşam biçimini korumaya dönük dürtülerle hareket etmektedirler.

BİLGİ EKONOMİSİNDE TEKNOLOJİK DEĞİŞİM VE MEKANSAL DÖNÜŞÜM: 1. KENT SİSTEMİNDE YAPISAL BİR GEÇİŞ MODELİ

Technological Change and Spatial Transformation in an Information Economy: 1. A Structural Model of Transition in the Urban System

A. KUTAY

Environment and Planning A, 1988 Cilt 20, Sayı 5, s. 569-593.

Yazıda, işyerlerinin konumu çerçevesinde bir kentsel arazi kullanım modeli geliştirilmiştir. Modelle, iş merkezlerinin ne sayısı, ne de konumu önceden saptanmıştır. Bunlar, parametrelerin değerlerine bağlı olarak model içinde belirlenmiştir. İşyerleri ve hanehalkları, arazi için rekabet ederler ve kentsel arazi, denge unsuru olarak işlev görür. Makalede, fiziki uzaklık ve ulaşım maliyetlerine dayalı geleneksel yerleşim kuramıyla (Location Theory), çağdaş kent biçiminin mekansal yapısının açıklanamadığı gösterilmektedir.

TURİSTTEN TURİZM GİRİŞİMCİSİNE, TÜKETİMDEN ÜRETİME: CORNWALL - İNGİLTERE ÖRNEĞİ

From Tourist to Tourism Entrepreneur, From Consumption to Production: Evidence From Cornwall, England

A. M. WILLIAMS
G. SHAW
J. GREENWOD

Environment and Planning A, Aralık 1989, Cilt 21, Sayı 12, s. 1639-1653

Turistler ve turizm servislerinin sunumuna ilişkin çok sayıda araştırmanın varlığına karşın, turizm girişimciliğinin sosyal ve kültürel yönleri ve turizm girişimcilerinin özellikleri üzerine yapılmış araştırmalar azdır. Oysa konunun bu boyutu, turizm sektöründeki firmaların oluşumları, işleyişleri ve kapanışlarına ilişkin analizler açısından çok önemlidir. Bu makalede turizm girişimciliğinin sosyal kökenleri, iki temel süreç vurgulanarak araştırılmaktadır ki bunlar, turizmci olmadan önce işveren olma ve işçi olma durumlarıdır. Veriler Cornwall ile ilgili bir çalışmadan alınmıştır. Çalışmada, gruplandırılmış örneklem yöntemiyle seçilmiş ve farklı yerel ekonomik çevrelerle farklı turizm sektörlerini temsil eden 411 firma ele alınmıştır. Eski iş deneyimi ve sermaye oluşumu Cornwall turizmine yalnızca kısmi bir açıklama getirmektedir. Ticari dürtülerin ve göç olgusunun daha derin nalizleri, ekonomik nitelikli olmayan karar verme sürecinin önemli bir boyut olduğu ortaya çıkarmaktadır. Bu da, turizm girişimciliğinin

üretimden çok bir tüketim biçimi olarak görülebileceğine ve bir bütün olarak orta sınıf girişimciliğiyle ilişkilerine ilişkin sorular akla getirmektedir.

YAŞAM KALİTESİNİN GÖSTERGELERİ: YÖNTEME İLİŞKİN BAZI KONULAR

Indicators of Quality of Life: Some Methodological Issues

R. J. ROGERSAN
A. M. FFINDLAY
A. S. MORRIS
M. G. COOMBS

Environment and Planning A, 1989, cilt 21, s. 1655 - 1666

Yaşam kalitesinin değerlendirilmesinde 'özel' ve 'nesnel' göstergeleri birleştirmenin önemi giderek bir araştırma amacı haline gelmiştir. Makalede bu amaca yönelik bir çaba olarak, yaşam kalitesini ölçmek için yeni bir yöntem tartışılmaktadır. Yöntem, İngiltere'deki en büyük 38 kentin sosyal, ekonomik çevresel özelliklerine ilişkin olarak, hem nesnel olarak ölçülmüş göstergeleri, hem de algısal olarak çıkarılmış ağırlıklar setini içermektedir. Bu ağırlıklar seti, seçilen göstergeler ve İngiliz kentlerinin sonuçtaki sıralanışı, yerel refah indeksi ile karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmiştir. Yaşam kalitesini değerlendirmede, halka ait değerlendirme süreci gerçek durumu daha yakından yansıtmaktadır ki bu da benimsenen yaklaşımın gücünü göstermektedir.

PLANLAMA VE PLAN UYGULAMASI : DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTÜ ÜZERİNE NOTLAR

Planning and Plan Implementation: Notes on Evaluation Criteria

E. R. ALEXANDER
A. FALUDİ

Environment and Planning B: Planning and Design, 1989, cilt 16, s. 127 - 140

Bu yazı, 'iyi' ve 'kötü' planlama arasındaki ayrımla ilgilidir.

Planların kalitesi ölçüt alındığında, planlama sürecine ilişkin üç görüş ayrıştırılabilir.

- Geleceğin denetlenmesi anlamında planlama ki bu durumda planların uygulanmaması başarısızlık anlamı taşır.

- Belirsizlik koşulları altında bir karar verme süreci olarak planlama ki bu durumda uygulama bir başarı ölçütü olmaktan çıkar, ancak bu nedenle de plan kalitesini ikna edici bir ölçüt olarak görmek zorlaşmaktadır.

- Daha ortada bir yaklaşım benimseyen üçüncü görüşte ise, uygulama yine önemlidir ancak sonuçları yararlı olduğu sürece plandan sapmalara göz yumulur. Benzer ayrımlar uygulamaya ve program değerlendirmeye ilişkin yazında da

yapılmaktadır. Bu makalede yazarlar, belirsizlik koşulları altında değerlendirme konusuna özenli bir yaklaşım geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu amaçla E. R. Alexander tarafından önerilen Politika - Plan / Program - Uygulama - Süreç (PPIP) modeline dikkat çekilmekte ve kapsamlı bir değerlendirme için beş ölçüt verilmektedir. Bunlar; uygunluk, ussal süreç, ön

optimalite, sonraki optimalite ve kullanım olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada, tablolar ve akım şemaları aracılığıyla oldukça ayrıntılı bir irdeleme yapılmıştır. Politika ve Planlama belirsizliklerle yüz yüze, planların aynı zamanda politikaları, planları ve onların etkilerini de değerlendirebilecek durumda olma zorunlulukları, sonulan çerçevenin karşı durduğu çıkmazı oluşturmaktadır.

MEKANSAL NİTELİKLİ SORUN ÇÖZÜMÜNE BİR TEOREM İSPATLAMA YAKLAŞIMI

A Theorem - Proving Approach to Spatial Problem - Solving

C. J. WEBSTER

Environment and Planning B: Planning and Design, 1989, cilt 16, s. 171 - 186

Mantık programlaması, yapay zeka alanından üretilen yeni tür araçların bir grubu olup, veri işleme / yönetme ile ilgilencilere yeni fırsatlar ve uğraş alanları sunmaktadır. Bu yazı mantık programlamasının temelini oluşturan kurama ilgilidir ve mekansal problemlerin mantık diliyle nasıl basitçe açıklanabildiğini ve daha sonra otomatikleştirilmiş teorem ispatına uygun bir sentaksa aktarılabildiğini göstermektedir. Otomatikleştirilmiş teorem ispatı uygulaması, genel amaçlı bir mantık programlama dili olarak PROLOG aracılığıyla gösterilmiştir ve PROLOG'un uygulanmasına ilişkin yazından örnekler alınmıştır. Mantık programlaması hem mükemmel bir programlama dili olarak, hem de bir model çerçevesi olarak sunulmaktadır, güçlü kuramsal temelleriyle mekansal sorunların formülasyonu ve çözümü için yeni, taze bir yaklaşımdır. Yazıda, bu alandaki potansiyel uygulamalara ilişkin göstergeler de yer almaktadır.